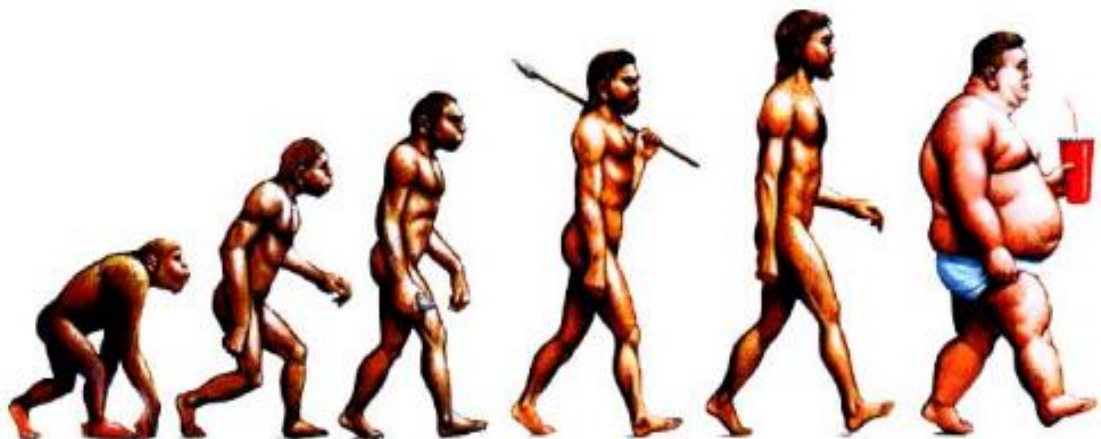

**«Η παχυσαρκία ως απόρροια του αναπτυξιακού
φαινομένου στον αναπτυσσόμενο κόσμο –
Οι περιπτώσεις της Κίνας και της Ινδίας, ως
μέρη της Πλατφόρμας των BRICS»**

Διπλωματική Εργασία

Φοιτήτρια : Ευφημία Κατσαγεώργη

A.M.: 1214M053

Π.Μ.Σ: Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

**Κατεύθυνση: Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση & Βιώσιμη
Ανάπτυξη**

Επιβλέπων Καθηγητής: κος Τσάλτας Γρηγόρης

ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΝΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	6
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 Το δικαίωμα στην ανάπτυξη.....	9
1.1.1. Η έννοια της ανάπτυξης.....	9
1.1.2. Η Τρίτη Γενιά Δικαιωμάτων.....	10
1.1.3. Η διεθνής κατοχύρωση.....	11
1.2 Η Θεσμοποίηση της Αειφόρου Ανάπτυξης.....	13
1.2.1. Πριν το Ρίο.....	13
1.2.2. Η Συνδιάσκεψη του Ρίο.....	14
1.3 Αναπτυξιακοί στόχοι.....	15
1.3.1. Οι Στόχοι της Χιλιετίας.....	15
1.3.2. Οι Στόχοι της Αειφόρου Ανάπτυξης.....	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

2.1 Ο Τρίτος Κόσμος.....	18
2.2 Προσπάθειες πολιτικών ενώνσεων.....	19
2.2.1. Η Συνδιάσκεψη στην Μπαντούγκ.....	21
2.2.2. Η Παναφρικανική Διάσκεψη.....	22
2.2.3. Το Κίνημα των Αδεσμεύτων.....	23
2.2.4. Η Ομάδα των 77.....	24
2.3 Οι κατηγορίες των κρατών του Τρίτου Κόσμου.....	26
2.3.1. Η οικονομική παράμετρος.....	26
2.3.2. Η γεωγραφική παράμετρος.....	28
2.4 Το Φαινόμενο της Υποανάπτυξης.....	31
2.4.1. Η φτώχεια.....	33
2.4.2. Η πείνα και ο υποσιτισμός.....	36
2.4.2.1. Επισιτιστική Ασφάλεια.....	39
2.4.2.2. Η τρωτότητα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.....	41
2.5 Το Δικαίωμα στην Τροφή.....	42
2.5.1. Η συμβολή του ΟΗΕ στην στρατηγική κατά της πείνας.....	42
2.5.1.1. Η Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Πείνας και της Κακής Διατροφής.....	43

2.5.1.2. Η Διακήρυξη της Ρώμης για την Παγκόσμια Τροφική Ασφάλεια και το Πλάνο Δράσης.....	44
2.5.1.3. Η κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Τροφή.....	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΠΑΧΥΣΑΡΚΙΑ

3.1 Το Ζήτημα της Διατροφής.....	46
3.1.1. Ιστορικά στοιχεία της διατροφής.....	46
3.1.2. Ανάπτυξη της μαγειρικής κουλτούρας.....	47
3.1.3. Η ψυχοκοινωνιολογία της διατροφής.....	49
3.2 Το φαινόμενο της παχυσαρκίας.....	51
3.2.1. Ανάλυση του φαινομένου.....	51
3.2.2. Τρόποι πρόληψης και καταπολέμησης.....	53
3.2.3. Η παχυσαρκία στον Αναπτυσσόμενο Κόσμο.....	54
3.2.4. Οι ευθύνες και η δράση του WHO.....	56

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΟΙ BRICS

4.1 Η Πλατφόρμα των BRICS.....	60
4.2 New Development Bank.....	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
Η ΚΙΝΑ

5.1 Εισαγωγικά στοιχεία.....	62
5.2 Ο Βαθμός Ανάπτυξης.....	64
5.2.1. Η οικονομική ανάπτυξη.....	64
5.2.2. Η κοινωνική ανάπτυξη.....	66
5.2.3. Η περιβαλλοντική ανάπτυξη.....	68
5.3 Η Διατροφή και η Παχυσαρκία στην Κίνα.....	70
5.3.1. Οι διατροφικές συνήθειες του κινεζικού λαού.....	70
5.3.2. Το φαινόμενο του υποσιτισμού.....	71
5.3.3. Η παχυσαρκία στην Κίνα.....	74
5.3.3.1. Η παχυσαρκία στον ενήλικο πληθυσμό.....	75
5.3.3.2. Η παιδική παχυσαρκία.....	76
5.3.4. Δράσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παχυσαρκίας.....	79
5.4 Συμπεράσματα.....	83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΙΝΔΙΑ

6.1 Εισαγωγικά στοιχεία.....	85
6.2. Ο Βαθμός Ανάπτυξης.....	86
6.2.1. Η οικονομική ανάπτυξη.....	86
6.2.2. Η κοινωνική ανάπτυξη.....	88
6.2.3. Η περιβαλλοντική ανάπτυξη.....	90
6.3 Η Διατροφή και η Παχυσαρκία στην Ινδία.....	91
6.3.1. Οι διατροφικές συνήθειες του ινδικού λαού.....	91
6.3.2. Το φαινόμενο του υποσιτισμού.....	93
6.3.3. Η παχυσαρκία στην Ινδία.....	95
6.3.3.1. Η παχυσαρκία στον ενήλικο πληθυσμό.....	96
6.3.3.2. Η παιδική παχυσαρκία.....	98
6.3.4. Δράσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παχυσαρκίας.....	100
6.4 Συμπεράσματα.....	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7.1 Γενικά Συμπεράσματα.....	103
------------------------------	-----

Βιβλιογραφία.....	106
-------------------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες μια σειρά Αναπτυσσόμενων χωρών έχει παρουσιάσει σημαντικούς δείκτες ανάπτυξης, που έχουν καταστήσει ορισμένες από αυτές μικρούς γίγαντες. Οι δείκτες αυτοί αφορούν κυρίως την οικονομία, ενώ στον τομέα της κοινωνίας και του περιβάλλοντος παρατηρείται κάποια καθυστέρηση, μια κατάσταση που εμφανίζεται λόγω της αδυναμίας που παρουσιάζουν αυτά τα κράτη να αντιληφθούν τον ενιαίο χαρακτήρα της αειφόρου ανάπτυξης. Σε αυτές τις χώρες παρουσιάζονται διάφορες ιδιομορφίες, όμως όλες έχουν ένα κοινό στόχο, την προσέγγιση της ανάπτυξης.

Με διάφορους τρόπους τα κράτη αυτά προσπαθούν να καταπολεμήσουν τα φαινόμενα της φτώχειας και του υποσιτισμού. Προσπαθούν να υλοποιήσουν εθνικά προγράμματα, διαμορφωμένα από διεθνείς αποφάσεις, προκειμένου να μπορέσουν να εξαλείψουν αυτές τις ανασταλτικές συνθήκες για την ανάπτυξη τους. Εφαρμόζουν

στρατηγικές και μέτρα, που άλλοτε είναι επιτυχή, άλλοτε παρουσιάζουν αδυναμίες κατά την υλοποίησή τους, κάτι που έγκειται και στην αδυναμία των αναπτυσσόμενων χωρών να μπορέσουν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα που η ανάπτυξη φέρνει στη χώρα τους.

Η βαρύτητα που δείχνουν στην ανάπτυξη της οικονομίας έχει μια σειρά αντικτύπων τόσο σε αυτόν τον ίδιο πυλώνα, όσο και σε εκείνο της κοινωνίας και του περιβάλλοντος. Οι καλύτερες οικονομικές συνθήκες που διαμορφώνονται σε μια αναπτυσσόμενη χώρα, προκαλούν την ανάδειξη μιας μεσαίας τάξης ισχυρής, εύπορης, που διαφοροποιείται σημαντικά από ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Η τάξη αυτή φέρνει μαζί της όλες τις παλιές αντιλήψεις της εκάστοτε κοινωνίας, είναι όμως και πρεσβευτής, του νέου, του καινούριου, που γι' αυτήν είναι ο δυτικός τρόπος ζωής. Αυτή η νέα κατάσταση που δημιουργείται στα Αναπτυσσόμενα κράτη προκαλεί και την εμφάνιση μιας ασθένειας, που για αρκετές δεκαετίες μονοπωλούσε το ενδιαφέρον μόνο του Αναπτυγμένου Κόσμου, αυτής της παχυσαρκίας.

Ως απόρροια του αναπτυξιακού φαινομένου, η παχυσαρκία εμφανίζεται και στις δύο πολυπληθέστερες αναπτυσσόμενες δυνάμεις, την Κίνα και την Ινδία. Με ίδιες βάσεις και από την ίδια προέλευση τα κράτη αυτά έχουν να αντιμετωπίσουν την έλευση ενός προβλήματος υγείας που μαζί του κουβαλάει διάφορες αρνητικές επιπτώσεις για τον ίδιο τον άνθρωπο και συνολικά για την ανάπτυξη. Και τα δύο κράτη έχουν αντιμετωπίσει στο παρελθόν, αλλά και στο σήμερα το πρόβλημα του υποσιτισμού. Οι γνώσεις που έχουν στον τομέα επίλυσης διατροφικών προβλημάτων και σε εκείνο της επισιτιστικής ασφάλειας περιορίζεται σε αυτόν. Η διαμόρφωση στρατηγικών που τώρα θα έχουν ως στόχο την καταπολέμηση της παχυσαρκίας είναι μια κατάσταση που έχει ξεκινήσει ήδη να γίνεται. Η δυναμική τους όμως, είναι περιορισμένη και γι αυτό απαιτείται η υιοθέτηση πολιτικών που θα είναι πιο εύστοχες και θα τίθενται προς αξιολόγηση.

Διάρθρωση της Εργασίας

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, θα τεθεί ένα θεωρητικό υπόβαθρο σχετικά με την ανάπτυξη, κάνοντας μια προσπάθεια να εξηγήσουμε τη σημασία της αειφόρου ανάπτυξης, μέσα και από τους στόχους που θέτονται. Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε τις προσπάθειες των Αναπτυσσόμενων κρατών για το δικαίωμα στην ανάπτυξη,

καθώς και φαινόμενα όπως της φτώχειας και της πείνας για να καταλήξουμε στο δικαίωμα στην τροφή, που θίγεται και στο εν λόγω πόνημα. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται οι διατροφικές συνήθειες ενός λαού, για να καταλήξουμε στο φαινόμενο της παχυσαρκίας τους λόγους και τα αίτια που το γεννούν.

Στο δεύτερο μέρος θα περάσουμε στο εμπειρικό πλαίσιο τις εργασίας προκειμένου να αναλυθούν οι περιπτώσεις μελέτης. Αρχικά, θα αναφέρουμε κάποια επιγραμματικά στοιχεία για τις BRICS, δεδομένου του ότι και οι δύο χώρες αποτελούν μέρη της. Κατόπιν, θα προσεγγίζουμε την Κίνα εξηγώντας αρχικά το επίπεδο ανάπτυξης που παρουσιάζει μέσα από τους τρεις πυλώνες, για να οδηγηθούμε στην εξέταση των διατροφικών συνηθειών του κινεζικού λαού και στον τρόπο με τον οποίο το φαινόμενο της παχυσαρκίας εξαπλώνεται. Εν κατακλείδι, θα περάσουμε στην Ινδία, μέσα από την ίδια μέθοδο που αξιοποιήσαμε για την Κίνα, για να εξετάσουμε το φαινόμενο και σε αυτή την χώρα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 Το δικαίωμα στην ανάπτυξη

1.1.1 Η έννοια της ανάπτυξης

Η ανάπτυξη είναι ένας όρος που από μόνος του κρύβει μέσα του την έννοια της εξέλιξης και της προόδου, επομένως είναι φυσιολογικό με το πέρασμα του χρόνου και των δεκαετιών να παρουσιάζονται σειρά εξελικτικών σταδίων τόσο στην ερμηνεία της, όσο και στον τρόπο που γίνεται αντιληπτή, στα πλαίσια της διεθνούς κοινωνίας. Η ωρίμανση των συνθηκών σε παγκόσμιο επίπεδο συνέβαλλε στον εμπλουτισμό του όρου εντάσσοντας νέα στοιχεία στον τρόπο με το οποίο αποδίδεται.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην πιο σύγχρονη παγκόσμια ιστορία, η ανάπτυξη κάνει εμφανή την παρουσία της με την οικονομική βοήθεια που χορηγήθηκε σε σειρά

πληγέντων χωρών έπειτα από τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου που έλαβαν χώρα στο έδαφός τους, όπως ήταν το Σχέδιο Marshall, αλλά και σειρά αποφάσεων που λήφθηκαν στα πλαίσια του ΟΗΕ και αφορούσαν μόνο την οικονομική ανόρθωση των κρατών. Αυτή η αντίληψη επικρατούσε λόγω της άποψης που είχε διαμορφωθεί στους κόλπους των μελετητών του φαινομένου της υποανάπτυξης, ότι αυτό είναι απόρροια της γενικότερης καθυστέρησης που παρουσιάζουν τα κράτη, όσον αφορά την οικονομία¹. Σε αυτήν την ιστορική φάση και για λίγες δεκαετίες αργότερα η ανάπτυξη θα περιορίζεται στα στενά πλαίσια της οικονομίας, κάτι το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο και με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τα οποία δεν είχαν εξελιχθεί σημαντικά αυτήν την περίοδο.

Με την εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας η έννοια της ανάπτυξης άρχισε να περικλείει και άλλους συντελεστές πέραν αυτών της οικονομίας, όπως τον κοινωνικό, όπου ο ένας εξαρτάται από τον άλλον άμεσα και η όποια προσπάθεια μελέτης και εξέτασης του κάθε συντελεστή ξεχωριστά δεν είναι σε θέση να καταλήξει σε ορθά συμπεράσματα, αφού η ανάπτυξη δε θα είναι ιδωμένη ως ένα σύνολο παραγόντων, αλλά ο καθένας από αυτούς θα εξετάζεται μεμονωμένα. Σε αυτούς τους δύο παράγοντες ήρθε να προστεθεί και η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και η πολιτική παράμετρος, ούτως ώστε να συμπληρωθεί ολόκληρο το φάσμα που θα αφορά το σεβασμό στην ανθρώπινη υπόσταση, αλλά και την διασφάλιση μιας ορθολογικής πορείας μιας χώρας προς την ανάπτυξη².

1.1.2 Η Τρίτη Γενιά Δικαιωμάτων

Η Τρίτη Γενιά Δικαιωμάτων και η κατοχύρωσή τους είναι από τα βασικά ζητήματα που οι αναπτυσσόμενες χώρες προσπάθησαν να αποκτήσουν, όπως βέβαια και τη Δεύτερη Γενιά. Και οι δύο αφορούν τα συλλογικά δικαιώματα σε αντίθεση με την Πρώτη, η οποία αφορά τις ατομικές ελευθερίες και εμφανίστηκε σε προγενέστερη περίοδο από εκείνη των άλλων δύο γενεών, κάτι βέβαια το οποίο δείχνει την εξέλιξη του ίδιου του διεθνούς δικαίου πάνω στο κομμάτι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και το ότι κάθε μεταγενέστερη γενιά έρχεται ως συμπλήρωμα στην προγενέστερη.

¹ Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ 245

² Βλ. Ο.π. σελ.243-247

Στα πλαίσια της τρίτης γενιάς έρχονται στο προσκήνιο κάποιες έννοιες σχετικά με τη δημοκρατία που αφορούν τη συλλογική διεκδίκηση με μαζικά χαρακτηριστικά, οι οποίες είναι σαφώς άρρηκτα συνδεδεμένες με τις ατομικές ελευθερίες της πρώτης γενιάς. Γίνεται λόγος για έννοιες όπως η ελευθερία, η αλληλεγγύη και ο εξανθρωπισμός. Τα δικαιώματα της Τρίτης Γενιάς αφορούν τα δικαιώματα αλληλεγγύης και θα μπορούσαμε να τους αποδώσουμε μια ρεαλιστική χροιά, αφού η επίτευξή τους θα κατευθύνει τη διεθνή κοινωνία στην απόκτηση και εδραίωση μιας κοινωνικής δικαιοσύνης σε παγκόσμιο επίπεδο. Μόνο ως σύμπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί το γεγονός ότι η εμφάνιση αυτών των δικαιωμάτων συμπίπτει με την Τρίτη Δεκαετία των Η.Ε. Αντιθέτως, δείχνει την ωρίμανση στην οποία αρχίζει να μπαίνει η διεθνής κοινωνία, σε συνάρτηση με το νέο τρόπο προσέγγισης του αναπτυξιακού φαινομένου, υπό το πρίσμα μιας πιο σφαιρικής αντίληψης. Επομένως, είναι πιθανό στο προσκήνιο να εμφανίζονται συνεχώς και μέσα από τις ίδιες τις ανάγκες που προκύπτουν νέα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Τρίτη Γενιά σηματοδοτεί την εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που εμφανίστηκαν ως απόρροια ανάπτυξης σειράς αντιαποικιοκρατικών κινήσεων στον αναπτυσσόμενο Νότο και την ανεξαρτητοποίηση των λαών αυτών των χωρών, αλλά και την είσοδό τους στη διεθνή σκηνή.

Η πρώτη προσπάθεια καταγραφής των ελευθεριών που απορρέουν από την Τρίτη Γενιά Δικαιωμάτων έγινε από τον Karel Vasak. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για το δικαίωμα στην ανάπτυξη, για το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, το δικαίωμα στην ειρήνη και το δικαίωμα σε ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον. Τρία εξ αυτών, με εξαίρεση το δικαίωμα στη ειρήνη, συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση νέων κλάδων του διεθνούς δικαίου βάσει και των νέων συνθηκών που διαμορφώνονται στη διεθνή κοινωνία. Παρουσιάζονται κάποιες βασικές διαφορές ανάμεσα στα ατομικά και τα συλλογικά δικαιώματα, οι οποίες κάνουν εμφανή την παρουσία αδυναμιών ως προς την εφαρμογή τους από τη διεθνή κοινότητα. Πρόκειται για ζητήματα που αφορούν τη διατύπωσή τους, καθώς στα συλλογικά δικαιώματα είναι πιο γενική, αλλά και την αδυναμία που αυτά παρουσιάζουν να αγγίξουν συνολικά όλο το διεθνές σκηνικό μέσα από διάφορες Παγκόσμιες Διακηρύξεις. Παράλληλα, θα μπορούσαμε να πούμε πως παρουσιάζεται μια δυσκολία λόγω της ίδιας της φύσης αυτών των δικαιωμάτων στην αποτύπωσή τους σε συμβατικά πλαίσια και αυτό γιατί σε μεγάλο βαθμό τα εν λόγω δικαιώματα

βασίζονται στην αλληλεγγύη, επομένως έγκειται στην ηθική υποχρέωση της διεθνούς κοινωνίας η εφαρμογή τους.

Όσον αφορά το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, που διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Arvid Pardo στη Γενική Συνέλευση των Η.Ε το Νοέμβριο του 1967, αξίζει να ειπωθεί ότι σε αντίθεση με τα άλλα δικαιώματα που κέντρισαν το ενδιαφέρον του Αναπτυγμένου Βορρά, αυτό φάνηκε να εκπροσωπεί κατά κύριο λόγο τον τότε Τρίτο Κόσμο και σημερινό Αναπτυσσόμενο. Είναι γεγονός ότι το δικαίωμα αυτό αντιμετώπισε κάποια εμπόδια ως προς την εφαρμογή του, αφού είναι εμφανές ότι περιορίστηκε στο κομμάτι των φυσικών πόρων των βυθών των θαλασσών και των ωκεανών, αν και συνέβαλλε σημαντικά στην παγίωση της ισότητας και της ειρήνης στη διεθνή κοινωνία. Παρόμοια ήταν και η μοίρα που είχε και το δικαίωμα για ένα αρμονικό και υγιές περιβάλλον³.

1.1.3 Η διεθνής κατοχύρωση

Κομβικό σημείο για τα δικαιώματα είναι η διεθνής κατοχύρωσή τους. Έτσι, λοιπόν, βλέπουμε ότι το δικαίωμα στην ανάπτυξη κατοχυρώνεται θεσμικά το 1977 από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, που με πρότασή της συστήνει το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο, το οποίο θα αντιμετώπιζε το δικαίωμα στην ανάπτυξη ως ανθρώπινο και θα έπρεπε να συσχετιστεί και με το δικαίωμα στην ειρήνη. Από την ίδια την ονομασία του γίνεται εμφανές το πώς δίνεται βαρύτητα στην οικονομική διάσταση της ανάπτυξης, βάσει των νέων δεδομένων που εμφανίζονται εκείνη την περίοδο στο προσκήνιο, αλλά και στην κοινωνική, που αξιοποιούν τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Ένα χρόνο αργότερα, το 1978, με πρωτοβουλία της UNESCO, έχουμε τη **Διακήρυξη για τη Φυλή και τις Φυλετικές Διακρίσεις και Προκαταλήψεις**, με την οποία θα απαγορεύονταν οποιοδήποτε μέτρο που έθετε περιορισμούς σε κάθε ανθρώπινη ομάδα ή ομάδα ατόμων να απολαμβάνει το δικαίωμα στην ανάπτυξη.

Οι χώρες του Τρίτου Κόσμου μπήκαν και αυτές στην τροχιά κατοχύρωσης του δικαιώματος στην ανάπτυξη, ως ανθρώπινο, μέσα από τη δημιουργία διαφόρων περιφερειακών οργανισμών που ελέγχονταν από τις ίδιες. Έχουμε επομένως, την

³ Βλ. Ο.π., σελ 249-254

Ισλαμική Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που υιοθετήθηκε από το Ισλαμικό Συμβούλιο το 1981. Στην ίδια γραμμή πλεύσης κινήθηκε και ο **Χάρτης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα των Λαών** που υιοθετήθηκε το ίδιο έτος από την Οργάνωση της Αφρικανικής Ενότητας, στον οποίο αναφέρονται δικαιώματα τόσο της Δεύτερης γενιάς⁴, αλλά και της Τρίτης και πιο συγκεκριμένα γίνεται ξεκάθαρη αναφορά σε άρθρα για το δικαίωμα στην ανάπτυξη, για τη συμμετοχή στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, για το δικαίωμα στην ειρήνη, αλλά και σε εκείνο για ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον.

Το 1979, όμως, στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, θα διατυπωθεί η ιστορική δήλωση ότι το δικαίωμα στην ανάπτυξη είναι ανθρώπινο δικαίωμα. Αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών θα είναι η προσπάθεια οικουμενοποίησης αυτού του δικαιώματος, που θα γίνει και μέσα από την εκπόνηση της Παγκόσμιας Διακήρυξης για το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη, από την Ομάδα εργασίας του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου, που έδρασε για τρία χρόνια σε αναπτυσσόμενα κράτη και υιοθετείται από τη ΓΣ του ΟΗΕ το 1986. Είναι γεγονός ότι στην προσπάθεια ενσωμάτωσης αυτών των πολιτικών σε κάθε κράτος, προκειμένου το καθένα να σχεδιάσει τη δική του εθνική αναπτυξιακή πολιτική, εντοπίστηκαν σειρά εμποδίων που αφορούν διάφορες μορφές επικυριαρχίας⁵.

1.2 Η Θεσμοποίηση της Αειφόρου Ανάπτυξης

1.2.1 Πριν το Ρίο

Πριν τη Διακήρυξη του Ρίο, όπου θεωρείται ως ορόσημο για το νέο τρόπο προσέγγισης της ανάπτυξης, είχαν διατελεστεί και στο παρελθόν κάποιες άλλες προσπάθειες, οι οποίες είχαν γίνει στα πλαίσια της προστασίας του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης. Μια σειρά γεγονότων είχε οδηγήσει ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα κράτη να μπουν στη διαδικασία διαβουλεύσεων σχετικά με ένα από τα βασικά δικαιώματα της Τρίτης Γενιάς, αυτό του δικαιώματος σε ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον.

Έτσι, το 1972 πραγματοποιείται η Συνδιάσκεψη στη Στοκχόλμη για το ανθρώπινο περιβάλλον, η οποία όπως προαναφέρθηκε έγινε προκειμένου να

⁴ Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά για το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση των λαών, αλλά και στο δικαίωμα για τη διαρκή επικυριαρχία επί των φυσικών πόρων. Βλ. Ο.π., σελ. 266

⁵ Βλ. Ο.π., σελ. 258-264

συζητηθεί το ζήτημα της προστασίας του περιβάλλοντος με αρκετές εθνικές αντιπροσωπείες παρευρισκόμενες εκεί. Οι αποφάσεις αυτής της Συνδιάσκεψης είχαν σημαντική αξία για την εποχή, αφού λειτούργησαν και ενθαρρυντικά για την έναρξη δράσεων σε περιβαλλοντικά ζητήματα, τόσο σε περιφερειακό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Καρποί αυτής της διαδικασίας ήταν η **Διακήρυξη της Στοκχόλμης**, το σχέδιο Δράσης με 109 συστάσεις, αλλά και η προσπάθεια δημιουργίας της **UNEP**, η οποία δημιουργήθηκε το ίδιο έτος (1972), έπειτα από απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Βέβαια, αυτό που ουσιαστικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι λειτούργησε ανασταλτικά είναι το γεγονός ότι δεν υιοθέτησε νομικά κείμενα υποχρεωτικού χαρακτήρα, αλλά και το ότι δεν κοίταξε εις βάθος τις πραγματικές αιτίες που προκαλούσαν την περιβαλλοντική κρίση, οι οποίες οδηγούσαν αρκετές φορές και σε λανθασμένα συμπεράσματα, όπως το ότι η περιβαλλοντική υποβάθμιση οφείλεται στην υποανάπτυξη⁶.

Λίγα χρόνια πριν τη Συνδιάσκεψη στο Ρίο, έχουμε τη διαμόρφωση ενός πολύ σημαντικού κειμένου, η Έκθεση «**Το Κοινό μας Μέλλον**» (**Our common future**), που συντάχθηκε από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Έχει μείνει γνωστή ως Έκθεση **Brutland** από την πρόεδρο της Επιτροπής Gro Harlem Brutland. Σε αυτή τη διαδικασία τέθηκαν τα θεμέλια καθώς και η πρώτη διατύπωση του όρου «**βιώσιμη ανάπτυξη**». Όπως αναφέρει άλλωστε το κείμενο, η ανθρωπότητα θα πρέπει να λειτουργεί με βάση τη βιώσιμη ανάπτυξη διασφαλίζοντας τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς όμως να θέτει σε κίνδυνο τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών⁷. Αυτό το κείμενο θα μπορούσαμε να πούμε ότι δείχνει την ωρίμανση της διεθνούς κοινότητας στον τρόπο με τον οποίο άρχισε να προσεγγίζει την αναπτυξιακή διαδικασία⁸. Τέλος, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι η εν λόγω Έκθεση αποτελεί τόσο τον προπάτορα της Agenda 21, σχετικά με το γεγονός ότι δημιούργησε ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό ρεύμα γύρω από τη βιώσιμη ανάπτυξη, όσο και τη θεμέλια λίθο πάνω στην οποία στηρίχθηκε η νέα αυτή προσέγγιση⁹.

⁶ Βλ. Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2013, σελ. 29

⁷ Βλ. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, παράγραφος 27, Φεβρουάριος 1987, σελ. 16 <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

⁸ Βλ. Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σελ. 34

⁹ Βλ. <http://www.agenda21.gr/brundt.htm>

1.2.2 Η Συνδιάσκεψη του Ρίο

Τον Ιούνιο του 1992 στο Ρίο της Βραζιλίας, πραγματοποιήθηκε η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη¹⁰. Αυτή η Συνδιάσκεψη είναι ορόσημο για την διεθνή κοινότητα, αφού θέτει νέους όρους για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που παρουσιάζονταν τόσο στο κομμάτι της προστασίας του περιβάλλοντος, όσο και σε εκείνο του αναπτυξιακού φαινομένου. Εδώ παρατηρείται η πρώτη προσπάθεια θεσμοποίησης της αειφόρου ανάπτυξης, η οποία πραγματοποιείται με την υιοθέτηση σειράς νομικών κειμένων. Γίνεται λόγος για τη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, για την Agenda 21, τη Δήλωση Αρχών για τη Διαχείριση, Διατήρηση και Αυτοσυντηρούμενη Ανάπτυξη των Δασών, κείμενα μη υποχρεωτικού χαρακτήρα. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι πέραν τούτων υπογράφηκαν και δύο Συμβάσεις: α) η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, β) το Συμβατικό Πλαίσιο για την Αλλαγή του Κλίματος¹¹.

Μέσα από αυτή τη Συνδιάσκεψη θα γίνει εμφανής η συνολική προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας για μια πιο σύγχρονη προσέγγιση του αναπτυξιακού φαινομένου, που γίνεται αντιληπτό πλέον από το πρίσμα σειράς παραγόντων και όχι μιας μόνο στείρας θεώρησης. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο γεγονός ότι πρόκειται για ένα συγκερασμό παραμέτρων του αναπτυξιακού φαινομένου, ο οποίος περιλαμβάνει την οικονομία, την κοινωνία, αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος. Με τους τρεις πυλώνες που εισήχθησαν η ανάπτυξη αποκτά πλέον μια πολυδιάστατη ερμηνεία, κάτι το οποίο συνέβαλε στην ανάληψη ιδιαίτερων δραστηριοτήτων από πλευράς των Ειδικευμένων Οργανισμών του ΟΗΕ, στην κατεύθυνση που έμπαινε από την Agenda 21.

Βέβαια, θα χρειαστεί περίπου μια δεκαετία προκειμένου να νομιμοποιηθεί στη συνείδηση της διεθνούς κοινωνίας, αυτός ο νέος τρόπος προσέγγισης της ανάπτυξης, που την καθιστά ουσιαστικά ως μια νέα διεθνή στρατηγική που θα αποδεχθεί εν τέλει τα τρία συστατικά στοιχεία του αναπτυξιακού φαινομένου. Έτσι, στη Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, η διαπάλη που είχε προκύψει κατά τα προηγούμενα έτη σχετικά με αυτή τη νέα θεώρηση θα έρθει να παγιωθεί ως κάτι

¹⁰ Βλ. Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γ., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σελ. 42-43

¹¹ Βλ. Ο.π., σελ.46

δεδομένο πια, στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή, χωρίς να υπάρχουν ιεραρχικά πλαίσια ανάμεσα στους τρεις πυλώνες που την απαρτίζουν¹².

1.3 Αναπτυξιακοί Στόχοι

1.3.1 Οι Στόχοι της Χιλιετίας

Το Σεπτέμβριο του 2000, οι ηγέτες των κρατών στα πλαίσια των Η.Ε. υιοθέτησαν τη **Διακήρυξη της Χιλιετίας**. Σκοπός αυτού του κειμένου ήταν η μείωση της ακραίας φτώχειας, η οποία θα επιτυγχάνονταν μέσα από ένα πλαίσιο στόχων που είχαν ως προθεσμία επίτευξής τους το 2015. Έτσι, λοιπόν, δημιουργήθηκαν οι οχτώ (8) Στόχοι της Χιλιετίας (Millennium Development Goals) ¹³ . Το 2010 πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη Κορυφής των MDGs, κατά την οποία αποφασίστηκε η υιοθέτηση ενός παγκόσμιου πλάνου δράσης, με το οποίο δόθηκε η ώθηση για τη λήψη σειράς πρωτοβουλιών πάνω στην επίλυση των φλεγόντων ζητημάτων που έθεταν οι εν λόγω στόχοι. Μεγάλη βαρύτητα δόθηκε στη βελτίωση της υγείας των μητέρων και των παιδιών για τα επόμενα πέντε έτη, η οποία ενισχύθηκε με την χρηματοδότηση προγραμμάτων που θα προέρχονταν τόσο από κρατικούς όσο και από δημόσιους φορείς¹⁴.

Τα ζητήματα, τα οποία έχουν τεθεί προς επίλυση θεωρούνται ως οι βασικές αιτίες για τη συνέχιση της ύπαρξης της υποανάπτυξης. Σκοπός τους είναι να υπάρξει το ενδεχόμενο σταδιακά να δοθεί ένα οριστικό τέλος σε θέματα τα οποία διαδραματίζουν τον κύριο ρόλο, στη βραδύτητα που παρουσιάζουν αρκετά κράτη, σχετικά με το αναπτυξιακό φαινόμενο και τους δείκτες ανάπτυξης. Έτσι, ζητήματα όπως η μείωση του ποσοστού της φτώχειας, η μείωση της παιδικής θνησιμότητας, η προστασία της μητρότητας, αντικείμενα σημαντικά, μπήκαν σε πλαίσια δεδομένου ότι η παρουσία τους σε μια χώρα υποδηλώνει το ποσοστό ανάπτυξής της¹⁵.

¹² Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ 247-249

¹³ Πρόκειται για τους εξής: 1) Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας, 2) Επίτευξη παγκόσμιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 3) Προώθηση της ισότητας των φύλων και της ενδυνάμωσης των γυναικών, 4) Μείωση της Παιδικής θνησιμότητας, 5) Βελτίωση της υγείας των μητέρων, 6) Καταπολέμηση του HIV/AIDS, της Μαλάρια και άλλων ασθενειών, 7) Διασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, 8) Παγκόσμια Συνεργασία για την Ανάπτυξη. Βλ. πιο αναλυτικά στην ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://www.un.org/millenniumgoals/>

¹⁴ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://www.un.org/millenniumgoals/bkqd.shtml>

¹⁵ Βλ. An action Agenda for sustainable development, Report for the UN Secretary-General, 6 June 2013, σελ. 1, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.unfoundation.org/assets/pdf/sustainable-development.pdf>

1.3.2 Οι Στόχοι της Αειφόρου Ανάπτυξης

Τον Ιούνιο του 2012, στο Ρίο της Βραζιλίας διεξήχθη η Σύνοδος για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, γνωστή και ως Rio+20, κατά την οποία συμμετείχαν κυβερνήτες και αντιπρόσωποι κρατών, ΜΚΟ καθώς και άλλες ομάδες. Σκοπός της Συνόδου ήταν η μείωση της φτώχειας, η αύξηση της κοινωνικής ισότητας και η διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος. Γι' αυτό και η Σύνοδος επικεντρώθηκε σε δύο βασικά πλαίσια, την πράσινη οικονομία που θα εστίαζε στην εξάλειψη της φτώχειας μέσα από το πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης και το δομικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης¹⁶.

Καρπός αυτής της διαδικασίας ήταν το 2015 η Agenda (post-Agenda) και το πρόγραμμα 17, αυτή τη φορά, νέων στόχων για τη βιώσιμη ανάπτυξη (SDGs)¹⁷, οι οποίοι εμβαθύνουν σε βασικά ζητήματα που είχαν τεθεί από τους προγενέστερους στόχους της Χιλιετίας, συμβάλλοντας έτσι με αυτόν τον τρόπο στην επίτευξη των κεντρικών στόχων που τίθενται από την εν λόγω Σύνοδο¹⁸. Παράλληλα, ορίστηκε και ένα κείμενο μη δεσμευτικής φύσεως «*Το μέλλον που θέλουμε*». Στη Σύνοδο αποφασίστηκε να υπάρχει κοινή συμφωνία σχετικά με το ποια είναι η βάση της

¹⁶ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://www.uncsd2012.org/about.html>

¹⁷ Πρόκειται για τους εξής: 1)Εξάλειψη της φτώχειας και όλων των μορφών της οπουδήποτε εμφανίζεται, 2)Εξάλειψη της πείνας, επίτευξη διατροφικής ασφάλειας και βελτιωμένης τροφής και προώθηση της βιώσιμης γεωργίας, 3)Διασφάλισης υγιών ζωών και προώθηση της ευημερίας για όλους και για όλες τις ηλικίες, 4)Διασφάλιση μη αποκλειστικής και ισότιμης ποιότητας εκπαίδευση και προώθησης των ευκαιριών δια βίου εκμάθησης για όλους, 5)Επίτευξη της φυλετικής ισότητας και ενδυνάμωση όλων των γυναικών και των κοριτσιών, 6)Διασφάλιση διαθεσιμότητας και βιώσιμης διαχείρισης του νερού και της υγιεινής για όλους, 7)Διασφάλιση πρόσβασης σε προσιτή, αξιόπιστη, βιώσιμη και σύγχρονη ενέργεια για όλους, 8)Προώθηση της παρατεταμένης, μη αποκλειστικής και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, πλήρη και παραγωγική απασχόληση για όλους και αξιοπρεπή εργασία για όλους, 9)Δημιουργία ανθεκτικών υποδομών, προώθηση μη αποκλειστικής και βιώσιμης βιομηχανοποίησης και καινοτομίας, 10) Μείωση των ανισοτήτων μέσα και ανάμεσα στις χώρες, 11)Διαμόρφωση πόλεων και ανθρώπινων οικισμών μη αποκλειστικών, ασφαλών, προσιτών και βιώσιμων, 12) Διασφάλιση βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής προτύπων, 13) Λήψη άμεσης δράσης για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των αντικτύπων της, 14)Διατήρηση και βιώσιμη χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλασσίων πηγών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, 15)Προστασία, αποκατάσταση και προώθηση της βιώσιμης χρήσης των χερσαίων οικοσυστημάτων, της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, την καταπολέμηση της ερημοποίησης, της παύσης και αντιστροφής της υποβάθμισης του εδάφους, της παύσης της απώλειας της βιοποικιλότητας, 16)Προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για βιώσιμη ανάπτυξη, παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδόμηση αποτελεσματικών, υπολογίσιμων και χωρίς αποκλεισμούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα, 17)Ενδυνάμωση των μέσων για την εφαρμογή και αναζωογόνηση των παγκόσμιων εταίρων για τη βιώσιμη ανάπτυξη, Βλ. αναλυτικότερα στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships>

¹⁸ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://www.uncsd2012.org/about.html>

Βιώσιμης Ανάπτυξης, θεσμικά, στην Agenda 21 και στη Διάσκεψη στο Γιοχάνεσμπουργκ¹⁹.

Οι SDGs κινούνται στο πλαίσιο τεσσάρων διαστάσεων, οι οποίες είναι η οικονομική ανάπτυξη, η κοινωνία, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και η καλή διακυβέρνηση που περιλαμβάνει την ειρήνη και την ασφάλεια. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι όταν ένας από αυτούς τους δείκτες οπισθοχωρεί, αυτομάτως επηρεάζει και τους άλλους λειτουργώντας έτσι ως ανασταλτικός παράγοντας στην συνολική ανάπτυξη μιας χώρας²⁰. Πόνημα της Διάσκεψης, το οποίο εμφανίζεται στο τελικό κείμενο των διαδικασιών είναι και η δημιουργία ενός Open Working Group, το οποίο θα είναι αρμόδιο για την παρακολούθηση της εξέλιξης και υιοθέτησης των στόχων που έχουν τεθεί²¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

2.1 Ο Τρίτος Κόσμος

Με τον όρο «Τρίτος Κόσμος» εννοούμε εκείνα τα κράτη, που αντιμετώπιζαν πληθώρα προβλημάτων και δεν εντάσσονται στο δυτικό ή το σοβιετικό συνασπισμό. Εμφανίστηκε ως έννοια για πρώτη φορά το 1952 από τον Alfred Sauvy. Ταυτίζεται κατά κύριο λόγο με την εμφάνιση σειράς αντιαποικιοκρατικών κινημάτων και των προσπαθειών απελευθέρωσης και ανεξαρτητοποίησης των λαών. Επομένως, πρόκειται για νέα κράτη που εμφανίζονται από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και έπειτα, λίγα χρόνια ουσιαστικά μετά την ίδρυση του ΟΗΕ.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτός ο ορισμός για τον Τρίτο Κόσμο έχει κυρίως πολιτική χροιά και όχι οικονομική, αφού αφήνει απέξω κράτη που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και αδυναμίες, αντιμετωπίζοντας τεράστιες αναπτυξιακές δυνατότητες, όπως τα κράτη της Λατινικής Αμερικής. Βέβαια, αυτό συμβάλλει στο να παρουσιάζουν τα εν λόγω κράτη κοινά

¹⁹ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1300>

²⁰ Βλ. An action Agenda for sustainable development, Report for the UN Secretary-General, 6 June 2013, σελ. 1, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.unfoundation.org/assets/pdf/sustainable-development.pdf>

²¹ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>

χαρακτηριστικά. Ο πατέρας αυτού του ορισμού θα προσπαθήσει να τα οριοθετήσει γεωγραφικά αναφερόμενος κυρίως στα αφρικανικά και ασιατικά κράτη. Αργότερα, με βάση αυτό το γεωγραφικό προσανατολισμό θα υπάρξει η μετονομοσία σε Αναπτυσσόμενος Νότος, έναντι του Αναπτυγμένου Βορρά.

Τα Κράτη του Τρίτου Κόσμου στην προσπάθειά τους για ενίσχυση και ενδυνάμωση των μεταξύ τους σχέσεων ανέδειξαν κάποιους παράγοντες, οι οποίοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση. Πρώτος και βασικός, δομικός θα μπορούσαμε να τον χαρακτηρίσουμε για αυτά, είναι το αίσθημα της αλληλεγγύης, στο οποίο βασίστηκαν οι μετέπειτα κοινές ενέργειες που ανέπτυξαν. Συνέβαλλε στη διαμόρφωση μιας κοινής τριτοκοσμικής συνείδησης, της ουσίας δηλαδή όλων των προβλημάτων που πήγαζαν από το αποικιοκρατικό τους παρελθόν και επηρέαζε και το παρόν τους, με διαφορετική έκφραση στο καθένα από αυτά. Δεύτερος είναι η οργανωτική δομή της Τριτοκοσμικής Ομάδας. Είναι γεγονός, ότι υπήρχε σταδιακή διεύρυνση αυτής της Ομάδας, αφού προστέθηκαν και οι χώρες της Λατινικής Αμερικής. Με αυτόν τον τρόπο το μπλοκ αυτών των δυνάμεων μεγάλωνε μέσα στους κόλπους του ΟΗΕ και η δυνατότητα για ανάληψη κοινής δράσης γινόταν πιο ρεαλιστική, δεδομένου και της ορθολογικής αξιοποίησης των θεσμών του ΟΗΕ. Τρίτος είναι η κατανόηση των ανισοτήτων που υπάρχουν ανάμεσα στα κράτη του Βορρά και του Νότου, βασική αιτία στη δημιουργία καθυστερήσεων στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και στη γενικότερη καθυστέρηση του αναπτυξιακού φαινομένου από σφαιρική σκοπιά²².

2.2 Προσπάθειες πολιτικών ενώσεων

Στα πλαίσια του αισθήματος της αλληλεγγύης που τα κράτη του Τρίτου Κόσμου ανέπτυξαν μεταξύ τους, λόγω των κοινών χαρακτηριστικών που παρουσίαζαν, αλλά και της τριτοκοσμικής συνείδησης που είχε αναπτυχθεί σε αυτά, προσπάθησαν να αποκτήσουν μια στέρεα πολιτική βάση. Σημαντικές συναντήσεις που πραγματοποιούνταν κατά καιρούς ήταν ο προθάλαμος για τη συγκρότηση μια ένωσης με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Οι συναντήσεις αυτές ξεκίνησαν φειδωλά από τα πρώτα κράτη που αποτίναξαν τον αποικιοκρατικό ζυγό και απήλαυσαν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Στόχο είχαν την καταγγελία της εξάρτησης που είχαν

²² Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ 123-126

αυτά τα κράτη στον οικονομικό τομέα και των επιπτώσεων αυτής στην οικονομία και στην κοινωνικό ιστό τους.

Η παρουσία τους ξεκίνησε δυναμικά ήδη από το 1945, στο Πέμπτο Παναφρικανικό Συνέδριο. Σε αυτή τη διαδικασία καταγγέλθηκε η οικονομική εκμετάλλευση που λειτουργούσε ανασταλτικά στην εκβιομηχάνιση αυτών των χωρών, τέθηκε το πλαίσιο του αγώνα τους ενάντια στον αναλφαβητισμό και τον υποσιτισμό που τους είχε υποβληθεί από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις, ενώ παράλληλα έθιξαν ζητήματα συνδικαλιστικών ελευθεριών και δικαιωμάτων, όπως την αναγνώριση του καθεαυτού συνδικαλιστικού δικαιώματος, αλλά και την ίδρυση συνεταιρισμών. Το 1947, η αφροασιατική ομάδα κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή της στον ΟΗΕ, υπό την κοινή αρχική εμφάνιση 12 αραβικών και ασιατικών κρατών, που προσπαθούν να διεκδικήσουν μαζί με τους λατινοαμερικάνους μια κοινή πολιτική εμφάνιση. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύθηκαν οι δεσμοί ανάμεσα στα αφρικανικά και τα ασιατικά κράτη, μέσα από τη δημιουργία αυτής της ομάδας που λειτουργούσε ως ομάδα πίεσης έναντι των ισχυρών και των αποικιοκρατών. Σταδιακά η ομάδα αυτή ενισχύθηκε με την είσοδο σε αυτή και νέων λαών, η οποία πάλευε για τα συμφέροντά της και για τη λειτουργία ενός κοινού προγράμματος συντονισμού της δράσης τους, με απώτερο σκοπό την υλοποίηση των στόχων και των οραμάτων, αυτών των έγχρωμων λαών.

Στα πλαίσια αυτών των συναντήσεων είναι εμφανής μια επίτευξη άμεσων αποτελεσμάτων αφού αποφέρουν άμεσα καρπούς για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου που συμμετέχουν. Παράλληλα, μέσα από τις διαδικασίες των συναντήσεων φαίνεται ότι καλλιεργείται πιο ουσιαστικά στις συμμετέχουσες χώρες, η τριτοκοσμική συνείδηση, δομικό στοιχείο για την επίτευξη των στόχων που τίθενται στις συζητήσεις που διεξάγουν μεταξύ τους. Θα μπορούσαμε επίσης να προσθέσουμε πως αυτό το εγχείρημα κοινού συντονισμού και δράσης των χωρών με τα χαρακτηριστικά του Τρίτου Κόσμου συνέβαλλαν στην ενδυνάμωση αυτών των προσπαθειών, έδωσαν το παράδειγμα και παρακίνησαν κράτη να δημιουργήσουν αντιαποικιοκρατικά κινήματα στη χώρα τους, ενίσχυσαν τη δυναμική αυτών των συναντήσεων και με τη σταδιακή συμμετοχή νέων κρατών, αλλά την ίδια στιγμή λειτουργούσαν σε μια κατεύθυνση υλοποίησης και επίτευξης μακροπρόθεσμων ή βραχυπρόθεσμων στόχων που θέτουν τα κράτη στις συναντήσεις που πραγματοποιούν²³.

²³ Βλ. Ο.π. σελ 123-127

Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως, τα κοινά προβλήματα ήταν αυτά που «έδεσαν» αυτά τα κράτη με ισχυρούς δεσμούς μεταξύ τους, καθιστώντας την τριτοκοσμική συνείδηση ακλόνητη, παρά του ότι η πολιτική δύναμη που ανέπτυσαν ήταν μικρή και αδύναμη. Σε αυτό το αίσθημα είναι διακριτές δύο παράμετροι που αφορούν την ψυχολογία και τη μόρφωση αυτών των λαών.

Σχετικά με την ψυχολογία, αυτό που φάνηκε είναι η ανάγκη αυτών των κρατών για το συλλογικό ανθρώπινο δικαίωμα στην ανάπτυξη. Σημαντικό βήμα ήταν και η συνειδητοποίηση των ανασταλτικών παραγόντων στην ανάπτυξη που εμφανίζονταν σε αυτά τα κράτη, παρά την ανεξαρτητοποίησή τους. Έτσι, ο συγκερασμός αυτών των δύο στοιχείων συνέβαλλε σημαντικά στον αγώνα για ανάπτυξη, για άρση της διεθνούς αδικίας εις βάρος τους, αφήνοντας στην άκρη την ανομοιογένεια που παρουσίαζαν και ενισχύοντας το κοινό αίσθημα αλληλεγγύης, που μπορεί να μεταφραστεί και στην αντίσταση που τα κράτη αυτά έκαναν.

Όσον αφορά τη μόρφωση, είναι δεδομένη η καθυστέρηση στην οποία οι αποικιοκράτες είχαν υποβάλλει τους λαούς που κυριαρχούσαν. Ο πρωτογονισμός που τους χαρακτήριζε λειτούργησε ευεργετικά, καθώς ενίσχυσε την τριτοκοσμική συνείδηση και ανέδειξε την επιστροφή στις ρίζες τους και τους προγόνους τους ως ιδιαίτερως σημαντική, μέσα από μια διαδικασία συνολικής αποδέσμευσης από το ευρωπαϊκό μορφωτικό κατεστημένο και την επαναφορά των τοπικών γλωσσών και διαλέκτων, των θρησκειών, των εθίμων και των παραδόσεων.

Μέσα από αυτές τις διαδικασίες γίνεται αντιληπτή η αναμόρφωση που πραγματοποιήθηκε στους κόλπους της διεθνούς κοινότητας, με την δυναμική παρουσία των χωρών του Τρίτου Κόσμου, μέσα από συντονισμένες δράσεις που αποφασίζουν και προσπαθούν να υλοποιήσουν. Είναι μια κατάσταση, η οποία δημιουργεί την ανάγκη καθιέρωσης και αναγνώρισης των λαών που εκφράζει, του συλλογικού δικαιώματος στην ανάπτυξη, αλλά και ενός αισθήματος υποχρέωσης που ενεργοποίησε έννοιες, όπως: ηθική οφειλή για αποκατάσταση, παγκόσμιος εξανθρωπισμός, αλληλεξάρτηση, κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας²⁴.

2.2.1 Η Συνδιάσκηψη στην Μπαντούγκ

²⁴ Βλ. Ο.π., σελ 139-143

Τον Απρίλιο του 1955, στην Μπαντούνγκ της Ινδονησίας, με πρωτοβουλία του προέδρου της χώρας Ahmed Soekarno, θα συγκληθούν 29 χώρες από την Ασία και την Αφρική, χωρίς την επιρροή κάποιου από τους δύο συνασπισμούς προκειμένου να συζητήσουν τα προβλήματα που υπάρχουν, κυρίως στον αναπτυξιακό τομέα και παράλληλα να θέσουν στόχους σε ένα μακρύ χρονικό πλαίσιο, ούτως ώστε να τα επιλύσουν. Αυτή η ενέργεια θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ορόσημο για την προσπάθεια διαφοροποίησης αυτών των λαών από τις δύο δυνάμεις. Η Συνδιάσκεψη της Μπαντούνγκ έχει μείνει γνωστή και ως η **Συνδιάσκεψη των Έγχρωμων Λαών**.

Σε αυτή την ιστορική συνάντηση θα εκφραστεί το κοινό αίσθημα αλληλεγγύης ανάμεσα σε αυτούς τους λαούς, ενώ παράλληλα θα καταγγελθεί κάθε μορφή εξάρτησης, με επίκεντρο αυτή της αποικιοκρατίας, που θα καταδικαστεί από την ίδια τη Συνδιάσκεψη ως έγκλημα κατά της προστασίας των συλλογικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επίσης, κλήθηκε από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις να απελευθερώσουν χώρες και λαούς που βρίσκονταν ακόμα υπό αποικιακή εξάρτηση, αναδεικνύοντας ως αναγκαίο το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών. Αναδείχθηκε, έτσι, η ανάγκη συνεργασίας αυτών των χωρών μεταξύ τους και παράλληλα καταδικάστηκε η ανάμειξη των αποικιοκρατικών δυνάμεων στα εσωτερικά των νεοσυσταθέντων χωρών.

Μέσα από αυτές τις ενέργειες γίνεται λόγος για μια συνολική προσπάθεια ισότιμης αντιμετώπισης των κρατών του Τρίτου Κόσμου με τους άλλους δύο Κόσμους, αφού αυτά πλέον ήταν ανεξάρτητα. Αυτό που διαπερνά όλες τις διαδικασίες είναι μια προσπάθεια καταδίκης του νεοαποικιοκρατισμού και της εξάρτησης των πάλαι ποτέ αποικιών με τις μητροπόλεις τους και αντίστοιχα στήριξης των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων που θα εμφανίζονταν. Όμως το ζήτημα της εξάρτησης δεν γίνεται αντιληπτό μέσα από ένα απόλυτο πρίσμα, δεδομένου του ότι τα νεοσυσταθέντα κράτη αναγνωρίζουν τα βιομηχανικά ανεπτυγμένα και επιδιώκουν να γίνουν δέκτες της οικονομικής τους βοήθειας, λόγω της άμεσης ανάγκης για την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν λόγω της υποανάπτυξης. Είναι γεγονός, ότι αυτό ήταν το πρώτο συγκροτημένο εγχείρημα που έσπασε τον πάγο, δίνοντας ώθηση και σε νέες συναντήσεις με πρωτοπόρους τους λαούς της Αφρικής.

2.2.2 Η Παναφρικανική Διάσκεψη

Η Παναφρικανική Διάσκεψη ή αλλιώς η Διάσκεψη όλων των Λαών της Αφρικής πραγματοποίησε σειρά Συνόδων²⁵ με συνεχώς αύξουσα συμμετοχή από λαούς και νεοσυσταθέντα κράτη της Αφρικής. Κατά τη διάρκεια των Συνόδων καταδικάστηκε τόσο το αποικιοκρατικό σύστημα, όσο και το νεοαποικιοκρατικό ή η όποια μορφή επανακυριαρχίας των αφρικανικών αποικιών από τις μητροπόλεις της Δύσης, ενώ στηρίχθηκαν τα διάφορα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Παράλληλα, υιοθετήθηκε μια Οικονομική και Κοινωνική Απόφαση, στην οποία αναδείχθηκε η αναγκαιότητα σύσφιξης των οικονομιών των αφρικανικών κρατών, αλλά και της σύσφιξης των δεσμών των λαών τους σε κάθε τομέα. Εκπονήθηκε μια τετρασέλιδη Απόφαση στην οποία καταδικάζονταν ο νεοαποικιοκρατισμός, αλλά και η εμφάνιση διάφορων εξτρεμιστικών οργανώσεων υποκινούμενες από τη Δύση που δραστηριοποιούνταν στην αφρικανική ήπειρο²⁶.

2.2.3 Το Κίνημα των Αδεσμεύτων

Το 1956 στο Μπριονέ της Γιουγκοσλαβίας θα πραγματοποιηθεί η ιστορική συνάντηση του Τίτο της Γιουγκοσλαβίας, του Νεχρού της Ινδίας και του Νάσσερ της Αιγύπτου και έτσι θα προκύψει η γέννηση του Κινήματος των Αδεσμεύτων²⁷, το οποίο θα κάνει την επίσημη εμφάνισή του το 1961 πέντε χρόνια μετά, στο Βελιγράδι. Πρόκειται για ένα θεσμό που έθεσε βαθιά θεμέλια στον Τρίτο Κόσμο, αφού ήταν αυτός η κινητήριος δύναμη για τη διαμόρφωση μιας κοινής συνείδησης, της τριτοκοσμικής, που λειτούργησε ενωτικά για όλα τα κράτη του Τρίτου Κόσμου.

Τα κράτη που συμμετείχαν σε αυτή την πολιτική ένωση δεν επιθυμούσαν να πάρουν κάποια θέση ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς, αντιθέτως ήθελαν να κρατήσουν μια ουδέτερη στάση, όπως και έπραξαν. Στις Συνδιασκέψεις του Κινήματος θίγονταν το ζήτημα της αναπτυξιακής συνεργασίας και σταδιακά οι πολιτικές αποφάσεις επισφραγίστηκαν από οικονομικές αποφάσεις, ενώ το κοινό αίσθημα αλληλεγγύης συνέχιζε να τροφοδοτείται και να γιγαντώνεται ανάμεσα στις χώρες του Νότου, αλλά και να ενισχύεται το ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξης.

²⁵ Η Παναφρικανική Διάσκεψη πραγματοποίησε 4 Συνόδους: α)στην Άκρα το 1958, β)στην Αντίς Αμπέμπα το 1960, γ)στην Τύνιδα το 1960, δ)στο Κάιρο το 1961. Βλ. αναλυτικότερα στο: Ο.π., σελ.130

²⁶ Βλ. Ο.π., σελ. 131-132

²⁷ Ο αριθμός των κρατών μελών σήμερα ανέρχεται σε 115, ενώ 17 κράτη συμμετέχουν με το καθεστώς του παρατηρητή. Διαθέσιμο στο: Βλ. ο.π., παραπομπή 111, σελ 134

Το Κίνημα των Αδεσμεύτων θα συμβάλει σημαντικά στην εξέλιξη του διεθνούς δικαίου. Αφενός, είναι δεδομένο ότι κατευθύνει το διεθνές δίκαιο της ανάπτυξης σε μια εξελικτική πορεία, αφού βασικό ζήτημα που θίγει ως πολιτική ένωση είναι η αρχή της κυριαρχίας. Επηρέαζε σημαντικά τις διεθνείς εξελίξεις και αυτό διότι το πλαίσιο συνεργασίας που έθετε ήταν αρκετά διευρυμένο, καθώς συνεργάζονταν και με χώρες του Τρίτου Κόσμου, μη μέλη του. Αφετέρου, θα προκαλέσει την εμφάνιση εθιμικών κανόνων, μέσα από τις Παγκόσμιες Διακηρύξεις που λήφθηκαν στις Γενικές Συνελεύσεις του ΟΗΕ και αποτελούσαν αποφάσεις του θεσμού.

Μετά την ανατροπή του σοσιαλιστικού συστήματος στις ΕΣΣΔ και την παύση του Ψυχρού Πολέμου, δημιουργήθηκε ένας προβληματισμός σχετικά με το κατά πόσο είναι εφικτή η όχι η συνέχιση του Κινήματος των Αδεσμεύτων, αφού ήταν πιθανό να περιοριστεί η εμβέλεια των στόχων. Όμως, η Συνδιάσκεψη στο Ρίο, αλλά και οι Στόχοι της Χιλιετίας που τέθηκαν κάποια χρόνια αργότερα, ενίσχυσαν την πεποίθηση ότι θα έπρεπε να συνεχιστεί αυτός ο θεσμός, ο οποίος στη συνέχεια μπήκε στη διαδικασία να εμπλουτίσει τους τρόπους με τους οποίους θα υλοποιούσε τους στόχους του, αφού το ζήτημα της ανάπτυξης τροποποιήθηκε. Νέα προβλήματα και ζητήματα προς επίλυση τέθηκαν στο προσκήνιο τα οποία αυτός ο θεσμός καλούνταν να διευθετήσει, όπως ζητήματα ασφάλειας και περιβάλλοντος²⁸.

2.2.4 Η Ομάδα των 77

Στη Διάσκεψη του Καΐρου, το 1962, ξεκινά η μακρά πορεία των αναπτυσσόμενων κρατών του Νότου για την προσπάθεια κοινού συντονισμού και δράσης. Είναι η στιγμή όπου Λατινοαμερικάνοι, Αφρικανοί και Ασιάτες συναντιούνται και καταλήγουν σε μια απόφαση, η οποία χαράσσει τις κοινές θέσεις τους. Πρόκειται για την ομώνυμη Διακήρυξη όπου θίγονται σειρά ζητημάτων, διεθνή και περιφερειακά, τα οποία όμως αφορούν κατά κύριο λόγο την οικονομία, κάτι το φυσιολογικό, λόγω της αντίληψης που επικρατούσε εκείνη την περίοδο για το αναπτυξιακό φαινόμενο και αφορούσε μόνο την οικονομία. Παράλληλα, γίνονται αναφορές για την επίλυση των προβλημάτων μέσα στα θεσμικά πλαίσια του ΟΗΕ, κάτι που αναδεικνύει το σεβασμό αυτής της ομάδας κρατών έναντι των ΗΕ και των διαδικασιών που αυτά υιοθετούν. Η συγκεκριμένη Διάσκεψη λειτούργησε ως

²⁸ Βλ. Ο.π., σελ. 132-139

προπομπός της Ομάδας των 77, αφού εκεί μέσα γεννήθηκε και σήκωσε το βαρύ φορτίο της συνέχισης των προγενέστερων διαδικασιών των κρατών του Αναπτυσσόμενου Νότου²⁹.

Η Ομάδα των 77 ή αλλιώς G-77, ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1965, από 77 αναπτυσσόμενα κράτη στα πλαίσια της UNCTAD στη Γενεύη. Στα πλαίσια της Διπυργικής Συνάντησης της Ομάδας των 77 στο Αλγέρι υιοθετήθηκε ο Χάρτης του Αλγερίου, ο οποίος είναι το πρώτο πολιτικό κείμενο. Με βάση αυτόν και στα πλαίσια της UNCTAD δημιουργήθηκαν μια σειρά γραφεία, όπου διατηρούν και μόνιμες αντιπροσωπείες ανά την υφήλιο και αφορούν εξειδικευμένους οργανισμούς, κάποιιοι εκ των οποίων λειτουργούσαν και πριν τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης³⁰. Σήμερα, η Ομάδα αυτή αριθμεί τα 134 κράτη³¹. Αποτελεί τη μεγαλύτερη διακυβερνητική οργάνωση αναπτυσσόμενων κρατών μέσα στον ΟΗΕ και έχει ως στόχο την προώθηση των οικονομικών συμφερόντων του Αναπτυσσόμενου Νότου και ενίσχυση της διαπραγματευτικής ικανότητάς τους και της μεταξύ τους συνεργασίας³².

Τα κράτη αυτά παρουσίαζαν κάποιες διαφορές σχετικά με την οικονομία. Η πρώτη αφορούσε το κλίμα και το βαθμό εύνοιας της παραγωγής εδώδιμων προϊόντων και η δεύτερη το βαθμό βιομηχανοποίησης των κρατών. Σε αντίθεση με την οικονομία, η πολιτική παρουσίαζε συγκλίνουσες απόψεις και λόγω του ότι τα κράτη αυτά έθεταν στο επίκεντρο την πολιτική και όχι την οικονομία, υπήρξε ένας κοινός συντονισμός και δράση στη λήψη αποφάσεων και διαμόρφωσης προγραμμάτων και κοινών στόχων.

Η Ομάδα των 77 είναι μια πολιτική ένωση, χωρίς θεσμική οργάνωση, ούτε κάποιο ηγέτη και αναλαμβάνει δράσεις που αφορούν το αναπτυξιακό φαινόμενο στο σύνολό του. Η Κοινή Διακήρυξη του 1963, λειτουργεί ως ο Καταστατικός Χάρτης. Μικρές Ειδικές Συντονιστικές Επιτροπές λειτουργούν βοηθητικά για τους Ειδικευόμενους Οργανισμούς του ΟΗΕ, ενώ παράλληλα είναι δεδομένη η ύπαρξη Γραμματείας. Η σχετικά πιο πρόσφατη εξέλιξη του θεσμού είναι το **Συμβούλιο του**

²⁹ Βλ. Ο.π., σελ. 148-151

³⁰ Γίνεται αναφορά για το UNEP (Ναϊρόμπι), την UNESCO (Παρίσι) το FAO/IFAD (Ρώμη), την UNCTAD (Γενεύη), την UNIDO (Βιέννη), τους G-24, το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα (Ουάσινγκτον). Βλ. Ο.π., σελ 167

³¹ Βλ. διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.g77.org/doc/members.html>

³² Βλ. διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.g77.org/doc/>

Νότου, που λειτουργεί από το 2000 και συνεδριάζει κάθε πέντε χρόνια σε υψηλό επίπεδο, καθιστώντας το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων. Παράλληλα, βέβαια, κάθε χρόνο πραγματοποιείται και η Συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών των χωρών. Τέλος, είναι δεδομένο ότι καμία χώρα δεν μπήκε στη διαδικασία να αναλάβει το ρόλο του ηγέτη, πόσο μάλλον να μπει στη διαδικασία άσκησης πολιτικού ελέγχου σε μια άλλη χώρα.³³ Σήμερα, όμως, υπάρχει μια άτυπη τάση από πλευράς της Κίνας για την ανάληψη ηγετικών καθηκόντων³⁴.

2.3 Οι κατηγορίες των κρατών του Τρίτου Κόσμου

Τα κράτη του Αναπτυσσόμενου Νότου είχαν αρκετά στοιχεία ομογενοποίησης, στοιχεία όμως που βασίζονταν κυρίως σε ιδεολογικά και πολιτικά ζητήματα. Παρόλ' αυτά όμως υπάρχουν τομείς όπως αυτός της οικονομίας και της γεωγραφίας που διαφοροποιούσε το ένα από το άλλο. Η διαφορετική οικονομική μεγέθυνση που παρουσιάζει το κάθε κράτος έχει αντίκτυπο και στην καθυστερημένη ή προωθημένη ανάπτυξη. Παράλληλα, η γεωγραφική θέση στην οποία βρίσκεται το κάθε κράτος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για το ύψος των αναπτυξιακών προβλημάτων που εμφανίζονται σε αυτές τις χώρες. Πιο συγκεκριμένα, το αν βρέχεται από θάλασσα ή όχι κάποιο κράτος, καθώς και το κλίμα που έχει είναι βασικοί παράγοντες για την ανάπτυξη που παρουσιάζει ένα κράτος.

2.3.1 Η οικονομική παράμετρος

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η καθυστέρηση στην οικονομία καθιστά το βαθμό ανάπτυξης ενός κράτους αργό, δεδομένου του ότι ένας βασικός πυλώνας του αναπτυξιακού φαινομένου είναι ατροφικός. Υπάρχουν συγκεκριμένες κατηγορίες και είναι οι εξής:

³³ Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 162-167

³⁴ Βλ. STATEMENT ON BEHALF OF THE GROUP OF 77 AND CHINA BY H.E. MR. PETER THOMSON, AMBASSADOR, PERMANENT REPRESENTATIVE OF FIJI TO THE UNITED NATIONS, CHAIRMAN OF THE GROUP OF 77, AT THE INFORMAL CONSULTATIONS ON THE REVIEW OF THE IMPLEMENTATION OF RESOLUTION 61/16 OF THE GENERAL ASSEMBLY, ON THE STRENGTHENING OF THE ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL, Νέα Υόρκη, 29 Ιανουαρίου 2013, διαθέσιμο στο: <http://www.g77.org/statement/getstatement.php?id=1301292>

α) Οι χώρες με ιδιαίτερα υποανάπτυκτους τομείς που τις οδηγούν σε πλήρη, τις περισσότερες φορές εξάρτηση. Με άλλα λόγια πρόκειται για χώρες ευάλωτες στις νεοαποικιοκρατικές πιέσεις.

β) Οι χώρες που έχουν δεχτεί σοβαρά πλήγματα, είτε αυτά αναφέρονται σε ευρύτερης σημασίας διεθνή ζητήματα (πετρελαιϊκές κρίσεις-διεθνή νομισματική αστάθεια κλπ), ή, ακόμη, και σε οικολογικές καταστροφές ή και απρόβλεπτες και μη αντιμετωπίσιμες θεομηνίες.

γ) Οι μεγάλες χώρες με χαμηλό ανά κάτοικο εισόδημα. Εδώ, παρατηρείται το φαινόμενο της προωθημένης βιομηχανικής ανάπτυξης, σε σχέση τουλάχιστον με τις άλλες.

δ) Οι Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες (ΕΑΧ). Πρόκειται για τη μεγαλύτερη, από τις τέσσερις αυτές κατηγορίες χωρών, που αντιμετωπίζει και τα σοβαρότερα προβλήματα.³⁵

Ο όρος Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες εισάγεται στη διεθνή κοινότητα για πρώτη φορά το 1971 από τη Γενική Συνέλευση των Η.Ε, στην προσπάθεια να αποδώσουν ένα σαφή χαρακτηρισμό για τις πιο φτωχές και αδύναμες χώρες. Είναι χώρες οι οποίες βιώνουν βαθιά φτώχεια και βρίσκονται καθλωμένες στην υποανάπτυξη. Η χαμηλή κοινωνικοοικονομική τους ανάπτυξη οφείλεται σε ένα συγκερασμό παραγόντων όπως η αδυναμία των θεσμών, η ανομοιογενής κατανομή του εισοδήματος και η έλλειψη φυσικών πόρων. Η κυβερνητική και πολιτική αστάθεια είναι δομικό στοιχείο αυτής της κατηγορίας των χωρών, ενώ οι συρράξεις εμφύλιες και εξωτερικές θεωρούνται δεδομένες. Συνήθως παρατηρούνται χαμηλά ποσοστά παραγωγικότητας, ενώ η παραγωγή αφορά εντάσεως εργασίας επιχειρήσεις³⁶. Παράλληλα, είναι ευάλωτες σε διάφορους εξωτερικούς οικονομικούς κινδύνους, φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές και διάφορες επιδημίες.

³⁵ Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 171-172

³⁶ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του UN-OHRLLS στο.: <http://unohrlls.org/about-ldcs/>

Σήμερα σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν 48 κράτη³⁷, δηλαδή 880 εκατομμύρια, το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού, κάτι που δικαιολογεί την ύπαρξη φραγμών στην αναπτυξιακή δραστηριότητα αυτών των κρατών³⁸.

Στα πλαίσια του ΟΗΕ θα διεξαχθούν τέσσερις Συνδιασκέψεις που θα αφορούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτές οι χώρες, προκειμένου να επιλυθούν με σειρά μέτρων. Η πρώτη έγινε το 1981 στο Παρίσι, όπου υιοθετήθηκε το «Νέο Ουσιαστικό Πρόγραμμα Δράσης» και αναφερόταν στη λήψη μέτρων από τις ίδιες τις χώρες αυτής της κατηγορίας, αλλά σε διεθνές επίπεδο. Η δεύτερη έγινε το 1990 πάλι στο Παρίσι, όπου υιοθετήθηκε η «Διακήρυξη του Παρισιού» και το «Πρόγραμμα Δράσης για τις EAX». Η τρίτη θα γίνει το 2001 στις Βρυξέλλες, που θα φιλοξενηθεί από την ΕΕ, στην οποία θα υιοθετηθεί η «Διακήρυξη των Βρυξελλών» και το «Πρόγραμμα Δράσης των Βρυξελλών για τις EAX για τη δεκαετία 2001-2010», ενώ η τέταρτη θα γίνει το 2011 στην Κωνσταντινούπολη. Βέβαια, παρά τις όποιες προσπάθειες έχουν γίνει στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας για την αύξηση της ανάπτυξης σε αυτές τις χώρες, δεν έχει παρατηρηθεί κάποια ουσιαστική πρόοδος, αφού η επίτευξη των στόχων που θέτονται τόσο στα πλαίσια των Προγραμμάτων που έχουν ληφθεί, όσο και σε εκείνα των MDGs είναι αρκετά δύσκολη, λόγω αντικειμενικών δυσκολιών³⁹.

2.3.2 Η γεωγραφική παράμετρος

Σε αυτό το σημείο θα εξεταστούν τα κράτη του Αναπτυσσόμενου Νότου από τη σκοπιά της γεωγραφικής τους θέσης. Κάποια κράτη από αυτά είτε είναι εντελώς αποκλεισμένα από τη θάλασσα, είτε περικλείονται από θάλασσα, είναι δηλαδή νησιωτικά κράτη, κάτι το οποίο σε συνδυασμό με άλλες παραμέτρους μπορεί να λειτουργήσει αντιστρόφως ανάλογα για την εμφάνιση αυξητικών δεικτών στο αναπτυξιακό φαινόμενο.

Δύο επομένως είναι οι κατηγορίες που εντοπίζονται:

³⁷ Από αυτά τα 34 είναι στην Αφρική, τα 13 στην Ασία και 1 στη Λατινική Αμερική. Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://unohrlls.org/about-ldcs/>

³⁸ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του UNCTAD, στο: <http://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/LDCs.aspx>

³⁹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του UN-OHRLLS, στο: <http://unohrlls.org/about-ldcs/>

α) **Τα αναπτυσσόμενα περικόκλειστα κράτη.** Σήμερα αριθμούν τα 31 και τα περισσότερα εντοπίζονται στην Αφρική, 15, 12 στην Ασία, 2 στη Λατινική Αμερική, ενώ είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στην Ευρώπη μόνο 2 είναι περικόκλειστα⁴⁰. Το καθεστώς αυτό το οποίο βιώνουν, προκαλεί αρκετά προβλήματα οικονομικής φύσεως σε αυτά τα κράτη, λόγω της δυσκολίας πρόσβασης σε θάλασσα. Αυτό αποδεικνύει ότι δεν μπορούν να αναπτυχθούν στο έπακρο οικονομικές και εμπορικές δραστηριότητες, αφού σε μεγάλο βαθμό είναι αποκλεισμένα από τις παγκόσμιες αγορές, καθιστώντας τα αδύναμα να μπουν στη διαδικασία του ανταγωνισμού και της ελεύθερης αγοράς. Παράλληλα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή η «αναπηρία» που παρουσιάζουν όσον αφορά την πρόσβαση στη θάλασσα, οφείλεται και στις διαμετακομιστικές χώρες. Πρώτον, θα πρέπει να τονίσουμε πως οι περισσότερες από αυτές είναι αναπτυσσόμενες χώρες, οπότε βλέπουν ανταγωνιστικά άλλες γειτονικές που επιδιώκουν να αναπτυχθούν. Δεύτερον, τα οδικά δίκτυα που υπάρχουν είναι σε άσχημη κατάσταση, με αποτέλεσμα να μην διευκολύνουν τη μετάβαση και την πρόσβαση των περικόκλειστων χωρών στη θάλασσα. Τρίτον, τα διαμετακομιστικά κράτη θέτουν φραγμούς στην προσπάθεια διαμετακόμισης, βάζοντας δασμούς, φόρους ή ασφάλειες κάτι το οποίο λειτουργεί ανασταλτικά για τη μετακίνηση εμπορευμάτων, αφού τα περικόκλειστα κράτη συνήθως βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση από τα άλλα⁴¹. Η νομική λύση αυτής της κατηγορίας των κρατών εντοπίζεται στη Νέα Σύμβαση για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, το 1982, στην οποία ρυθμίζεται το δικαίωμα των περικόκλειστων κρατών στην ελεύθερη πρόσβαση και διέλευση στη θάλασσα. Επίσης, με την αρχή της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, τα αναπτυσσόμενα κράτη έχουν πρόσβαση στους ανεξάντλητους φυσικούς πόρους που υπάρχουν στον πλανήτη⁴².

β) **Οι αναπτυσσόμενες νησιωτικές χώρες.** Το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτών των κρατών είναι η «απλόχερη» περιβολή τους από το υγρό στοιχείο⁴³. Αξίζει να αναφερθεί ότι το δικαίωμα της ανάπτυξης όταν αναφέρεται σε αυτές τις χώρες δεν εννοεί μόνο τις ανεξάρτητες, αλλά και εκείνες που βρίσκονται υπό το καθεστώς της

⁴⁰ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του UNCTAD, στο: <http://unctad.org/en/Pages/ALDC/Landlocked%20Developing%20Countries/UN-recognition-of-the-problems-of-land-locked-developing-countries.aspx>

⁴¹ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα του UN-OHRLLS, στο: <http://unohrlls.org/about-lls/>

⁴² Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 181-184

⁴³ Βλ. Ο.π., σελ 173

κηδεμονίας ή της ξένης διοίκησης ή υπό το καθεστώς της αποικιοκρατίας⁴⁴. Οι γεωγραφικές ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν αυτές οι χώρες είναι ποικίλες, αλλά μπορούμε να εστιάσουμε σε κάποιες από αυτές. Πρώτον, οι χώρες αυτές βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από τις κοντινότερες ηπειρωτικές ακτές. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η απόσταση των χωρών αυτών από τα ηπειρωτικά εδάφη επιφέρει σοβαρά προβλήματα στην οικονομική ανάπτυξή τους, η οποία σε συνάρτηση με την ανυπαρξία υποδομών για τις θαλάσσιες μεταφορές δυσχεραίνει σημαντικά την ανάπτυξη του εμπορίου. Δεύτερον, τα εδάφη τους καλύπτουν μικρή έκταση. Πρόκειται για το εγκατεσπαρμένο των πολυάριθμων νησιωτικών κρατών, τα περισσότερα από τα οποία εντοπίζονται αρκετά μακριά από την κύρια νησιωτική αλυσίδα. Έτσι, ακόμα και η ενδοεπικοινωνία καθίσταται δύσκολη, καθότι μερικά από τα νησιωτικά εδάφη βρίσκονται υπό το καθεστώς της πλήρους φυσική απομόνωσης. Παράλληλα, πρέπει να τονίσουμε ότι τα κράτη αυτά είναι έκθετα σε διάφορες φυσικές καταστροφές, με αποτέλεσμα να προστίθενται περισσότερες δυσκολίες στον μακρύ δρόμο που έχουν ήδη να διανύσουν για την προσέγγιση της ανάπτυξης⁴⁵. Η βραδύτητα που ακολουθούν αυτά τα κράτη ως προς την ανάπτυξη δεν σχετίζεται μόνο με τα προαναφερθέντα γεωμορφολογικά δεδομένα, αλλά και με διάφορους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, τα περισσότερα από αυτά βασίζουν την οικονομία τους στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, δηλαδή στην εξαγωγή αγροτικών προϊόντων, αλλά και κάποιων μεταλλευμάτων, τα οποία όμως λόγω του φαινομένου του νεοαποικιοκρατισμού διοχετεύονται στις διάφορες πολυεθνικές εταιρίες. Επιπροσθέτως, σημαντικός αναπτυξιακός φραγμός θεωρείται η αδυναμία πρόσβασης όλων των πολιτών στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση, στην ενημέρωση και στην πληροφόρηση λόγω των αποστάσεων και του εγκατεσπαρμένου των εδαφών, και στο γεγονός ότι οι υπηρεσίες υγείας αφορούν στην πλειονότητά τους, τους κατοίκους του κυρίως νησιού⁴⁶.

Το 1991 συστήνεται η Συμμαχία των Μικρών Νησιωτικών Κρατών, τα **SIDS**, που στόχο έχει την συνεργασία αυτών των κρατών για την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων που βιώνουν, λόγω των ιδιαίτερων γεωγραφικών χαρακτηριστικών

⁴⁴ Το 1974 έχουμε τη σύσταση της «Ειδικής Επιτροπής Εμπειρογνομώνων» της UNCTAD, η οποία εντοπίζει τις αναπτυσσόμενες χώρες και τις καταγράφει, ούτως ώστε να εντοπίσει τα αναπτυξιακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν και να συμβάλει στην επίλυσή τους. Σήμερα οι νησιωτικές ανέρχονται στις 65 εκ των οποίων οι 35 ήδη ανεξάρτητες. Βλ. αναλυτικότερα στο: Ο.π., σελ 184

⁴⁵ Βλ. Ο.π., σελ. 185-189

⁴⁶ Βλ. Ο.π., σελ. 189-192

τους⁴⁷. Η αναγνώριση αυτή έγινε και μέσα από το κείμενο της Agenda 21. Σήμερα, η συμμαχία αυτών των κρατών αριθμεί 39 κράτη και οι γεωγραφικές περιφέρειες που εντοπίζονται είναι η Καραϊβική, ο Ειρηνικός και η AIMS (Ατλαντικός, Ινδικός, Μεσόγειος και η Θάλασσα της Νότιας Κίνας)⁴⁸. Έχουν δημιουργηθεί και περιφερειακοί οργανισμοί συνεργασίας όπως η CARICOM, η PIF και η IOC⁴⁹. Τα συγκεκριμένα κράτη βάζουν ως προμετωπίδα της ατζέντας τους την κλιματική αλλαγή, καθώς η άνοδος της στάθμης της θάλασσας είναι βασικός παράγοντας για την τρωτότητα στην οποία έχουν επέλθει. Λόγω της προσπάθειας τους να μπορέσουν να ευθυγραμμιστούν με την αειφόρο ανάπτυξη έχουν και άλλα μέτωπα ανοιχτά, όπως την οικονομία, το περιβάλλον, την κοινωνική ανάπτυξη, των πολιτισμό⁵⁰.

Μέσα στο Σύστημα των Η.Ε. τη διαπραγματευτική φωνή των SIDS έχει αναλάβει η AOSIS. Είναι μια διεθνής πολιτική ένωση, ένα πολιτικό λόμπυ, με 44 κράτη, στην οποία συμμετέχουν νησιωτικά κράτη και παράκτιες χώρες με χαμηλό υψόμετρο που αντιμετωπίζουν κοινές αναπτυξιακές προκλήσεις για το περιβάλλον, αλλά κυρίως για την τρωτότητα τους απέναντι στην κλιματική αλλαγή⁵¹. *Λειτουργεί στο πνεύμα της εξασφάλισης ενός ευρύτερου consensus για τα ζητήματα των μικρών νησιωτικών κρατών και υποδηλώνει την παρουσία της μέσω συστάσεων και συμβουλών προς τα μέλη και τη διεθνή κοινότητα*.⁵²

Σημαντικό εγχείρημα στην προσπάθεια τους ήταν η πρώτη Συνδιάσκεψη των Μικρών Νησιωτικών Κρατών στο Μπαρμπάντος, το 1994, η οποία πραγματοποιήθηκε ύστερα από τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές που μπήκαν στην Agenda 21, κείμενο που υιοθετήθηκε στη Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1992 και έδωσε διαφορετική χροιά στην έννοια της ανάπτυξης, αλλάζοντας τα μέχρι τότε δεδομένα. Καρπός των συζητήσεων τους ήταν η Διακήρυξη του Μπαρμπάντος και το Πρόγραμμα Δράσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Μικρών Νησιωτικών Κρατών, κείμενα μη υποχρεωτικού χαρακτήρα,

⁴⁷ Βλ, Ο.π., σελ 192

⁴⁸ Βλ. αναλυτικότερα στο: <http://www.ifad.org/english/sids/list.htm>

⁴⁹ Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για την Caribbean Community, Pacific Islands Forum, Indian Ocean Community. Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του UN-OHRLS, στο: <http://unohrlls.org/about-sids/>

⁵⁰ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://www.un.org/en/events/islands2014/smallislands.shtml>

⁵¹ <http://aosis.org/about/>

⁵² Βλ. Τσάλτας, Γρ. *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ 192-194

τα οποία υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση των ΗΕ. Το 1995, πραγματοποιείται στο Μαυρίκιο η δεύτερη συνάντηση στην οποία θα υιοθετηθεί μια διακήρυξη με αντικείμενο τα περιβαλλοντικά προβλήματα και κυρίως το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής⁵³.

2.4 Το φαινόμενο της υποανάπτυξης

Η αποικιοκρατία και η εκμετάλλευση στην οποία ήταν εκτεθειμένες οι χώρες και οι λαοί αυτής της περιφέρειας, είναι ένα από τα πιο βασικά αίτια για την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει σήμερα αυτά τα κράτη και την εμφάνιση του φαινομένου της υποανάπτυξης, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο και τα ανθρωπογενή του αίτια, χωρίς όμως να αποκλείονται και φυσικοί λόγοι, που παίζουν όμως μικρότερο ρόλο εν προκειμένω. Παράλληλα με το φαινόμενο της υποανάπτυξης, το οποίο είναι το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται, παρατηρούνται και άλλες άσχημες καταστάσεις που ενισχύουν τη δυσμενή αυτή θέση, αφού λειτουργούν ανασταλτικά για το αναπτυξιακό φαινόμενο. Γίνεται αναφορά για το τριτοκοσμικό χρέος που υφίσταται και έχει τις ρίζες του στην περίοδο όπου τα αναπτυσσόμενα κράτη είχαν ανάγκη οικονομικής βοήθειας προκειμένου να αναπτυχθούν. Αυτή η χρηματοδότηση που δέχονταν από τα αναπτυγμένα κράτη, συνήθως τις μητροπόλεις τους, είχε τη μορφή δανεισμού. Τα ανεξαρτητοποιημένα κράτη δεν είχαν τη δυνατότητα αποπληρωμής των χρεών, με αποτέλεσμα τη διόγκωσή του και τη δημιουργία υψηλού χρέους του Αναπτυσσόμενου Νότου προς τον Αναπτυγμένο Βορρά. Εδώ παρατηρείται το φαινόμενο κράτος-εισοδηματίας και κράτος-οφειλέτης. Επίσης, το φαινόμενο της πείνας, βασικό προϊόν της εκμετάλλευσης αυτών των χωρών είτε της προγενέστερης στα πλαίσια της αποικιοκρατίας, είτε της σύγχρονης, λειτουργεί σε αντίστροφη τροχιά από εκείνη της ανάπτυξης. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και τη μεγάλη περιβαλλοντική επιβάρυνση στην οποία έχουν περιέλθει, με κύριο πρόβλημα αυτό της κλιματικής αλλαγής, για την οποία ευθύνονται οι αναπτυγμένες χώρες, που είναι όμως σε θέση να μετριάσουν τις αρνητικές συνέπειες αυτού του περιβαλλοντικού προβλήματος, σε αντίθεση με τις αναπτυσσόμενες, οι

⁵³ Βλ. Τσάλτας, Γρ. *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ 194-195

οποίες είναι έκθετες, σε μεγαλύτερο βαθμό, λόγω της αδυναμίας τους να κατέχουν συγκεκριμένα μέσα για την καταπολέμησή της⁵⁴.

Τα αναπτυσσόμενα κράτη συνεχίζουν να ζουν υπό καθεστώς υποανάπτυξης παρά την ανεξαρτητοποίησή τους από τους αποικιοκράτες. Αυτό το γεγονός όμως, δεν άρει τη συνολική καταστροφή που δέχθηκαν, από την εκμετάλλευση αιώνων, μια καταστροφή που είχε αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία, στην κοινωνία, στο περιβάλλον και τους θεσμούς και άφησε κακή κληρονομιά ακόμα και στον τρόπο με τον οποίο ως ελεύθερα θα διαχειρίζονταν σειρά ζητημάτων, με πρωταρχικό εκείνο της λήψης και αξιοποίησης της οικονομικής βοήθειας από τα αναπτυγμένα κράτη⁵⁵.

Οι θεσμοί ενός κράτους επίσημοι και ανεπίσημοι, συμβάλλουν σημαντικά στην επιτάχυνση ή στην επιβράδυνση της ανάπτυξης. Γι' αυτό κατά τη δεκαετία του '80 το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα προσπάθησαν να ενδυναμώσουν το ρόλο του κράτους μέσα από τη δημιουργία συγκεκριμένων νομικών πλαισίων και μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον ικανό να επιφέρει την ανάπτυξη. Στην Αφρική για παράδειγμα επιδιώχθηκαν μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, στην οικονομία και στο καθεαυτό θεσμικό πλαίσιο που ίσχυε σε κάθε χώρα, κάτι όμως το οποίο δεν άγγιξε το σύνολο των χωρών⁵⁶. Στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας, παρατηρείται η προσπάθεια κοινού συντονισμού και προγραμματισμού δράσεων για το αναπτυξιακό φαινόμενο, στα εσωτερικά όμως των κρατών του Νότου παρατηρείται μια καθυστέρηση - λόγω της ατροφικότητας των θεσμών - κατάλοιπο και των αποικιοκρατών και της παράδοσης των λαών, που αποκρυσταλλώνεται με την οικογενειοκρατία, την επικράτηση μιας μεσαίας τάξης που ανήλθε ξαφνικά, αλλά και με τη μορφή κάποιας στρατιωτικής δικτατορίας. Αυτή η οκνηρότητα στις δομές και τους θεσμούς της κοινωνίας των αναπτυσσόμενων κρατών οδήγησε στην απουσία μακροπρόθεσμων πλάνων για απεξάρτηση από τους πρώην αποικιοκράτες, κακοδιαχείρισης των οικονομικών βοηθειών που

⁵⁴ Βλ. Τσάλτας, Γρ. *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 196-199

⁵⁵ Ο.π., σελ. 200-202

⁵⁶ Banji Oyelaran-Oyeyinka, *Systems of Innovation and Underdevelopment: An Institutional Perspective*, United Nations University, INTECH (Institute of New Technology), Μάαστριχτ Ιούνιος 2005 <http://www.intech.unu.edu/publications/discussion-papers/2005-1.pdf>

αποστέλλονταν και ουσιαστικά μια συνολικότερη καθυστέρηση του αναπτυξιακού φαινομένου⁵⁷.

2.4.1 Η φτώχεια

Η φτώχεια είναι μια από τις βασικές αιτίες που ένα σημαντικό μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού βιώνει το φαινόμενο της υποανάπτυξης. Κι όμως η φτώχεια παρουσιάζει διαφορές ανάλογα με το πού και το πώς εκδηλώνεται, γι' αυτό υπάρχουν τρεις κατηγορίες: η απόλυτη, η μεσαία και η σχετική. Η απόλυτη σχετίζεται με την ικανοποίηση των βασικών αναγκών με 1,25 \$ τη μέρα όπως έχει θέσει η Παγκόσμια Τράπεζα, η μεσαία έχει να κάνει με την ικανοποίηση των ίδιων αναγκών με 2-3 \$ τη μέρα, ενώ η σχετική σχετίζεται με την διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου, όπως ορίζεται από την κάθε πολιτεία, με μικρότερο μέσο εισόδημα⁵⁸. Ως εξέλιξη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το εξής γεγονός. Το UNDP δημιούργησε το Human Development Index ένα δείκτη, ο οποίος θα κρίνει πιο αντικειμενικά από την Παγκόσμια Τράπεζα τη φτώχεια. Ο δείκτης αυτός θα μετράει το προσδόκιμο ζωής, την εκπαίδευση και το κατά κεφαλήν εισόδημα⁵⁹.

Δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος ορισμός που θα μπορούσαμε να δώσουμε στη φτώχεια σήμερα, που να είναι αποδεκτός από όλη τη διεθνή κοινότητα, σίγουρα όμως η έννοιά της έχει διαφοροποιηθεί και εμπλουτιστεί κατά τη διάρκεια των χρόνων και αυτό γιατί και τα ίδια τα ανθρώπινα δικαιώματα μετεξελίχθηκαν, κάτι που αποδεικνύει και η ύπαρξη Τριών Γενιών Δικαιωμάτων. Έτσι, λοιπόν, κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η φτώχεια ταυτίζεται με την αυτοσυντήρηση, δηλαδή την κάλυψη των ατομικών αναγκών, ενώ το 1970 ταυτίζεται με την κάλυψη των βασικών αναγκών, οι οποίες με την ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου έχουν διαφοροποιηθεί, αφού πέραν των υλικών αναγκών, γίνεται λόγος και για υπηρεσίες. Κατά τα τέλη του 20^{ου} αιώνα γίνεται μια προσπάθεια να κατανοηθεί η φτώχεια ως μία κατάσταση που δεν ταυτίζεται απόλυτα με την κατανομή του πλούτου, επομένως ο όρος σχετική

⁵⁷ Βλ. Τσάλτας, Γρ. *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 202-203

⁵⁸ Ο.π., σελ 210-211

⁵⁹ Βλ. Ranis, G., Stewart, Fr., and Samman, E., *Human Development: Beyond the HDI, International Poverty in focus*, Δεκέμβριος 2006, International Poverty Center, UNDP, σελ. 12, διαθέσιμο στο: <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCPovertyInFocus9.pdf>

στέρηση είναι αυτός που πιο εύστοχα αποδίδει μια σφαιρική θεώρηση⁶⁰. Βέβαια, η αδυναμία που παρουσιάζεται ως προς την απόδοση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού, δυσχεραίνει την καταπολέμησή της.

Θεωρείται ότι για να μπορέσει κάποιος να αποδώσει πιο εύστοχα τον όρο της φτώχειας ή του φτωχού σε κάποιον θα πρέπει να λάβει υπόψη του κάποια στοιχεία, που αποτελούν διαστάσεις της. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά για τα υλικά αγαθά, τις κοινωνικές σχέσεις, το αίσθημα ισχύος, την ασφάλεια και τη φυσική κατάσταση. Παράλληλα, η φτώχεια μπορεί να διακριθεί σε τέσσερις τομείς: α)την εισοδηματική φτώχεια, που δημιουργεί καταναλωτική αδυναμία, β)την έλλειψη υλικών πόρων και υπηρεσιών, γ)τη στέρηση ικανοτήτων, όπως την ανάπτυξη δεξιοτήτων, δ)την πολυδιάστατη έλλειψη⁶¹.

Παράλληλα, μια σειρά παραγόντων είναι υπεύθυνοι για την πρόκληση και διατήρηση της φτώχειας. Πρώτον, η διακυβέρνηση μιας χώρας παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς ο τρόπος που ασκείται η εξουσία επηρεάζει και το αναπτυξιακό φαινόμενο. Η πολιτική κατάσταση που επικρατεί είναι υπεύθυνη για προβλήματα σχετικά με την ανισοκατανομή εισοδήματος και τους προβληματικούς θεσμούς. Δεύτερον, στις χώρες που μαστίζονται από φτώχεια επικρατεί μια καχεκτική οικονομία που έχει αντίκτυπο τόσο στη μικροοικονομία, όσο και στη μακροοικονομία τους, εντείνοντας φαινόμενα όπως αυτό της ανεργίας, ενώ παράλληλα εμφανίζει ένα ασθενή ανταγωνισμό και υψηλές τιμές επί των προϊόντων. Τρίτον, έχει παρατηρηθεί ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες υπάρχει ένας σχετικά υψηλός δείκτης δημογραφικής ανάπτυξης, κάτι που συμβάλει στην παράταση της φτώχειας, θίγοντας τον κοινωνικό πυλώνα της ανάπτυξης. Τέταρτον, η υγειονομική περίθαλψη είναι ελάχιστη έως και ανύπαρκτη, εξαρτάται από τη χώρα και την περιοχή. Δεν υπάρχει έλεγχος γεννήσεων, πρόληψη και εμβόλια με αποτέλεσμα να είναι υψηλοί οι δείκτες παιδικής θνησιμότητας, υπάρχει υποσιτισμός νέων και ηλικιωμένων ανθρώπων, ενώ οι μεταδοτικές ασθένειες, λόγω της μη πρόληψης, είναι σε έξαρση με χαρακτηριστικό παράδειγμα εκείνο του AIDS. Πέμπτον, η κουλτούρα των λαών, τα ιδιαίτερα ήθη και

⁶⁰ Βλ. Townsend, P., *What is poverty? A historical perspective*, International Poverty in focus, Δεκέμβριος 2006, International Poverty Center, UNDP, σελ. 5-6, διαθέσιμο στο: <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCPovertyInFocus9.pdf>

⁶¹ Βλ. Chambers, R., *What is poverty? Who asks? Who answers?*, International Poverty in focus, Δεκέμβριος 2006, International Poverty Center, UNDP, σελ. 3-4, διαθέσιμο στο: <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCPovertyInFocus9.pdf>

έθιμα που έχουν, αρκετές φορές μπαίνουν ως εμπόδιο στο αναπτυξιακό φαινόμενο. Κοινωνικές ομάδες, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα των γυναικών και των νέων αδυνατούν να συμμετέχουν στην προσπάθεια για ανάπτυξη. Έκτον, μια σειρά περιβαλλοντικών παραγόντων, οι οποίοι συνδέονται κατά κύριο λόγο με την αδυναμία εύρεσης τροφής. Η κλιματική αλλαγή, αλλά και γεγονότα που αφορούν τον τρόπο καλλιέργειας των εδαφών, η ερημοποίηση, η αποψίλωση περιοχών λειτουργούν ενισχυτικά ως προς τη φτώχεια⁶².

Η φτώχεια είναι ο πρώτος από τους Στόχους της Χιλιετίας και είχε τεθεί ως εξής: **Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας**. Για να μπορέσουμε να εξετάσουμε την επιτυχία ή την αποτυχία του στόχου θα πρέπει να δούμε κατά πόσο οι υποστόχοι του ικανοποιούνται. Πρώτον, τη μείωση κατά το μισό του αριθμού των ανθρώπων που το εισόδημά τους είναι λιγότερο από 1,25\$ τη μέρα, κατά τη διάρκεια των ετών 1990-2015. Δεύτερον, την επίτευξη πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης και αξιοπρεπούς εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των νέων και των γυναικών. Τρίτον, τη μείωση κατά το μισό του αριθμού των ανθρώπων που υποφέρουν από πείνα, κατά τη διάρκεια των ετών 1990-2015. Ο στόχος οδεύει προς την επίτευξή του καθώς είναι σημαντική η μείωση του ποσοστού των ανθρώπων που βρίσκονται υπό το καθεστώς φτώχειας⁶³. Παρατηρείται μια σημαντική βελτίωση στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας, λόγω της εκβιομηχάνισης σε σημαντικό βαθμό της Κίνας, όμως το πρόβλημα συνεχίζει να είναι φλέγον για την περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής⁶⁴. Με τους στόχους της Αειφόρου Ανάπτυξης (SDGs) βλέπουμε ότι ο πρώτος στόχος της Χιλιετίας διαχωρίζεται και διατυπώνεται ως **εξάλειψη της φτώχειας και κάθε μορφής της παντού**. Είναι προφανές ότι με αυτόν τον τρόπο και τη συγκεκριμενοποίηση του στόχου, μπορούν να ληφθούν πιο εύστοχες πολιτικές για την επίτευξή του⁶⁵.

Η καταπολέμηση της φτώχειας έγκειται και σε εθνικές, περιφερειακές και διεθνείς στρατηγικές και σε στόχους που τίθενται. Όμως λόγω του ότι δομικό στοιχείο της ύπαρξής της είναι η ίδια η πολιτική, απαιτείται υιοθέτηση μέτρων σε

⁶² Βλ. Τσάλτας Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 212-214

⁶³ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>

⁶⁴ Βλ., Τσάλτας Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 211

⁶⁵ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των ΗΕ, στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships/goal1>

κυβερνητικό επίπεδο, που θα στοχεύουν στην πραγματική εξάλειψή της. Παράλληλα, υπάρχουν παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι έχουν γίνει προσπάθειες για την καταπολέμησή της με την αξιοποίηση κάποιων εργαλείων. Συγκεκριμένα, η μέθοδος του μικρο-δανεισμού που έχει εφαρμοστεί,⁶⁶ έχει βοηθήσει σε κάποιο βαθμό προς αυτή την κατεύθυνση.

2.4.2 Η πείνα και υποσιτισμός

Η πείνα και ο υποσιτισμός είναι δύο διαφορετικές καταστάσεις, που σχετίζονται όμως σε σημαντικό βαθμό μεταξύ τους και το πιο σημαντικό είναι ότι έχουν κοινή ρίζα, την φτώχεια. Και τα δύο είναι προβλήματα στενά συνδεδεμένα με τον Αναπτυσσόμενο Νότο και βρίσκονται στον αντίποδα του πλούτου και του καταναλωτισμού, φαινόμενο που παρατηρείται στον Αναπτυγμένο Βορρά. Χρήσιμο θα ήταν να μπούμε στη διαδικασία να αποδώσουμε τους ορισμούς αυτών των εννοιών, κάτι το οποίο κάνει και ο **FAO**, προκειμένου να υπάρχει μεγαλύτερη σαφήνεια και ακρίβεια κατά την χρήση αυτών των όρων⁶⁷.

Η πείνα (hunger) είναι μια κατάσταση στην οποία τα άτομα έχουν έλλειψη πρόσληψης επαρκούς τροφής για να τους παρέχει ενέργεια και θρεπτικά στοιχεία για παραγωγικές και πλήρεις ζωές⁶⁸.

Ο υποσιτισμός(undernourishment) είναι η κατάσταση των ατόμων, των οποίων η ημερήσια πρόσληψη τροφής τους παρέχει λιγότερες από τις ελάχιστες ενεργειακές τους ανάγκες.

Η πείνα είναι απόδειξη του μεγάλου βαθμού ανισότητας που παρατηρείται ανάμεσα στο Βορρά και το Νότο. Ενώ στο Βορρά παρατηρείται καταστροφή των παραγόμενων προϊόντων, στο Νότο εντοπίζεται έλλειψη αυτών σε σημαντικό βαθμό, αναδεικνύοντας την άνιση κατανομή των προϊόντων. Βέβαια, και στο Βορρά αυτή η καταστροφή αγαθών, που συνήθως έγκειται σε ποσοτώσεις, όπως αυτές που ορίζει η ΚΑΠ για τα κράτη μέλη της ΕΕ, στερεί από αρκετές ομάδες πληθυσμού σημαντικά

⁶⁶ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα της Grameen Bank, στο: <http://www.grameen-info.org/about-us/>

⁶⁷ Ο FAO ορίζει και άλλες έννοιες σχετικά με την τροφή όπως εκείνη της υποδιατροφής (under-nutrition) και της φτωχής διατροφής (malnutrition). Βλ. διαθέσιμος στην επίσημη ιστοσελίδα του FAO, στο: <http://www.fao.org/hunger/glossary/en/>

⁶⁸ Βλ. Αυτός είναι ο ορισμός που αποδίδει το Λεξικό του Oxford (Oxford dictionary), αφού ο FAO ταυτίζει τον όρο πείνα με την χρόνια φτωχή διατροφή. Διαθέσιμος στο: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hunger>

αγαθά. Σαφώς, όμως και για τις αναπτυσσόμενες χώρες το πρόβλημα είναι αρκετά διογκωμένο, με αποτέλεσμα το φαινόμενο της πείνας και των συναφών εκφάνσεών της να είναι οξυμένο. Αυτό συμβαίνει γιατί μια σειρά παραγόντων συμβάλλει στη μείωση της παραγωγικής δυνατότητας αυτών των χωρών, οι οποίοι καθιστούν δύσκολη την ανάπτυξή της. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τη δεκαετία του '60, είχαν τη δυνατότητα να παράξουν την αναγκαία ποσότητα αγαθών ικανή να καλύψει έστω τις βασικές ανάγκες των λαών τους⁶⁹.

Εντούτοις, μια σειρά άλλων παραμέτρων ενισχύουν την εμφάνιση της πείνας, όπως οι περιβαλλοντικές και πιο συγκεκριμένα η κλιματική αλλαγή, που έχει προκληθεί από τις χώρες του Βορρά και δημιουργεί προβλήματα στο έδαφος των χωρών του Νότου. Αυτές οι χώρες είναι φύσει ευάλωτες σε μια σειρά κινδύνων, οι οποίοι ενισχύονται με την κατάσταση της κλιματικής αλλαγής και μπορεί να μετατραπούν σε τρωτότητα, πράγμα που συμβαίνει. Πρώτον, λόγω του χαμηλού τους υψομέτρου, οι πιο πολλές χώρες του Νότου είναι νησιωτικά κράτη, χώρες με ερήμους και ευάλωτες στην ξηρασία και στην αύξηση της θερμοκρασίας. Δεύτερον, βασικοί τομείς της οικονομίας τους σχετίζονται άμεσα με τη γεωργία, την αλιεία και τον τουρισμό, τομείς που είναι ούτως ή άλλως ευάλωτοι στις μεταβολές⁷⁰.

Στις χώρες του Νότου επίσης, είναι πολύ συχνό φαινόμενο τα εδάφη τους να γίνονται πεδία εμφύλιων ή και διεθνών συγκρούσεων. Σημαντικό εξίσου είναι και το γεγονός της μετακίνησης του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τις πόλεις κατά την περίοδο του '70, με αποτέλεσμα τα χωριά ή μια σειρά αγροτικών περιοχών να έχουν ερημοποιηθεί. Παράλληλα, η παρέμβαση του Βορρά στις έρημες περιοχές είναι αδιευκρίνιστη, αφού αρκετές από αυτές αγοράζονται από πολυεθνικές εταιρείες προς εκμετάλλευση, όπου εφαρμόζουν την πολιτική των μονοκαλλιεργειών, που συμβάλλει στην διάβρωση και στην απώλεια βασικών συστατικών του εδάφους, αλλά και κάποιες από αυτές διατίθενται για ταφή πυρηνικών αποβλήτων και άλλων ουσιών. Πρέπει να τονιστεί ότι η αύξηση στην τιμή των βασικών τροφίμων, οδήγησε σε γενικότερη ασφυξία τις χώρες της περιφέρειας του Νότου, διογκώνοντας την ίδια στιγμή το πρόβλημα της πείνας.

⁶⁹ Βλ. Τσάλτας Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 216-219

⁷⁰ Βλ. Μαυρογένης, Στ., Πασπάτη, Ε., *Κλιματική Αλλαγή: Επισιτιστική κρίση και Αναπτυσσόμενος Νότος*, στο: Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας, Γρ., Πασπάτη, εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα 2009, σελ.92

Βέβαια, υπάρχει αντίκτυπος και στον αναπτυσσόμενο κόσμο, αφού δημιουργούνται μεταναστευτικές ροές από τον αναπτυσσόμενο, κάτι που εντείνεται και με τους περιβαλλοντικούς μετανάστες. Επίσης, η αγοραστική δύναμη του Βορρά μειώνεται, λόγω και του περιορισμού των διεθνών αγορών, ενώ τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται, τα εισοδήματα μειώνονται και έτσι δημιουργείται το ενδεχόμενο κοινωνικής εξέγερσης⁷¹.

Η πείνα θίχτηκε και ως στόχος των MDGs στα πλαίσια όμως του πρώτου στόχου που αφορά την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας. Ο τρίτος υποστόχος που σχετίζεται με τη μείωση στο μισό του ποσοστού των ανθρώπων που υποφέρουν από την πείνα για την περίοδο 1990-2015, φαίνεται ότι έχει επιτευχθεί⁷². Από αυτό φαίνεται ότι το βιοτικό επίπεδο της ανθρωπότητας αρχίζει και βελτιώνεται, αφού λίγους μήνες πριν εκπνεύσει η προθεσμία των Στόχων της Χιλιετίας, εκατομμύρια του παγκόσμιου πληθυσμού έχουν βγει από τον κίνδυνο της πείνας, ενώ ένας σημαντικός αριθμός αναπτυσσόμενων χωρών έχει επιτύχει τον υποστόχο, που αφορά στην πείνα.

Αυτό που έχει συμβάλει σε αυτή την αλλαγή είναι η Επισιτιστική Ασφάλεια και η οικονομική ανάπτυξη που παρουσιάζουν αρκετά αναπτυσσόμενα κράτη, η οποία συνδέεται παράλληλα και με την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής, το άνοιγμα στις αγορές, την κοινωνική προστασία που περιλαμβάνει την εκπαίδευση και την υγεία και τη διαμόρφωση στοχευμένων οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών. Η Αφρική είναι εκείνη η περιοχή του Νότου στην οποία παρατηρείται λιγότερη πρόοδος στο κομμάτι της επίτευξης του στόχου, κάτι το οποίο θεωρείται λογικό, εξ αιτίας μιας σειράς επισιτιστικών κρίσεων στις οποίες εκτέθηκε από το 1990 ως σήμερα. Πρόκειται για ένα πρόβλημα που διογκώθηκε λόγω του ξεσπάσματος διαφόρων συγκρούσεων⁷³.

⁷¹ Βλ. Τσάλτας Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 216-219

⁷² Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο : <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>

⁷³ Βλ. *The State of Food Insecurity in the World, Meeting the 2015 International Hunger Targets: taking stock of uneven progress*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Ρώμη 2015 σελ. 26-27, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του FAO, στο: <http://www.fao.org/3/a-i4646e.pdf>

Στο Rio+20 και με τους Στόχους της Αειφόρου Ανάπτυξης (SDGs), τέθηκε ως ανάγκη ο διαχωρισμός της πείνας από τη φτώχεια. Έτσι, μιλάμε πια για το δεύτερο στόχο που είναι **η εξάλειψη της φτώχειας, η επίτευξη της επισιτιστικής ασφάλειας και βελτιωμένης τροφής και η προώθηση της βιώσιμης γεωργίας**. Είναι εμφανές ότι νέα δεδομένα έχουν τεθεί προς επίλυση και αυτό, εξ αιτίας του ότι μέσα από την προσπάθεια επίτευξης του στόχου της Χιλιετίας, αναδείχθηκαν νέες ανάγκες, αλλά και τρόποι επίλυσης του επισιτιστικού προβλήματος. Ήδη έχουν τεθεί κάποια προγράμματα, που είναι έτοιμα προς υλοποίηση με την εκπνοή του 2015⁷⁴.

2.4.2.1 Επισιτιστική ασφάλεια

Ο όρος αυτός ακούστηκε για πρώτη φορά στην Παγκόσμια Διάσκεψη για την Τροφή το 1996. Ο ορισμός που της αποδόθηκε είναι ο εξής: *Μια κατάσταση που υπάρχει όταν όλοι οι άνθρωποι, κάθε φορά έχουν φυσική, κοινωνική και οικονομική πρόσβαση σε επαρκή, ασφαλή και θρεπτική τροφή που συναντά τις διατροφικές τους ανάγκες και διατροφικές προτιμήσεις για μια δραστήρια και υγιή ζωή*. Αυτή η έννοια περιλαμβάνει κάποιες διαστάσεις: τη διατροφική διαθεσιμότητα, την οικονομική και φυσική πρόσβαση στην τροφή, τη χρησιμοποίηση της τροφής και τη σταθερότητα στο χρόνο. Η πρώτη αφορά την ικανοποιητική ποσότητα τροφής που υπάρχει και μπορεί να διατεθεί σε σταθερή βάση, η δεύτερη την εξασφάλιση επαρκών πηγών για τη διασφάλιση τροφής και η τρίτη την κατάλληλη χρήση που θα βασίζεται σε βασική γνώση διατροφής και φροντίδας, αλλά και την πρόσβαση σε καθαρό και πόσιμο νερό καθώς και την υγιεινή⁷⁵.

Στον αντίποδα βρίσκεται η διατροφική ανασφάλεια, μία κατάσταση η οποία είναι ουσιαστικά η σύνοψη όλων των παραγόντων που προκαλούν την πείνα, τον υποσιτισμό, την υποδιατροφή και τη φτωχή διατροφή⁷⁶.

Ο όρος **επισιτιστική ασφάλεια** περικλείει μέσα του τη βιώσιμη ανάπτυξη και κάθε πυλώνα της, αφού η διασφάλισή της προϋποθέτει τη λήψη μέτρων που αφορούν την κοινωνία, επειδή ο υποσιτισμός επηρεάζει την υγεία των ανθρώπων, αλλά και την οικονομία και το περιβάλλον, μέσα από τη γεωργία, αλλά και την λήψη

⁷⁴ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε., στο: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships/goal2>

⁷⁵ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/>

⁷⁶ Βλ: διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του FAO, στο: <http://www.fao.org/hunger/glossary/en/>

συγκεκριμένων μέτρων για το εμπόριο. Αξίζει να αναφέρουμε ότι προβληματίζει το ζήτημα της ορθής κατανομής της τροφής τόσο στο εσωτερικό των κοινωνιών, όσο και μεταξύ Βορρά και Νότου, καθώς στα πλαίσια της Παγκοσμιοποίησης τίθενται ερωτηματικά σχετικά με την κάλυψη των διατροφικών αναγκών και της ασφάλειας στις αστικές κοινωνίες.

Σημείο κλειδί για την επίτευξη της επισιτιστικής ασφάλειας είναι η γεωργία, αφού τα περισσότερα αναπτυσσόμενα κράτη βασίζουν την οικονομία τους στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων, ενώ οι διάφορες συμφωνίες σχετικά με την τροφή διαδραματίζουν πρώτιστο ρόλο στη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας. Αυτό το ζήτημα έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις σχετικά με τη λήψη των απαραίτητων εκείνων μέτρων που θα συντελούσαν στην ικανοποίηση του διατροφικού προβλήματος. Μέσα στους κόλπους του ΠΟΕ μάλιστα παρατηρείται μια διαμάχη σχετικά με τον αν η απελευθέρωση του εμπορίου στις αναπτυσσόμενες χώρες θα συμβάλει στην ταχύτερη επίτευξη της επισιτιστικής ασφάλειας, μέσω της αύξησης και της επαναξιολόγησης των φόρων και του δασμολογίου που έχουν επί των προϊόντων που παράγουν⁷⁷.

Τέλος, μια λύση θα μπορούσαν να επιφέρουν οι Γενετικώς Τροποποιημένοι Οργανισμοί. Πρόκειται για ανθεκτικούς οργανισμούς σε ασθένειες, αλλά και σε διάφορες συνθήκες που καθιστούν ευάλωτους τους φυσιολογικούς οργανισμούς, ενώ το νερό και η φροντίδα που απαιτούνται για την ανάπτυξη και καλλιέργειά τους είναι μικρότερα σε ποσοστό. Το χαμηλό τους κόστος και η ιδιότητά τους να φύονται σε δυσμενείς συνθήκες μπορούν να τους καταστήσουν ως τη βασική λύση ενάντια στο πρόβλημα της φτώχειας και του επισιτισμού. Όμως, ακόμα η χρήση τους είναι αμφιλεγόμενη, αφού δεν έχει εξακριβωθεί στο ακέραιο ο αντίκτυπος που θα έχουν κατά την κατανάλωσή τους από τον άνθρωπο, ενώ μπορεί να δημιουργήσουν και πρόβλημα στη βιοποικιλότητα, με τη διαδικασία εξάλειψης των οργανισμών⁷⁸.

2.4.2.2 Η τρωτότητα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων

⁷⁷ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/>

⁷⁸ Βλ. Ροδοθεάτος, Γ., *Η Παγκόσμια Επισιτιστική Κρίση. Μια Οπτική από τον Ανεπτυγμένο Βορρά*, στο: Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας Γρηγόρης, εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα 2009, σελ. 84-85

Οι γυναίκες και τα κορίτσια είναι πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες απέναντι στη φτώχεια και την πείνα, λόγω του φύλου τους που τις καθιστά πιο ευπρόσβλητες σε διάφορες συνθήκες. Οι πληγέντες από διάφορες έκτακτες φυσικές καταστροφές κατά γενική ομολογία είναι γυναίκες. Επίσης, σε περιόδους εμφύλιων συρράξεων, οι γυναίκες και κυρίως τα κορίτσια είναι έκθετες στον ιό του AIDS και σε άλλα εγκλήματα πολέμου. Η έντονη κυριαρχία των ανδρών επάνω τους, σε συνδυασμό με την αδυναμία πρόσβασής τους στην πληροφόρηση και την ενημέρωση, σε πόρους και σε γη, καθιστά την επιβίωσή τους δύσκολη. Παράλληλα, σε ορισμένες χώρες του αναπτυσσόμενου Νότου, η σίτιση των γυναικών εξαρτάται πρωτίστως από την ικανοποίηση των διατροφικών αναγκών των αρσενικών μελών της οικογένειας. Η αδυναμία πρόσβασης των γυναικών στην εκπαίδευση, στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, κατάσταση που έχει και μελλοντικές συνέπειες στα παιδιά λόγω της εύθραυστης υγείας των μητέρων, στην εργασία, στην πρόσβαση στους φυσικούς πόρους, στην καλλιεργήσιμη γη, στο δικαίωμα ιδιοκτησίας, στην προστασία από τη βία, είναι παράγοντες που γιγαντώνουν τη φτώχεια και κατά συνέπεια την πείνα και τον υποσιτισμό. Αυτοί οι παράγοντες θεωρούνται βασικοί και για την εμφάνιση έντονης θνησιμότητας, μητρική και παιδικής.

Οι επιπτώσεις που επιφέρουν η φτώχεια και η πείνα είναι οι πρόωροι γάμοι ανήλικων κοριτσιών, η μητρική θνησιμότητα και το trafficking γυναικών και ανδρών⁷⁹.

Παράλληλα, θα μπορούσαμε να κάνουμε και μια ξεχωριστή αναφορά στα παιδιά και στο πώς έχουν διαμορφωθεί κάποια θεσμικά πλαίσια, σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού και τη λειτουργία προγραμμάτων για την καταπολέμηση της πείνας και του υποσιτισμού. Ήδη, τα δικαιώματα του παιδιού έχουν κατοχυρωθεί από την **Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** το 1948. Το 1989 υπογράφεται η **Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού**. Ο αρμόδιος φορέας για την καταπολέμηση της πείνας στα παιδιά είναι η **UNICEF**, η οποία ορίστηκε κατά τη

⁷⁹ Βλ. Κλάδη- Ευσταθοπούλου, Μ., *Γυναίκες στη Φτώχεια. Η Μεγάλη Πρόκληση. Συναγερμός ενάντια στην Πείνα*, στο: Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας, Γρ., , εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα 2009, σελ. 100-110

Συνδιάσκεψη του Ρίο ('92). Βέβαια, το πρόβλημα αυτό απασχολεί και άλλους οργανισμούς των ΗΕ, όπως ο **FAO** και ο **WHO**⁸⁰.

2.5 Το δικαίωμα στην τροφή

2.5.1 Η συμβολή του ΟΗΕ στην στρατηγική κατά της πείνας

Ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι του παγκόσμιου πληθυσμού έχει καταδικαστεί εδώ και δεκαετίες στην πείνα και τον υποσιτισμό, απόρροια του φαινομένου της φτώχειας και της υποανάπτυξης. Το επισιτιστικό πρόβλημα έκανε εμφανή την παρουσία του και η επίλυσή του στα πλαίσια του αναπτυξιακού φαινομένου κρίθηκε αναγκαία, κάτι όμως που θα μπορούσε να έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα, μόνο αν όλη η διεθνή κοινότητα συναινούσε και λάμβανε συγκεκριμένα μέτρα και έθετε ως προμετωπίδα την από κοινού αντιμετώπιση όλων των αιτιών που προκαλούν την υποβάθμιση. Το πρόβλημα αυτό είχε σοβαρές επιπτώσεις στη διεθνή δικαιοσύνη και στην ειρήνη, καθώς η κατανομή της τροφής βασίζεται στην ανισοκατανομή, ενώ ο αντίκτυπος που έχει αφορά και τον αναπτυγμένο Βορρά, όχι μόνο τον αναπτυσσόμενο Νότο ή τις χώρες που μαστίζονται από το συγκεκριμένο φαινόμενο, λόγω της αλληλεξάρτησης που υπάρχει ανάμεσα στα κράτη και τους λαούς. Έτσι, τα ΗΕ αποφάσισαν την υιοθέτηση κάποιων νομικών κειμένων, μη δεσμευτικού χαρακτήρα, καθώς και τη διαμόρφωση ενός προγραμματισμού που θα εφάρμοζαν κάποια από τα όργανα του.

2.5.1.1 Η Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Πείνας και της Κακής Διατροφής

Το 1974 αποτελεί έτος ορόσημο για την πείνα και το δικαίωμα στην τροφή, καθώς η διεθνής κοινότητα, αποφάσισε να οριοθετήσει μια κοινή στρατηγική για την εξάλειψη αυτού του φαινομένου που θέτει ουσιαστικά εμπόδια στο αναπτυξιακό φαινόμενο. Αυτό το κείμενο αποτελεί έκφραση αναγνώρισης σε ένα πρωταρχικό στάδιο των αιτιών που προκαλούν την Πείνα και την Κακή Διατροφή, επαναφέροντας τις θεμελιώδεις αρχές του Χάρτη των ΗΕ, με ειδική αναφορά μάλιστα στην αρχή της κυριαρχίας των κρατών.

⁸⁰ Βλ. Μπούρτζης, Τ., Τάσαινας, Δ., *Πείνα και Υποσιτισμός-Κοινωνικές Διαστάσεις. Παιδί το Πρώτο Θύμα*, στο: Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον,, Τσάλτας, Γρ., εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα 2009, σελ. 114-118

Στο Προοίμιό της τίγονται οι βασικές αιτίες, κυρίως ιστορικού περιεχομένου, που οδήγησαν σε αυτό το φαινόμενο, όπως οι ανισότητες, η αποικιοκρατία και τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν στις αποικίες. Εντοπίζονται διάφορα προβλήματα οικονομικού χαρακτήρα, όπως ο πληθωρισμός στα προϊόντα εισαγωγής, το λεγόμενο τριτοκοσμικό χρέος και η αυξανόμενη ζήτηση τροφίμων λόγω της δημογραφικής ανάπτυξης που παρουσιάζεται στην περιφέρεια του Νότου.

Γίνεται λόγος για την υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου Συστήματος Διατροφικής Ασφάλειας, που θα βασίζεται στη διαρκή συνεργασία των κρατών μεταξύ τους και των λαών και θα προϋποθέτει το σεβασμό των βασικών αρχών του Χάρτη των ΗΕ, με πρωταρχική εκείνη της ισότητας, τόσο ανάμεσα στα κράτη, όσο και στις κοινωνικές ομάδες. Αξίζει να αναφέρουμε ότι γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στο σημαντικό ρόλο της γυναίκας στη γεωργία, αλλά και στη συμμετοχή της στην εκπαίδευση. Ως επιδίωξη τίθεται η πιο ορθολογική κατανομή της παγκόσμιας παραγωγής προϊόντων με προτεραιότητα τις ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών, ιδίως των ΕΑΧ.

Επίσης γίνεται λόγος για το πώς εξασφαλίζεται μια αλληλένδετη σχέση ανάμεσα στο δικαίωμα της τροφής και το δικαίωμα στη ζωή και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, μέσα από την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος, θαλασσίου και μη, αλλά και την διαχείριση των φυσικών πόρων, με ορθολογικό τρόπο. Παράλληλα, τέθηκε και το ζήτημα της μεταφοράς τεχνογνωσίας για την παραγωγή προϊόντων από τον Αναπτυγμένο Βορρά στον Αναπτυσσόμενο Νότο. Αυτό θα μπορούσε να υλοποιηθεί μέσα από ένα κοινό πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας, που θα βασίζεται στη διαμόρφωση εθνικών σχετικών προγραμμάτων, με στόχο το αναπτυξιακό φαινόμενο και πιο συγκεκριμένα την οικονομία και την κοινωνία, που αφορούν τα διάφορα προβλήματα διατροφής⁸¹.

2.5.1.2 Η Διακήρυξη της Ρώμης για την Παγκόσμια Τροφική Ασφάλεια και το Πλάνο Δράσης

⁸¹ Βλ. Τσάλτας Γρ., *Το Δικαίωμα στην Τροφή: Ο Ρόλος του ΟΗΕ στην Προαγωγή μιας Παγκόσμιας Στρατηγικής για την Καταπολέμηση της Πείνας και της Κακής Διατροφής*, στο: *Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον*, Τσάλτας, Γρ., εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα 2009, σελ.58-60

Το 1996, στη Ρώμη, στα πλαίσια της Παγκόσμιας Συνάντησης για την Τροφή υιοθετήθηκαν δύο σημαντικά νομικά κείμενα: α) η **Διακήρυξη της Ρώμης για της Παγκόσμια Τροφική Ασφάλεια** και β) ένα ολοκληρωμένο **Πρόγραμμα Δράσης** που συμπεριλαμβάνει τους στόχους και τα μέσα υλοποίησης.

Η Διακήρυξη αποτελεί ένα εμπλουτισμένο και επικαιροποιημένο κείμενο από εκείνο της προηγούμενης Διακήρυξης και αυτό διότι ήταν αναγκαίο να τεθούν επισταμένως τα σύγχρονα, για εκείνη την εποχή, προβλήματα και οι αιτίες της. Στις αιτίες έρχονται να προστεθούν οι εμφύλιες συρράξεις, η τρομοκρατία και η διαφθορά, καθώς και τα περιβαλλοντικά προβλήματα που κατέχουν μια εξέχουσα θέση. Θέτει ως ανάγκη τη διεθνή συνεργασία και την αλληλεγγύη, ανάμεσα στα κράτη, που θα βασίζεται στο διεθνές δίκαιο και τις βασικές αρχές του Χάρτη του ΟΗΕ.

Στο Πρόγραμμα Δράσης αναφέρεται ότι θα πρέπει τα κράτη να λάβουν εξειδικευμένες δράσεις στο συγκεκριμένο ζήτημα με τη συμβολή βέβαια διαφόρων επιστημονικών ενώσεων, ΜΚΟ και της Κοινωνίας των Πολιτών. Καταρτίζονται επτά (7) πολιτικές, η συμβολή των οποίων θα είναι καθοριστική για την αντιμετώπιση του προβλήματος της πείνας και αφορούν σειρά ζητημάτων, όπως: η διασφάλιση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος, η υιοθέτηση πολιτικών για την εξάλειψη της φτώχειας με διαρκή μέθοδο ανάπτυξης αλιευτικών, δασικών και αγροτικών τροφίμων, η ενίσχυση των πολιτικών για το εμπόριο εδώδιμων και γεωργικών τροφίμων, η ενεργοποίηση του τομέα πρόληψης των φυσικών καταστροφών, η ενθάρρυνση δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων, η υλοποίηση των στόχων με διαρκείς ελέγχους ως προς τον τρόπο εφαρμογής τους⁸².

2.5.1.3 Η Κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Τροφή

Το δικαίωμα στη τροφή κατοχυρώνεται και μέσα από τους θεσμούς του ΟΗΕ, αποδεικνύοντας έμπρακτα ότι πρόκειται για ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, χαράσσοντας έτσι το δρόμο στη διεθνή κοινότητα για την άμεση αντιμετώπισή του φαινομένου της πείνας και του υποσιτισμού.

Πρώτον, από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ υιοθετείται το Διεθνές Σύμφωνο των Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων.

⁸² Βλ. Ο.π., σελ 60-62

Δεύτερον, η Υποεπιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα της Ύπατης Αρμοστείας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ υιοθέτησε την Απόφαση 2001/7 με θέμα: «Το Δικαίωμα στην Τροφή και η Παγκόσμια Συνάντηση για την Τροφή: πέντε χρόνια μετά.». Τρίτον, το Συμβούλιο των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα βασίστηκε στην «εξέταση των μεθόδων και μέσων με στόχο την υπερπήδηση των επειγόντων εμποδίων για την υλοποίηση του δικαιώματος στην τροφή». Τέταρτον, το Πρόγραμμα των ΗΕ για την Ανάπτυξη (UNDP) επικεντρώνεται στις περιβαλλοντικές συνθήκες που επηρεάζουν τον Πλανήτη, σε συνάρτηση με την κλιματική αλλαγή. Πέμπτον, ο FAO σε μία έρευνα που εκπόνησε σχετικά με την κλιματική αλλαγή έβγαλε κάποια συμπεράσματα σχετικά με την επίδρασή της στην παραγωγή τροφίμων. Τα έντονα καιρικά φαινόμενα που δημιουργούνται έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην παραγωγή, την ασφάλεια και τη συντήρηση των τροφίμων, κάτι που επηρεάζει και τον τομέα του εμπορίου, ενώ δεν μένουν ανέπαφοι και οι κλάδοι της κτηνοτροφίας και της ιχθυοτροφίας. Έκτον, η διεθνώς οργανωμένη Κοινωνία των Πολιτών, μέσω των ΜΚΟ, πέραν του εντοπισμού των αιτιών της διατροφικής κρίσης, κατοχύρωσε τη Διακήρυξη των ΜΚΟ για τη Διατροφική Ασφάλεια και αφορά στη διάδοση του προβλήματος μέσα από τη διεξαγωγή μιας εκστρατείας, σε διεθνές επίπεδο, για εξασφάλιση τροφής για όλους, η οποία θα πρέπει να γίνει αποδεκτή από τα διάφορα εθνικά μέτρα αντιμετώπισης του προβλήματος, ενισχύοντας την ενημέρωση, την πληροφόρηση, την δια βίου εκπαίδευση⁸³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Διατροφή και Παχυσαρκία

3.1 Το ζήτημα της διατροφής

3.1.1 Ιστορικά στοιχεία της διατροφής

Η διατροφή αφορά την καθημερινότητα των ανθρώπων, άρα όταν αναφερόμαστε σε αυτή αγγίζουμε ένα κομμάτι του ιδιωτικού βίου τους,

Ανέκαθεν το ζήτημα της διατροφής απασχολούσε την ανθρωπότητα, ζήτημα όμως που σχετιζόταν και με την κοινωνικότητα των ανθρώπων, όπως τα συμπόσια στην Αρχαία Αθήνα και τα συσσίτια στην Αρχαία Σπάρτη, συνάξεις, οι οποίες δραματοποιούνταν βάσει σχετικού νόμου, ο οποίος καθόριζε τη διεξαγωγή τους, αλλά

⁸³ Βλ. Ο.π., σελ 62-67

και τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων μετά τη διεξαγωγή τους και όχι κατά τη διάρκεια της τελετής⁸⁴.

Με την ανάπτυξη του εμπορίου κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, νέα τρόφιμα εισήχθησαν στις διατροφικές συνήθειες των λαών, με επίκεντρο τις αλλαγές που πραγματοποιούνταν σταδιακά στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η χρήση αυτών των τροφίμων αυξήθηκε και λόγω αναγκών που υπήρχαν, όπως τα μπαχαρικά που αξιοποιούνταν για τη συντήρηση των κρεατικών⁸⁵. Στα διατροφικά ταξίδια θα μπορούσαμε να αποδώσουμε μια χροιά πολιτιστικής ανταλλαγής, αφού μέσω του εμπορίου διαφορετικοί λαοί προσεγγίζονταν και υιοθετούσαν συνήθειες διαφορετικής κουλτούρας προς τη δική τους. Για παράδειγμα, η χρήση ζάχαρης και η αντικατάσταση της από το μέλι μπορεί να αποδείξει κάτι τέτοιο⁸⁶, ακόμα και η εισαγωγή του καφέ, του τσαγιού, του καπνού⁸⁷. Αυτά τα τρόφιμα γίνονταν γνωστά από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις στις κατώτερες. Εξαίρεση μόνο αποτελεί η πατάτα, η εισαγωγή της οποίας, προσπάθησε να επιλύσει το πρόβλημα της έλλειψης δημητριακών, δηλαδή της έλλειψης υδατανθράκων και αμύλου, που εμφανίζονταν στους φτωχούς. Με τη Γαλλική Επανάσταση και το πέρασμα από τη φεουδαρχία, στον καπιταλισμό, λόγω της αλλαγής των κοινωνικών τάξεων και της τρόπων τινά ανάμειξής τους, η κατανάλωσή της γινόταν και από πιο εύπορα άτομα⁸⁸. Αξίζει να αναφέρουμε ότι οι δημογραφικοί λόγοι οδήγησαν στην εξάπλωση της γεωργίας και της καλλιέργειας νέων εδαφών, ακόμα και κάποιων πιο άγονων και δύσβατων, ενέργεια που συνετέλεσε στην αλλαγή διατροφικών συνηθειών⁸⁹.

⁸⁴ Βλ. Murray, O., *Οι κανόνες του Συμποσίου ή η Προβληματική της Ηδονής*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 26-29

⁸⁵ Βλ. Braudel, F., *Γενική Εισαγωγή, Διατροφή και κατηγορίες της ιστορίας*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 18-19

⁸⁶ Βλ. Bloch, M., *Οι τροφές στην Παλαιά Γαλλία*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 39-40

⁸⁷ Βλ. Braudel, F. *Γενική Εισαγωγή, Διατροφή και κατηγορίες της ιστορίας*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 19

⁸⁸ Βλ. Bloch, M., *Οι τροφές στην Παλαιά Γαλλία*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 40-42

⁸⁹ Βλ. Braudel, F., *Γενική Εισαγωγή, Διατροφή και κατηγορίες της ιστορίας*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 17-18

Επίσης, η υγιεινή και η καθαριότητα των τροφών, αλλά και των υγρών, νερό και γάλα, ήταν σημαντική. Είχαν διαμορφωθεί τέλος, κατάλληλα διατροφικά καθεστώτα, που αφορούσαν συγκεκριμένα επαγγέλματα, όπως αυτό των ναυτικών. Πιο συγκεκριμένα, είχε παρατηρηθεί ότι η απουσία συγκεκριμένων στοιχείων προκαλούσε σκορβούτο. Έτσι, το 18^ο διαμορφώθηκε η αντισκορβουτική δίαιτα, μια θεραπευτική δίαιτα ενισχυμένη με βιταμίνες C και D, η οποία άφησε απαρχαιωμένες διατροφικές θεραπείες στο παρελθόν⁹⁰.

3.1.2 Ανάπτυξη της μαγειρικής κουλτούρας

Στα πλαίσια μιας ιστορικής αναδρομής, είδαμε ενδεικτικά κάποια στοιχεία σχετικά με τη διαμόρφωση των διατροφικών συνηθειών των χωρών. Η μαγειρική κουλτούρα δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως κάτι στατικό, ως ένα δόγμα, αλλά ως ένας ζωντανός οργανισμός, ο οποίος εξελίσσεται και αυτό έχει να κάνει με το γεγονός ότι αφορά ανθρώπινες συνήθειες και συμπεριφορές, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου διαφοροποιούνται. Έχει αξία όμως να διαπιστωθεί και ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσεται, μέσα από τους παράγοντες που μένουν ανεξίτηλοι στο χρόνο και διαδραματίζουν το βασικό ρόλο στη διαμόρφωση των συνηθειών ενός λαού.

Διαχρονικά, η μαγειρική κουλτούρα διαμορφώνεται με βάση συγκεκριμένα στοιχεία, της οικονομίας, της κοινωνίας, της πολιτικής και του πολιτισμού. Σήμερα, μια σειρά δεδομένων σχετίζονται με τη διατροφή, όπως *η κοινωνικότητα, η αμοιβαιότητα, τα διατροφικά-μαγειρικά-δαιτητικά πρότυπα, το γούστο, οι διατροφικές απαγορεύσεις και τα ταμπού, το μαγειρικό σύστημα ως σημείο της εθνοτικής/εθνικής/τοπικής ή κοινωνικής διάκρισης, η θρησκευτική νηστεία, καθώς και η μελέτη των νοητικών αναπαραστάσεων της διατροφής στα χειρόγραφα και έντυπα βιβλία μαγειρικής, στα μενού, την εικονογραφία και τον κινηματογράφο*⁹¹.

Κάνουμε λόγο για μαγειρική κουλτούρα, γιατί πρόκειται για στοιχεία μαγειρικής που μεταδίδονται, διδάσκονται ή μοιράζονται από γενιά σε γενιά. Με τη χρήση του όρου κουλτούρα αναφερόμαστε όχι μόνο στο μαγειρικό κομμάτι, αλλά και στις συμπεριφορές που διαμορφώνουν τη μαγειρική και τη διατροφή και αφορούν

⁹⁰ Βλ. Aron, J., *Βιολογία και Διατροφή στην Αυγή του 19ου αιώνα*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, Jean-Paul, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 79-80

⁹¹ Βλ. *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 12-13

διάφορα μοντέλα κοινωνικοποίησης βάσει των οποίων τα άτομα συνηθίζουν να μαγειρεύουν και να τρώνε⁹².

Βασικοί άξονες που καθορίζουν το πώς διαμορφώθηκε και διαμορφώνεται η διατροφή του ανθρώπου είναι συγκεκριμένοι. Πρώτον, είναι τα διάφορα εθνικά και κοινωνικά στερεότυπα που επικρατούσαν σε κάθε χώρα, που αποτελούσαν και παράγοντα διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας, τα οποία όμως μέσα στο χρόνο εξελίσσονται συνεχώς, ανάλογα με το πότε ενισχύεται ο πατριωτισμός ή ο κοσμοπολιτισμός. Δεύτερον, είναι η κοινωνική τάξη, παράγοντας στον οποίο μπορούμε να προσθέσουμε και τη διαφορά πόλης – υπαίθρου. Είναι γεγονός ότι η υψηλή κουζίνα που διαμορφώθηκε κατά το παρελθόν ανά τον κόσμο, διέφερε από την κουζίνα των χωρικών. Η πρώτη αφορούσε την πόλη και η δεύτερη την ύπαιθρο. Όμως και αργότερα η κοινωνική διαστρωμάτωση έπαιξε ρόλο, όπως και η κατανομή της εξουσίας. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο κοινωνικός ανταγωνισμός ανέκαθεν λειτουργούσε πιεστικά προς την αλλαγή της μαγειρικής κουλτούρας. Τρίτον, είναι η θρησκεία, η επίδραση της οποίας είναι εμφανής σε αρκετές κουλτούρες. Η θρησκεία που ασπάζεται ο λαός κάθε χώρας επιδρά στην επιλογή των τροφών, αλλά και των γεύσεων. Στο σημείο αυτό βέβαια, θα πρέπει να τονίσουμε ότι η θρησκεία δεν διαδραμάτισε τον κύριο ρόλο τόσο ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης, όσο σε άλλες γεωγραφικές περιοχές και χώρες, ως προς τη διαμόρφωση μιας μαγειρικής κουλτούρας⁹³.

Επιπροσθέτως, παραθέτουμε επουσιώδεις παράγοντες αναφορικά με τον καθορισμό της μαγειρικής κουλτούρας. Γίνεται λόγος για τη διαθεσιμότητα ορισμένων βασικών ειδών διατροφής, δηλαδή κάποιων υλικών βάσης, όπως φέρει ειπείν το ρύζι ή οι πατάτες και το ψωμί. Σήμερα, όμως, στον Αναπτυγμένο Βορρά δεν αποτελούν πρωταγωνιστικό παράγοντα τα προαναφερθέντα και αυτό διότι η οικονομική δυνατότητα των πολιτών είναι τέτοια που διευκολύνει την πρόσβαση σε μεγάλη ποικιλία τροφίμων, στοιχείο που δείχνει και την παγκοσμιοποίηση της τροφής⁹⁴.

⁹² Βλ. Mellenn, St., *Αποκλίσεις και Συγκλίσεις στην Ανάπτυξη της Μαγειρικής Κουλτούρας*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, Stephen, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 111

⁹³ Βλ. Ο.π., σελ. 117-129

⁹⁴ Βλ. Ο.π., σελ. 115

Τέλος, θα μπορούσαμε να κάνουμε μια μνεία σε κάποια ισχύοντα δεδομένα που επηρεάζουν σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό το μαγειρικό καθεστώς των χωρών. Τις τελευταίες δεκαετίες, μέσα και από τον τύπο, έντυπο και τηλεοπτικό, η μαγειρική διαδίδεται, με αποτέλεσμα την επίδραση της μιας κουλτούρας στην άλλη. Χρειάζεται επίσης να επικεντρωθούμε στην γιγάντια εξέλιξη της βιομηχανίας τροφίμων που είχε αντίκτυπο στις διάφορες εθνικές κουλτούρες, κυρίως όμως του αναπτυσσόμενου Βορρά. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας τροφίμων στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης συνέβαλε στη μείωση των αντιθέσεων που υπήρχαν ανάμεσα στις μαγειρικές κουλτούρες και παράλληλα στην αύξηση της ποικιλίας τους. Σε αυτήν την πορεία συνέβαλε και η δυναμική ανάπτυξη της βιομηχανίας του fast-food, που επιτάχυνε την παγκοσμιοποίηση του φαγητού, αλλά παράλληλα και την σύγκλιση, την απόκλιση και τη δημιουργία μιας κοσμοπολίτικης μαγειρικής κουλτούρας⁹⁵.

3.1.3 Η ψυχοκοινωνιολογία της διατροφής

Στην εν λόγω ενότητα, θέλουμε να τονίσουμε ορισμένα κριτήρια που συμβάλουν στη διαμόρφωση των διατροφικών συνηθειών των ανθρώπων. Κριτήρια όπως ο τρόπος ζωής, η κοινωνική τάξη του καθενός, η διανοητική ζωή του, ή καλύτερα το επίπεδο μόρφωσης που κατέχει κάποιος και η διαφήμιση είναι οι αιτίες με βάση τις οποίες οι άνθρωποι και οι λαοί επιλέγουν την τροφή που θα προσλάβουν. Βέβαια, θα μπορούσαμε να πούμε πως παρατηρούνται αντικειμενικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η τροφή. Πιο συγκεκριμένα, στον αναπτυσσόμενο Βορρά δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στη σημαίνουσα δύναμη της τροφής, σε αντίθεση με τον Νότο, όπου η απουσία ακόμα και βασικών προϊόντων, αλλά και το ίδιο το φαινόμενο της πείνας και του υποσιτισμού την κάνουν να γίνεται αντιληπτή μόνο με την έννοια της χρήσης, δηλαδή της κάλυψης του αισθήματος της πείνας.

Η τροφή δεν αποτελεί μόνο συλλογή προϊόντων, αλλά ένα συνολικό καθεστώς εικόνων, χρήσεων, καταστάσεων και συμπεριφορών. Η κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει ο καθένας καθορίζει τη δυνατότητα πρόσληψης ποιοτικής ή μη τροφής και κατά συνέπεια εξασφάλισης μιας θρεπτικής διατροφής ή όχι για τον ανθρώπινο οργανισμό. Θα λέγαμε δηλαδή ότι η ικανοποίηση των αισθήσεων ποικίλει ανάλογα με το εισόδημα.

⁹⁵ Βλ. Ο.π., 126-127

Η διαφήμιση ενός προϊόντος συμβάλει τα μέγιστα στη διαμόρφωση ή συνέχιση των διατροφικών προτύπων ενός λαού. Σε μεγάλο βαθμό θα μπορούσαμε να πούμε πως αναπαριστά την πραγματικότητα. Η κοινωνιολογία των ΜΜΕ θεωρεί ότι η μεγάλη πληροφορία που παρέχεται από μία συγκεκριμένη ομάδα τεχνικών εκφράζει και δε διαμορφώνει τη συλλογική ψυχολογία. Βέβαια, αυτό δεν ισχύει στο ακέραιο για τους αναπτυσσόμενους λαούς, καθότι οι μεγάλες βιομηχανίες τροφίμων και γρήγορου φαγητού έχουν επεκταθεί παγκοσμίως, με αποτέλεσμα να στρέφουν αυτούς τους λαούς σε ένα δυτικό τρόπο διατροφής και ζωής, λόγω του ότι η Δύση είναι συνδεδεμένη με την ανάπτυξη και η προσπάθεια ή ανάγκη προσέγγισής της γίνεται και μέσω του «φαίνεσθαι», στα πλαίσια της ψυχολογίας των μαζών. Η ανάγκη αγοράς μιας Coca Cola ή ενός burger από τα Mc Donalds για ένα παιδί σε μια αναπτυσσόμενη χώρα δεν είναι βασική και κύρια, ούτε κομμάτι της διατροφικής του κουλτούρας, αλλά η διαφήμιση και η ταύτιση ορισμένες φορές τέτοιου τύπου προϊόντων με την ανάπτυξη οδηγεί προς αυτήν την κατεύθυνση, διαστρεβλώνοντας την ίδια στιγμή τα ισχύοντα καταναλωτικά πρότυπα. Στον αναπτυσσόμενο κόσμο, αντίθετα, έχει αναπτυχθεί η διατροφική συνείδηση, αφού η τροφή είναι αντικείμενο σκέψης και κατά συνέπεια διαμορφώνει και ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής, αφού όπως έχει ήδη αναφερθεί η διατροφή είναι ένα σύνολο καταστάσεων που περιλαμβάνει την τροφή και διάφορες συμπεριφορές⁹⁶.

3.2 Το φαινόμενο της παχυσαρκίας

3.2.1 Ανάλυση του φαινομένου

Η παχυσαρκία είναι μια ασθένεια, η οποία έχει αποκτήσει επιδημικά χαρακτηριστικά και εξαπλώνεται συνεχώς σε όλη την υφήλιο. Η εξάπλωσή της ευθύνεται σε σειρά γεγονότων με πιο σημαντικό εκείνο της αλλαγής του τρόπου ζωής των ανθρώπων.

Ο ορισμός της παχυσαρκίας και των υπέρβαρων ανθρώπων δίνεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO). Έτσι ως παχυσαρκία μπορεί να οριστεί η μη φυσιολογική ή η υπερβολική συσσώρευση λίπους που παρουσιάζει κίνδυνο στην υγεία. Ένας άτυπος τρόπος μέτρησης είναι ο **Δείκτης Μάζας Σώματος (ΔΜΣ)** κατά

⁹⁶Βλ. Barthes, R., *Για μια Ψυχο-Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Διατροφής*, στο: *Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας*, Roland, , εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003, σελ. 141-156

τον οποίο το βάρος κάθε ανθρώπου σε κιλά διαιρείται με το ύψος του στο τετράγωνο. Ένα άτομο με ΔΜΣ πάνω από 30 θεωρείται παχύσαρκο, ενώ από 25 ως 30 υπέρβαρο⁹⁷.

Ο WHO δίνει συγκεκριμένα στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό των ατόμων που έχει προσβληθεί το έτος 2014. Πιο συγκεκριμένα, 1, 9 δις ενηλίκων 18 χρονών και άνω ήταν υπέρβαροι, εκ των οποίων τα 600 εκατομμύρια παχύσαρκοι. Συνοπτικά, το 39% των ενηλίκων του παγκόσμιου πληθυσμού ήταν υπέρβαροι (38% άνδρες και 40% γυναίκες) και το 13% παχύσαρκοι (11% άνδρες και 15% γυναίκες). Από τη δεκαετία του '80 τα ποσοστά έχουν διπλασιαστεί, κατά συνέπεια και τα μέτρα πρόληψης και καταπολέμησης έχουν αυξηθεί. Το 2013, 42 εκατομμύρια παιδιά ηλικίας κάτω των 5 ετών ήταν παχύσαρκα ή υπέρβαρα. Για πολλά χρόνια αυτό ήταν προτέρημα κυρίως του αναπτυσσόμενου κόσμου, τα τελευταία όμως χρόνια παρατηρείται σε κράτη με χαμηλό ή μεσαίο εισόδημα, κυρίως στις πόλεις. Βάσει δεδομένων που δίνει η Παγκόσμια Τράπεζα, στα τελευταία κράτη που αναφέρθηκαν το ποσοστό των υπέρβαρων και παχύσαρκων παιδιών είναι 30% υψηλότερο από εκείνο του αναπτυσσόμενου κόσμου. Οι θάνατοι από ανθρώπους υπέρβαρους και παχύσαρκους είναι περισσότεροι από ανθρώπους που υποσιτίζονται⁹⁸.

Οι βασικοί λόγοι για τους οποίους εμφανίζεται αυτή η ασθένεια είναι μια ανισορροπία που υπάρχει ανάμεσα στο μέγεθος πρόσληψης θερμίδων και στο μέγεθος θερμίδων που δαπανούνται. Πιο συγκεκριμένα, η αυξημένη πρόσληψη υψηλά ενεργειακών τροφών, με αρκετά λιπαρά σε συνδυασμό με την φυσική αδράνεια, λόγω της ολοένα και πιο καθιστικής φύσης διαφόρων μορφών εργασίας και η αλλαγή του τρόπου μεταφοράς συντελούν στη ραγδαία ανάπτυξη των ποσοστών παχύσαρκων και υπέρβαρων ανθρώπων. Οι λόγοι αλλαγής του status ζωής είναι κυρίως κοινωνικοί, όπως η έντονη αστικοποίηση, σε συνάρτηση με την εγκατάλειψη της υπαίθρου και των παραδοσιακών τρόπων ζωής και κατανάλωσης και η μετατροπή του ανθρώπου από παραγωγό σε καταναλωτή, αλλά και περιβαλλοντικοί, με κυρίαρχο αυτό της κλιματικής αλλαγής. Είναι λόγοι που έχουν άμεση ή έμμεση σύνδεση με την έλλειψη υποστηρικτικών δομών σε συναφείς τομείς, όπως της υγείας,

⁹⁷ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/topics/obesity/en/>

⁹⁸ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>

της γεωργίας, των μεταφορών, της πολεοδομίας, της επεξεργασίας τροφίμων, της διανομής, της εμπορίας, της εκπαίδευσης.

Οι συνέπειες αυτής της ασθένειας είναι η πρόκληση και άλλων ασθενειών, ευημερίας θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε, αφού πρόκειται για ασθένειες που εκδηλώνονται κυρίως σε αστικά δίκτυα και το βασικό χαρακτηριστικό που έχουν είναι ότι δεν είναι μεταδιδόμενες (NCDs)⁹⁹. Πρόκειται για ασθένειες όπως: **α)** οι καρδιαγγειακές παθήσεις, που το 2012 ήταν η κύρια αιτία θανάτου αφού η εμφάνισή τους προκαλούν καρδιακά εμφράγματα και εγκεφαλικά επεισόδια, **β)** ο διαβήτης, **γ)** διάφορες μυοσκελετικές παθήσεις, όπως η οστεοαρθρίτιδα, **δ)** διάφορες μορφές καρκίνου, όπως στο ενδομήτριο, στο μαστό και στο παχύ έντερο. Όσο πιο μεγάλος είναι ο ΔΜΣ, τόσο αυξάνεται και ο κίνδυνος εμφάνισης αυτού του είδους των ασθενειών.

Όσον αφορά την παιδική παχυσαρκία, οι συνέπειες που επιφέρει είναι σαφώς πιο σημαντικές, αφού κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης δημιουργούνται σοβαρές βλάβες και αδυναμίες στον παιδικό ή εφηβικό οργανισμό. Αναφορικά, η παιδική παχυσαρκία οδηγεί σε μελλοντικούς κινδύνους, όπως αναπηρία καθώς και αύξηση του ποσοστού των πρόωρων θανάτων. Παρουσιάζει όμως και σειρά άλλων προβλημάτων κυρίως αναπνευστικών, υπέρτασης, αντίστασης στην ινσουλίνη, καταγμάτων, καρδιαγγειακών και ψυχικών νόσων¹⁰⁰.

3.2.2 Τρόποι πρόληψης και καταπολέμησης

Η παχυσαρκία δεν είναι ατομικό ζήτημα, αλλά ένα ζήτημα που αφορά όλο τον πληθυσμό και όλες τις ηλικίες και ο τρόπος με τον οποίο θα αντιμετωπιστεί θα πρέπει να θέτει αυτό στο επίκεντρο, προκειμένου να καταπολεμηθεί στη βάση του. Η αποτελεσματική διαχείριση και πρόληψη αποφέρει μια καλύτερη και ολοκληρωμένη προσέγγιση του προβλήματος, με μια μακροχρόνια στρατηγική, η οποία θα στοχεύει εξίσου και στην αντιμετώπιση των μη μεταδιδόμενων νόσων και των χρόνιων παθήσεων. Μια σειρά από υποστηρικτικά περιβάλλοντα, φορείς δηλαδή δημόσιοι ή ιδιωτικοί, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση συγκεκριμένων διατροφικών προτύπων, μέσα από μια προσπάθεια δημιουργίας ενός καθεστώτος πιο

⁹⁹ Βλ. Non Communicable Diseases

¹⁰⁰ Βλ. Ο.π.

προσιτού οικονομικά και εύκολα προσβάσιμοι σε όλους, που θα περιλαμβάνει τη διατροφή και την άσκηση, προκειμένου να καταπολεμηθεί η παχυσαρκία¹⁰¹.

Πέραν όμως των συνολικών προσπαθειών που γίνονται το κάθε άτομο ξεχωριστά θα πρέπει να ακολουθεί μια συγκεκριμένη στάση ζωής, αποκτώντας έναν υγιεινό τρόπο ζωής. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να προσλαμβάνει ενέργεια από τρόφιμα με χαμηλή περιεκτικότητα λιπαρών και ζάχαρης, καθώς και αλατιού. Η κατανάλωση φρούτων και λαχανικών είναι απαραίτητη, όπως και των όσπριων, των δημητριακών ολικής άλεσης και των ξηρών καρπών. Απαιτείται να επιτυγχάνεται μια ενεργειακή σταθερότητα. Είναι αναγκαία η σωματική άσκηση, εξήντα (60) λεπτά την ημέρα για τα παιδιά και εκατόν πενήντα (150) την εβδομάδα για τους ενήλικες, αφού αποτελεί το κλειδί για την εξασφάλιση ισορροπίας στην πρόσληψη θερμίδων και στον έλεγχο του βάρους, βελτιώνοντας και την ορθή λειτουργία του μεταβολισμού, πέραν του γεγονότος ότι μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά στην εμφάνιση μη μεταδιδόμενων νοσημάτων και χρόνιων παθήσεων¹⁰².

Πρωταγωνιστικό όμως ρόλο στην προσπάθεια πρόληψης και καταπολέμησης, πέραν των φορέων πολιτικής βούλησης, διαφόρων κοινοτήτων, αλλά και του ίδιου του ατόμου, θα παίζει η βιομηχανία τροφίμων. Θα πρέπει να προβεί στην παραγωγή προϊόντων επεξεργασμένων με μειωμένα λιπαρά, ζάχαρη και αλάτι, εξασφαλίζοντας ότι αυτές οι νέες τροφές θα είναι προσιτές σε όλους τους καταναλωτές. Θα πρέπει να διαμορφώσει ένα συγκεκριμένο μάρκετινγκ σχετικά με τα προϊόντα που απευθύνονται σε παιδιά και εφήβους. Τέλος, στους χώρους της θα πρέπει να εξασφαλίσει υγιεινά τρόφιμα για τους εργαζομένους τους, αλλά και τη δυνατότητα σωματικής άσκησης στον ίδιο το χώρο της εργασίας τους¹⁰³.

Εν κατακλείδι, μπορούν να εφαρμοστούν και κάποια άλλα μέτρα ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού. Δεδομένου ότι η ασθένεια αυτή παρουσιάζει αυξημένα ποσοστά και στις παιδικές και εφηβικές ηλικίες, διάφορα προγράμματα ενημέρωσης, στα πλαίσια της πρόληψης, θα μπορούσαν να τρέξουν

¹⁰¹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/diet/en/>

¹⁰² Βλ. Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health, WHO, France 2004, σελ. 4, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: http://www.who.int/dietphysicalactivity/strategy/eb11344/strategy_english_web.pdf?ua=1

¹⁰³ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>

στα σχολεία για την ορθή ενημέρωση των μαθητών και των γονιών τους¹⁰⁴. Επίσης στην ίδια κατεύθυνση θα μπορούσαν να λειτουργήσουν προγράμματα για τη δημόσια υγεία, αλλά και καμπάνιες που θα έχουν ως στόχο τον έλεγχο της παχυσαρκίας¹⁰⁵.

3.2.3 Η παχυσαρκία στον Αναπτυσσόμενο Κόσμο

Το φαινόμενο της παχυσαρκίας, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, δεν είναι προνόμιο μόνο του πλούσιου Βορρά. Εδώ και δύο δεκαετίες περίπου, τα ποσοστά υπέρβαρων και παχύσαρκων ανθρώπων έχουν αυξηθεί σε χώρες του Αναπτυσσόμενου Νότου με συνέπεια την εμφάνιση των μη μεταδιδόμενων ασθενειών. Επομένως, αυτές οι χώρες έχουν να αντιμετωπίσουν δύο διατροφικά προβλήματα, της παχυσαρκίας και του υποσιτισμού, δηλωτικά του φαινομένου της φτώχειας. Τα παιδιά και στην περίπτωση αυτή ανήκουν στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, αφού από τη βρεφική τους ηλικία η τροφή που προσλαμβάνουν είναι ανεπαρκής. Παράλληλα, λόγω της αδυναμίας πρόσβασης σε ποιοτική τροφή, αφού το κόστος της είναι υψηλό, είναι εκτεθειμένα σε προϊόντα μεγάλης περιεκτικότητας σε λιπαρά, ζάχαρη, αλάτι ενεργειακής πυκνότητας. Αυτή η διατροφή σε συνδυασμό με την φυσική και σωματική αδράνεια επιτείνουν την εμφάνιση της παχυσαρκίας, χωρίς όμως να εξαλείφεται την ίδια στιγμή ο υποσιτισμός¹⁰⁶. Βέβαια, το ότι υπάρχουν παχύσαρκοι άνθρωποι σε μια αναπτυσσόμενη χώρα, δεν δηλώνει ταυτόχρονα και την εξάλειψη της φτώχειας.

Η εμφάνιση του φαινομένου αγγίζει όλες τις κοινωνικές τάξεις, λόγω της δυνατότητας πρόσβασης σε περισσότερες τροφές, της ανύπαρκτης φυσικής κατάστασης και της υιοθέτησης ενός δυτικού τρόπου διατροφής. Οι λόγοι επομένως, συμπίπτουν με εκείνους που κάνουν δυνατή την εμφάνιση αυτού του φαινομένου στον αναπτυσσόμενο κόσμο, δηλαδή την αστικοποίηση και την αλλαγή προτύπου ζωής. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι η εξάπλωση της παχυσαρκίας οφείλεται και στην έλλειψη εσωτερικών θεσμών και υποδομών για τη θεραπεία των χρόνιων

¹⁰⁴ Βλ. *Obesity: preventing and managing the global epidemic*, Report of a WHO Consultation, 894, Γενεύη 2000 σελ. 179, διαθέσιμο στο: https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=AvnqOsqv9doC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Obesity:preventing+and+managing+the+global+epidemic,+Report+of+a+WHO+Consultation,+894,+%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%B7+2000&ots=6UH6aqVT2P&sig=Sk0oXYze0bhMS62_b_4XzS59nzq&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹⁰⁵ Βλ. Ο.π., σελ. 189-194

¹⁰⁶ Βλ. Ο.π.

ασθενειών, αλλά και ενός γενικότερου εθνικού προγράμματος υγείας για την πρόληψη και την καταπολέμηση αυτής της ασθένειας. Βέβαια, αυτό δεν είναι και αφύσικο δεδομένου ότι στην πλειονότητα αυτών των χωρών συμβιώνει η πείνα και η παχυσαρκία και ως προτεραιότητα γι' αυτά τα κράτη ανέκαθεν υπήρξε η καταπολέμηση της πείνας και του υποσιτισμού. Επομένως, τα αντανakλαστικά αυτών των κρατών απέναντι στην παχυσαρκία ήταν μειωμένα έως μηδαμινά.

Αξίζει να αναφερθεί ότι αυτή η πάθηση έχει σοβαρό αντίκτυπο και στην οικονομία μιας χώρας. Βάσει επιστημονικών δεδομένων έχει αποδειχθεί ότι άνθρωποι παχύσαρκοι συμβάλλουν στη μείωση της παραγωγικότητας μιας χώρας για ποικίλους λόγους. Αφενός, γιατί τα ποσοστά θνησιμότητας, όπως έχει αναφερθεί, από την παχυσαρκία και τις χρόνιες παθήσεις που αυτή προκαλεί είναι μεγαλύτερα από εκείνα του υποσιτισμού, αφετέρου γιατί άνθρωποι που πάσχουν από αυτή την ασθένεια παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά νοσηρότητας. Μπορεί επομένως, να θεωρηθεί ως εμπόδιο στην ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών.¹⁰⁷ Βέβαια, αυτό είναι μια αμφίδρομη κατάσταση, αφού οι λόγοι που οδηγούν τους ανθρώπους στην παχυσαρκία είναι και οικονομικοί, δηλαδή του μισθού τους, που ενδεχομένως μπορεί να μην επαρκεί για την ικανοποιητική σίτιση και άθληση των ανθρώπων. Επομένως, δεν είναι δυνατόν να επιρρίπτονται ευθύνες για την αδυναμία ανάπτυξης της παραγωγικότητας αποκλειστικά στους εργαζομένους.

Για να μπορέσει να εξαλειφθεί το φαινόμενο αυτό στις συγκεκριμένες χώρες δεν απαιτούνται μόνο τα τετριμμένα μέτρα που λαμβάνονται στις αναπτυγμένες χώρες, αλλά πιο ενισχυμένες εθνικές πολιτικές που θα οργανώσουν ένα διαφορετικό τρόπο ζωής εν γένει, δηλαδή διαμόρφωση νέων διατροφικών προτύπων και στάση ζωής, και ταυτόχρονα θα βάζουν μέτωπο στο διττό διατροφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν, την παχυσαρκία και τον υποσιτισμό. Οι πολιτικές αυτές θα πρέπει να ενταχθούν στα πλαίσια μιας συνολικής αλλαγής των κοινωνιών του Νότου, αλλαγής και στους τρεις πυλώνες ανάπτυξης τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό, μέσα από μια συνολική προσπάθεια της κυβέρνησης, της βιομηχανίας τροφίμων, των ΜΜΕ και άλλων φορέων δημόσιων ή ιδιωτικών. Θα μπορούσε να οριοθετηθούν και κάποιες συγκεκριμένες διατροφικές κατευθύνσεις,

¹⁰⁷ Βλ. Daniel J. Hoffman, Obesity in developing countries: causes and implications, Food, Nutrition and Agriculture, τ. 28, εκδ. FAO, Food and Nutrition Division, New York, USA, 2001, διαθέσιμος την επίσημη ιστοσελίδα του FAO, στο: http://www.fao.org/docrep/003/y0600m/y0600m05.htm#PO_0

που θα συμβάλλουν και στη βελτίωση της υγείας και κατά συνέπεια του τρόπου ζωής των ανθρώπων¹⁰⁸.

3.2.4 Οι ευθύνες και η δράση του WHO

Η παχυσαρκία έχει πάρει επιδημική μορφή, που επεκτείνεται σε όλη την υφήλιο, μια ασθένεια που είναι υπεύθυνη και για την εμφάνιση κι άλλων μη μεταδιδόμενων νοσημάτων. Ο τρόπος με τον οποίο αυξάνεται είναι επίφοβος, γιατί εξαπλώνεται με γρήγορους ρυθμούς, κάτι το οποίο θα πρέπει να προληφθεί άμεσα, καθώς είναι μεγάλος ο κίνδυνος το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού να είναι εκτεθειμένο και στην καθεαυτό ασθένεια, αλλά και στις ασθένειες που τη συνοδεύουν. Δημιουργεί μια σύνθετη κατάσταση το γεγονός ότι πλήττει όλες τις κοινωνικές τάξεις, όλες τις ηλικίες, αλλά και κάθε χώρα, αναπτυγμένη και αναπτυσσόμενη

Ο WHO ήδη από το 1990 έχει επιχειρήσει να μπει με δυναμικούς όρους στην προσπάθεια πρόληψης και καταπολέμησης της παχυσαρκίας μέσα από την δημιουργία συγκεκριμένων προγραμμάτων ή κινητοποιώντας ακόμη και ιδιωτικούς φορείς. Σε συνεργασία με διάφορα Πανεπιστήμια έχει προσπαθήσει να εκπονήσει διάφορες μελέτες, όπως ο αντίκτυπος της παχυσαρκίας στην παγκόσμια οικονομία, την επίδραση της παγκοσμιοποίησης στη διατροφή, αλλά και την προσπάθεια ανίχνευσης των αιτιών που οδηγούν στην εμφάνιση αυτής της ασθένειας¹⁰⁹.

Έτσι, το 1997 ο WHO συγκροτεί τον Ιούνιο στη Γενεύη **Συμβούλιο για την Παχυσαρκία**. Βασικοί σκοποί ήταν η επανεξέταση της παγκόσμια επικράτησης και τάσης της παχυσαρκίας στα παιδιά και στους ενήλικες, παράγοντες που συμβάλουν σ' αυτό το πρόβλημα και οι συσχετιζόμενες συνέπειες, όπως οι χρόνιες παθήσεις, εξέταση της υγείας και των οικονομικών συνεπειών και ο αντίκτυπος στην ανάπτυξη,

¹⁰⁸ Βλ. *Obesity: preventing and managing the global epidemic*, Report of a WHO Consultation, 894, Γενεύη 2000 σελ. 192-194, διαθέσιμο στο: https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=AvnqOsqv9doC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Obesity:preventing+and+managing+the+global+epidemic,+Report+of+a+WHO+Consultation,+894,+%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%B7+2000&ots=6UH6aqVT2P&sig=Sk0oXYze0bhMS62_b_4XzS59nzq&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹⁰⁹ Βλ, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/nutrition/topics/obesity/en/>

η βοήθεια προς τις χώρες για χάραξη δημόσιων πολιτικών υγείας και στρατηγικών βελτιώσεων, αλλά και η περαιτέρω έρευνα¹¹⁰.

Στα πλαίσια του WHO λειτουργεί από το 2002 η **Παγκόσμια Στρατηγική για τη Δίαιτα, τη Φυσική Δραστηριότητα και την Υγεία**, μια απόφαση που λήφθηκε από τα ίδια τα μέλη του οργανισμού¹¹¹. Σε αυτή τη στρατηγική εντάσσονται προγράμματα με τέτοιο περιεχόμενο. Για παράδειγμα, η διατροφή και η φυσική δραστηριότητα τίθενται ως ζήτημα προτεραιότητας, αφού έχουν αντίκτυπο και στην υγεία, με την εμφάνιση των μη μεταδιδόμενων ασθενειών. Έτσι, με αφορμή αυτό αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων συνέταξαν μια Πολιτική Διακήρυξη για την Πρόληψη και τον Έλεγχο των μη μεταδιδόμενων ασθενειών προκειμένου να ενισχυθεί η πρόληψη υγιεινών τροφών και να δοθούν κίνητρα για σωματική άσκηση¹¹².

Παράλληλα, από το 2014 λειτουργεί η **Επιτροπή για την Εξάλειψη της Παιδικής Παχυσαρκίας**. Πρόκειται για μια προσπάθεια συλλογής συμβουλών σχετικά με την εύρεση καλύτερων τρόπων καταπολέμησης της παιδικής παχυσαρκίας, θέτοντας μια βαρύτητα δεδομένων ότι αυτή η νόσος από μικρή ηλικία συμβάλλει στην αύξηση των κρουσμάτων μη μεταδιδόμενων ασθενειών¹¹³. Το φετινό Σεπτέμβρη (2015) το τελικό σχέδιο της Έκθεσης της Επιτροπής ανοίχτηκε, προκειμένου να τεθεί προς σχολιασμό από τους ενδιαφερόμενους φορείς και να γίνει προσπάθεια διαβουλεύσεων και ακροάσεων σε περιφερειακό επίπεδο, σχετικά με δράσεις και πολιτικές που αφορούν στην αντιμετώπιση της παιδικής παχυσαρκίας¹¹⁴.

¹¹⁰ Βλ. *Obesity: preventing and managing the global epidemic*, Report of a WHO Consultation, 894, Γενεύη 2000 σελ. 1, διαθέσιμο στο: https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=AvnqOsqv9doC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Obesity:preventing+and+managing+the+global+epidemic,+Report+of+a+WHO+Consultation,+894,+%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%B7+2000&ots=6UH6aqVT2P&sig=SkOoXYze0bhMS62_b_4XzS59nzq&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹¹¹ Βλ. Process for a Global Strategy on Diet, Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health, WHO, Φεβρουάριος, 2003, σελ. 1, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67433/1/WHO_NMH_EXR.02.2_Rev.1.pdf?ua=1

¹¹² Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/en/>

¹¹³ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/en/>

¹¹⁴ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WHO, στο: <http://www.who.int/end-childhood-obesity/en/>

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Οι BRICS

4.1 Η Πλατφόρμα των BRICS

Οι αναδύμενες οικονομίες την τελευταία δεκαετία διαδραματίζουν ένα ιδιαίτερο σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας.

Πρόκειται για την Βραζιλία, τη Ρωσία, την Ινδία, την Κίνα και την Νότια Αφρική που αναφέρονται με το ακρωνύμιο BRICS. Η συνεργασία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία στο να μελετηθεί, γιατί οι χώρες αυτές είναι κάποιες από τις πολυπληθέστερες της υφηγίου. Επιπλέον, είναι άξιο λόγου να παρατηρήσουμε την οικονομική τους

μεγέθυνση καθώς εξαιτίας αυτού του νέου δεδομένου μπαίνουν θεμέλια για την καταπολέμηση της φτώχειας και της ανέχειας, φαινομένων που οι περισσότερες από αυτές αντιμετωπίζουν.

Οι χώρες αυτές κατατάσσονται στις αναδυόμενες οικονομίες, γιατί το ΑΕΠ τους τις τελευταίες δεκαετίες παρουσίαζε μεγαλύτερη αύξηση συγκριτικά με εκείνες που συμμετείχαν στους G7. Η διαφορά αυτή έχει να κάνει με το γεγονός ότι αυτές αποτελούν πεδίο δραστηριοτήτων των χωρών που διαθέτουν το μεγαλύτερο ΑΕΠ στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Παράλληλα, το εργατικό δυναμικό αυτών των αναδυόμενων οικονομιών κρίνεται αρκετά φτηνό. Μέσα από αυτούς τους δύο παράγοντες δόθηκε η δυνατότητα σε αυτές να συσσωρεύσουν ένα μεγάλο αριθμό ξένων κεφαλαίων, που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας πραγματικότητας, αυτής που τις ανέδειξε σε ισχυρούς οικονομικούς δρώντες.

Προφανώς και παρουσιάζονται μεγάλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα τους, οι οποίες έχουν να κάνουν με τις στρατηγικές που ακολούθησε κάθε μία από τις χώρες αυτές, για να αναδειχθεί σε αναπτυσσόμενη οικονομία. Η Βραζιλία επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη υπηρεσιών στα πλαίσια της εγχώριας αγοράς, η Ρωσία έδωσε μεγάλη βαρύτητα στην ενεργειακή της πολιτική, η Ινδία στην ανάπτυξη εξαγωγών τεχνικών υπηρεσιών τεχνολογίας πληροφοριών, ενώ η Κίνα στην εξαγωγή βιομηχανικών προϊόντων. Σχετικά με την Νότια Αφρική, καθώς είναι μια νεοαναδειχθείσα δύναμη, που μέχρι πρότινος ήταν δέκτης κυρίως ΑΞΕ, η γεωγραφική της θέση (περιφερειακή δύναμη στην Αφρική) και οι εξαγωγές πρώτων υλών είναι αυτά που την κατέταξαν σε μία από αυτές τις δυνάμεις¹¹⁵.

Σήμερα, στόχος αυτών των πέντε κρατών, ύστερα μάλιστα και από την Τρίτη Συνάντηση Κορυφής Υπουργών Οικονομικών που πραγματοποιήθηκε το 2013, είναι να ενισχυθεί το εμπόριο και οι επενδύσεις ανάμεσα τους, με απώτερο στόχο την προώθηση της συνεργασίας των δυνάμεων της BRICS σε παγκόσμιο επίπεδο. Η συνεργασία μεταξύ τους ενισχύεται και με τη δημιουργία του Κέντρου BRICS Σπουδών του Πανεπιστημίου του Fudan και του Επιχειρηματικού Συμβουλίου των

¹¹⁵ Βλ. Λυμπεράκη, Α., *Η επίδραση της οικονομικής μεγέθυνσης των χωρών BRIC (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία και Κίνα) στην παγκόσμια οικονομία*, επιμέρους σημειώσεις για το μάθημα: ανάλυση τύπου εγκατάστασης, Αθήνα 2010, σελ. 5

BRICS: Οι χώρες αυτές προσπαθούν να αναπτύξουν κάθε είδους συνεργασία μεταξύ τους, όχι μόνο αμιγώς οικονομικές, αλλά και κοινωνικές και περιβαλλοντικές¹¹⁶.

Αυτή η Πλατφόρμα συμβάλει στην παραγωγή κινήτρων και την προσπάθεια ένταξης μεγάλου τμήματος του πληθυσμού των συγκεκριμένων αναπτυσσόμενων χωρών, στην κατεύθυνση για συμμετοχή σε δραστηριότητες που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη του εισοδήματός τους. Σημαντικό είναι και το γεγονός επενδύσεων σε παραγωγικούς τομείς, που δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας και ευκαιρίες, για την πλειονότητα των πληθυσμών. Παράλληλα, γίνεται λόγος για κοινωνικές μεταβιβάσεις ως προς την εξασφάλιση κοινωνικού εισοδήματος, σε όσους δεν είναι σε θέση να εργαστούν ή αδυνατούν να βρουν δουλειά. Τέλος, η εφαρμογή και η προσήλωση σε ένα συγκεκριμένο οικονομικό πλαίσιο, ως προτεραιότητα, είναι κλειδιά τα οποία μπορούν να επιφέρουν την ανάπτυξη μέσα από την εξισορρόπηση και την εξάλειψη ανισοτήτων που υπάρχουν μέσα και έξω από τις χώρες¹¹⁷.

4.2 New Development Bank

Το Μάρτιο του 2013, κατά τις διαδικασίες της συνάντησης στο Durban, οι πέντε αναπτυσσόμενες χώρες αποφάσισαν τη δημιουργία της New Development Bank, με σκοπό τη χρηματοδότηση επενδύσεων και την προσπάθεια εξέλιξης της βιώσιμης ανάπτυξης σε αυτές τις χώρες, όσο και σε άλλες αναπτυσσόμενες. Αυτό δείχνει την προσπάθεια ανάπτυξης μιας οικονομικής αρχιτεκτονικής και βοήθειας Νότου - Νότου, δηλαδή στήριξης των ίδιων των αναπτυσσόμενων κρατών, προς τα αναπτυσσόμενα κράτη¹¹⁸. Έτσι, το 2014, ένα χρόνο μετά στη Fortaleza της Βραζιλίας, υπογράφεται η συμφωνία για αυτήν την καινούρια αναπτυξιακή τράπεζα¹¹⁹.

Επιπροσθέτως, όπως είναι εμφανές, η τράπεζα των BRICS, όπως είναι γνωστή, αποτελεί μια πολυμερή συνεργασία αυτών των χωρών με αναπτυξιακό σκοπό, η

¹¹⁶ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/about-the-platform/>

¹¹⁷ Βλ. Vandemoortele, M., Bird, K., Du Toit, A., Minquan Liu, Sen, K., Veras Soares, F., Building blocks for equitable growth: lessons from the BRICS, working paper 365, Results of ODI research presented in preliminary form for discussion and critical comment, Λονδίνο, Ιανουάριος 2013, σελ. 10-11 διαθέσιμο στο: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/8196.pdf>

¹¹⁸ Βλ. Griffith-Jones, St. A BRICS Development Bank: A dream coming true?, UNCTAD, No 215, Μάρτιος 2014, σελ. 2, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του UNCTAD, στο: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/osgdp20141_en.pdf

¹¹⁹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της NDB, στο: <http://ndbbriics.org/agreement.html>

οποία έχει ως στόχο να λειτουργήσει ως το αντίπαλο δέος της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ, δύο αναπτυξιακών οργανισμών παγκόσμιας εμβέλειας. Με αυτήν την πρωτοβουλία υπάρχει κατεύθυνση περαιτέρω ενδυνάμωσης της συνεργασίας σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο ανάμεσα στις αγορές αυτών των κρατών. Η έδρα της θα βρίσκεται στη Σανγκάη, ενώ παρατηρείται μια σημαντική διαφορά στον τρόπο λειτουργίας της με την Παγκόσμια Τράπεζα, αφού όλα τα κράτη που θα συμμετέχουν θα έχουν το δικαίωμα μιας μόνο ψήφου, ενώ η άσκηση βέτο δεν θα μπορεί να πραγματοποιηθεί από κανένα κράτος, αφού αυτή η πρακτική δεν θα υφίσταται στον εν λόγω οργανισμό. Τέλος, αξίζει να ειπωθεί ότι γίνεται εμφανής η προσπάθεια απαλλαγής από οποιαδήποτε αναπτυξιακή αρωγή θυμίζει τη Δύση, ενώ παράλληλα υπογραμμίζεται και η αλλαγή στους ηγετικούς ρόλους που αποκτούν τα κράτη στη διεθνή κοινότητα¹²⁰. Ήδη κάποια αναπτυξιακά προγράμματα έχουν κάνει δειλά την εμφάνισή τους, ένα καθεστώς που είναι δεδομένο ότι θα συνεχιστεί¹²¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. Η Κίνα

5.1 Εισαγωγικά στοιχεία

Η Κίνα είναι μια χώρα που στο έδαφός της δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε ένας από τους πιο σημαντικούς αρχαίους πολιτισμούς που γνώρισε η ανθρωπότητα, για περίπου τέσσερις χιλιετίες. Σε αυτή τη χώρα αναπτύχθηκε ένας από τους πιο σημαντικούς πολιτισμούς της ανθρωπότητας, απομονωμένος όμως από τους άλλους λόγω της γεωγραφικής της θέσης που την χώριζε από τις υπόλοιπες, αφού τόσο ο ορεινός όγκος των Ιμαλαΐων δυτικά, την καθιστούσε απομονωμένη από την Ινδία και τη Δύση, όσο και η θάλασσα που την βρέχει ανατολικά δημιουργούσε συνολικότερα εμπόδια στην επικοινωνία της με τον «έξω κόσμο»¹²².

¹²⁰ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της NDB, στο: <http://ndbbriics.org/index.html>

¹²¹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της NDB, στο: <http://ndbbriics.org/projects.html>

¹²² Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., Η Κίνα από την ουράνια αυτοκρατορία στην ανερχόμενη υπερδύναμη του 21^{ου} αιώνα, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2013, σελ. 15

Βασικό φιλοσοφικό ρεύμα που αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε σε νοοτροπία και που επηρέασε τον κινέζικο λαό σε κάθε έκφανση της ζωής του, ήταν ο κομφουκιανισμός. Αυτή η κοσμοαντίληψη θεωρούσε ότι ο άνθρωπος έχει μέσα του τους σπόρους της ενάρετης ζωής. Η βασική μέθοδος με την οποία θα μπορούσαν να το καλλιεργήσουν ήταν η παιδεία και η εμπέδωση της ορθής κοινωνικής συμπεριφοράς και όχι η εξαναγκαστική βία του νόμου. Η αντίληψη αυτή μπορεί να κατανοηθεί υπό το πρίσμα του προτύπου της παραδοσιακής οικογένειας, κάτι που δίνει έμφαση στην ηθική, που λειτουργεί ως κινητήριο δύναμη για τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε αντίθεση με τον εξαναγκασμό μέσω του νόμου, όπως γινόταν αντιληπτό σε προγενέστερες θεωρήσεις. Προϋπέθετα το σεβασμό των παιδιών και των συζύγων προς τον πατέρα και τους προγόνους και ο πατέρας ή γενικότερα οι ανώτεροι να φροντίζουν τους κατώτερους. Σημαντικός παράγοντας ήταν η μόρφωση. Ως θεός θεωρούνταν ο ουρανός, που καθόριζε τη μοίρα, χωρίς βέβαια να του αποδίδεται κάποιο ανθρώπινο πρόσωπο και ως γιός του θεωρούνταν ο αυτοκράτορας¹²³.

Τον 20^ο αιώνα, εισάγονται νέα δεδομένα, καθώς πραγματοποιείται η Κινεζική Επανάσταση και στη χώρα εγκαθίσταται ο κομμουνιστικός τρόπος παραγωγής, ενώ το Κομμουνιστικό Κόμμα παίρνει την εξουσία και βρίσκεται στη διακυβέρνηση. Για αρκετά χρόνια η χώρα ήταν γνωστή για αυτά τα δύο θέματα και μόνο. Σημαντικές όμως μεταβολές στην «Χώρα των Δράκων» τροποποίησαν την εικόνα της στον «έξω κόσμο». Μεταβολές που μετέτρεψαν την Κίνα σε μια «καλοήθη», θα μπορούσαμε να πούμε, βόμβα που έσκασε και τα θραύσματά της διαπέρασαν όλη την υφήλιο. Μεταβολές που είχαν θετικό αντίκτυπο τόσο στην ίδια την κινέζικη κοινωνία, όσο και στο διεθνές σύστημα. Σήμερα η Κίνα έχει πληθυσμό 1,3 δισεκατομμύρια ανθρώπους¹²⁴.

Όλα τα παραπάνω είναι βασικές ενδείξεις για το δρόμο που πρόκειται να ακολουθήσει η Κίνα τον 21^ο αιώνα, καθώς είναι εμφανής ο τρόπος με τον οποίο επηρέασε και επηρεάζει τον μετά-διπολικό κόσμο. Η ανάπτυξη αυτού του κράτους μπορεί να ιδωθεί υπό το πρίσμα της ρεαλιστικής προσέγγισης των διεθνών σχέσεων και αυτό γιατί έχει εκείνα τα χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν σε αυτήν τη θεώρηση, όπως η σταδιακή επέκτασή του βάσει της θεωρίας της ισχύος. Ο «παγκόσμιος

¹²³ Βλ. Ο.π., σελ. 21-23

¹²⁴ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/countries/china/>

γίγαντας» έχει διχάσει θα μπορούσαμε να πούμε τους επιστήμονες. Κάποιοι επιστήμονες βλέποντας με ιδιαίτερο δέος τη γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει σαν χώρα, σε συνάρτηση με την οικονομική δύναμη που έχει να επιδείξει, αλλά και με τους ραγδαίους ρυθμούς που την απέκτησε, σπεύδουν να μιλήσουν για μια επόμενη παγκόσμια ηγεμονική δύναμη, κάτι το οποίο θα μετέβαλλε το παγκόσμιο σύστημα. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν επιστήμονες που αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη φειδώ αυτήν την «ανερχόμενη δύναμη», καθότι υποστηρίζουν την αβεβαιότητα των πολιτικών επισημών. Θεωρούν ότι απαιτούνται αρκετά χρόνια για να φανούν δείγματα πραγματικής ανάπτυξης, οικονομικής αλλά και πολιτικής σταθερότητας¹²⁵.

5.2 Ο βαθμός ανάπτυξης

5.2.1 Η οικονομική ανάπτυξη

Τα τελευταία χρόνια, η Κίνα γνωρίζει μια εξαιρετική οικονομική άνθηση, που δικαίως την κατατάσσει στη δεύτερη θέση των ισχυρότερων οικονομικά κρατών. Κύριες αιτίες που συνέβαλλε σε αυτήν την κατεύθυνση ήταν η αλλαγή του κοινωνικοοικονομικού συστήματος και η στροφή από μια κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία σε μια οικονομία της ελεύθερης αγοράς. Σαφώς και οι δύο αυτές διαδικασίες που έχουν άρρηκτη σχέση μεταξύ τους επιτεύχθηκαν σταδιακά και όχι με μεθόδους τύπου, Δόγμα του Σοκ. Έτος ορόσημο για αυτή τη θεμελιώδη αλλαγή ήταν το 1978, χρονιά που ο Deng Xiao Ping εισηγήθηκε τις νέες οικονομικές μεταρρυθμίσεις για την κινέζικη οικονομία.

Σήμερα, περίπου σαράντα χρόνια μετά, η Κίνα είναι σε θέση να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στη διεθνή σκακιέρα και να επηρεάζει συνολικά την παγκόσμια οικονομία¹²⁶, αφού έχει υιοθετήσει πλέον τους βασικούς νόμους της καπιταλιστικής οικονομίας. Η εισροή Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, η εξαγωγή κεφαλαίων, η πρόσδεση σε διάφορους διεθνείς οργανισμούς παγκόσμιους και περιφερειακούς, η συνεργασία με άλλους, όπως με την ΕΕ, αλλά και η συμμετοχή σε πλατφόρμες με άλλες νέες αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η BRICS, έχουν οδηγήσει τη χώρα στη θέση που ήδη κατέχει, αλλά παράλληλα της δίνουν τη δυνατότητα να αναπτύσσεται περαιτέρω, τόσο στον οικονομικό, όσο και στον κοινωνικό τομέα, όπου βέβαια

¹²⁵ Βλ. Πετρόπουλος, Σ., Χουλιάρης, Α.(επιμέλεια), *Η Κίνα και οι άλλοι*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σελ.11-12.

¹²⁶ Βλ. στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/countries/china/>

παρατηρούνται βασικές αδυναμίες στην ανάπτυξη του. Οι αδυναμίες αυτές στο κοινωνικό κομμάτι εμφανίστηκαν ως απόρροια της αλλαγής της οικονομίας. Φαινόμενα όπως υψηλή ανισοτιμία, υψηλά επίπεδα αστικοποίησης, δημογραφικές πιέσεις που δεν υπήρχαν στο προηγούμενο οικονομικό μοντέλο, αλλά και ανησυχίες σχετικά με την περιβαλλοντική αειφορία ήρθαν στο προσκήνιο. Σταδιακά όμως και ο πληθυσμός γνωρίζει μια οικονομική ανάπτυξη, χωρίς βέβαια να εξαλειφθούν ριζικά τα κοινωνικά στρώματα που βρίσκονται στα όρια της φτώχειας.

Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να γίνει μια σχετική αναφορά στους οργανισμούς και τις διεθνείς ενώσεις στις οποίες συμμετέχει. Η Κίνα ήδη από το 1945 συμμετέχει στον ΟΗΕ, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφάλειας¹²⁷. Το 1991 γίνεται μέλος του APEC, του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία της Ασίας και των Κρατών του Ειρηνικού,¹²⁸ ενός οργανισμού που προωθεί το ελεύθερο εμπόριο και τη συνεργασία σε ζητήματα οικονομίας, εμπορίου, επενδύσεων και νέας τεχνολογίας.¹²⁹ Μια δεκαετία αργότερα, το 2001, έγινε μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ)¹³⁰, ύστερα από δεκαπέντε χρόνια διαπραγματεύσεων και η είσοδος του σε αυτόν τον οργανισμό θα κάνει το παγκόσμιο εμπόριο να γυρίσει σελίδα. Το 2002, η χώρα έρχεται σε συμφωνία με τις χώρες της ASEAN για την έναρξη διαπραγματεύσεων, με σκοπό τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερου εμπορίου (ASEAN-China Free Trade Area) με τις έξι μεγαλύτερες οικονομίες του Συνδέσμου ως το 2010 (Ταϊλάνδη, Μαλαισία, Ινδονησία, Φιλιππίνες, Μπρουνέι, Σιγκαπούρη)¹³¹ και ως το 2015 με τις άλλες τέσσερις (Λάος, Μιανμάρ, Βιετνάμ, Καμπότζη)¹³². Παράλληλα, οι επιθυμίες που είχαν εκφραστεί από τα ίδια τα κράτη μέλη να

¹²⁷ Βλ. Φακιάλας, Στ., Συνεργασία ή Σύγκρουση; Ορισμένες σκέψεις για την ανοδική πορεία της Κίνας στο διεθνές σύστημα, στο: Η Κίνα και οι άλλοι, Σωτήρης Πετρόπουλος και Αστέρης Χουλιάρης (επιμέλεια), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σελ. 80.

¹²⁸ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του APEC, στο: <http://www.apec.org/About-Us/About-APEC/Member-Economies.aspx>

¹²⁹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του APEC, στο: <http://www.apec.org/>

¹³⁰ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WTO, στο: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

¹³¹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της ASEAN, στο: <http://www.asean.org/news/item/framework-agreement-on-comprehensive-economic-co-operation-between-asean-and-the-people-s-republic-of-china-phnom-penh-4-november-2002-2>

¹³² Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της ASEAN, στο: <http://www.asean.org/news/item/agreement-on-trade-in-goods-of-the-framework-agreement-on-comprehensive-economic-co-operation-between-the-association-of-southeast-asian-nations-and-the-people-s-republic-of-china-4>

επεκταθεί η ζώνη ελεύθερου εμπορίου με την είσοδο της Ιαπωνίας¹³³ και της Ν. Κορέας¹³⁴ στο Σύνδεσμο (East Asia Free Trade Area) υλοποιήθηκε .

5.2.2 Η κοινωνική ανάπτυξη

Ο γρήγορος βαθμός οικονομικής ανάπτυξης είχε αντίκτυπο και στην κοινωνία της χώρας, αλλά και στις εξωτερικές της σχέσεις. Η ανάπτυξη όμως δεν άγγιξε το σύνολο του πληθυσμού παρατείνοντας τις ανισότητες που ήδη υπήρχαν, αλλά και οξύνοντας νέες που εμφανίστηκαν λόγω των νέων συνθηκών που δημιουργήθηκαν στη χώρα. Οι ανισότητες έχουν ως πηγή την οικονομία που την επηρεάζουν, αλλά ασκούν και σημαντική επίδραση στην κοινωνία της χώρας. Επομένως παρατηρούνται εισοδηματικές, φυλετικές και λοιπές κοινωνικές ανισότητες.

Οι τρεις διαστάσεις που εξετάζονται και βάσει του Human Development Report είναι η μακροημέρευση, η πρόσβαση στη γνώση και το βιοτικό επίπεδο. Και τα τρία στοιχεία παρουσιάζουν εμφανή πρόοδο από το 1980 ως το 2013. Πιο συγκεκριμένα, ο μέσος όρος ζωής έχει αυξηθεί κατά 8,3 χρόνια, η φοίτηση μέσης εκπαίδευσης κατά 3,8 και τα προσδοκώμενα έτη φοίτησης κατά 4,5. Και από τους τρεις αυτούς δείκτες μπορούμε να συμπεράνουμε ότι κοινωνικά έχει παρουσιαστεί μια αλλαγή προς το καλύτερο, αφού η εκπαίδευση συμβάλλει σημαντικά στη συνολικότερη βελτίωση τόσο της οικονομίας ενός κράτους, όσο και της κοινωνίας του , αλλά και του περιβάλλοντος¹³⁵.

Άξιο μνείας είναι και το ποσοστό της φτώχειας, η οποία δεν εξαλείφθηκε, αλλά συνεχίζει να υπάρχει αισθητά. Με βάση δεδομένα του 2012 ένα αρκετά μεγάλο μέρος του πληθυσμού (98, 9 εκατομμύρια) ζούσε κάτω από τα εθνικά όρια της φτώχειας, κάτι το οποίο καθιστά αυτό το πρόβλημα μια από τις σημαντικότερες προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν¹³⁶. Η φτώχεια εμφανίζεται κυρίως στις

¹³³ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της ASEAN, διαθέσιμο στο: <http://www.asean.org/news/item/asean-japan-free-trade-area-2>

¹³⁴ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη σελίδα της ASEAN, διαθέσιμο στο: <http://www.asean.org/news/item/asean-republic-of-korea-free-trade-area-2>

¹³⁵ Βλ. China, HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report, Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices, UNDP, σελ. 2, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του Human Development Report, στο: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/CHN.pdf

¹³⁶ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/countries/china/>

περιοχές της επαρχίας και αυτό γιατί το εισόδημα των ανθρώπων στις πόλεις είναι πολύ μεγαλύτερο, δεδομένου ότι τα επαγγέλματα που ασκούν τους επιφέρουν υψηλότερους μισθούς, σε αντίθεση με τη γεωργία που μονοπωλεί την εργασία στις αγροτικές περιοχές. Οι γυναίκες βρίσκονται σε πιο ευάλωτη θέση, αφού το μεγαλύτερο μέρος αυτής της κοινωνικής ομάδας παραμένει στον τόπο καταγωγής του, ενώ ο αντρικός πληθυσμός μετακινείται προς τα αστικά κέντρα και της παράκτιες περιοχές. Επομένως, είναι εκτεθειμένες σε σειρά άσχημων συνθηκών, τόσο φυσικών όσο και ανθρωπογενών¹³⁷.

Σε συνέχεια με την παραπάνω αναφορά, χρειάζεται να τονίσουμε και την ανισότητα στον τομέα του φύλου, η οποία μπορεί να μετρηθεί βάσει τριών διαστάσεων: την αναπαραγωγική υγεία, την ενδυνάμωση και την οικονομική δραστηριότητα. Τόσο τα ποσοστά συμμετοχής της γυναίκας στην εκπαίδευση, όσο και στην εργασία ξεπερνούν αφενός το μισό, απέχουν αφετέρου σημαντικά από εκείνα τα ποσοστά που προσεγγίζει ο αντρικός πληθυσμός. Παράλληλα, η συμμετοχή των γυναικών σε κυβερνητικές θέσεις είναι χαμηλή και βρίσκεται στο μισό αυτής των αντρών. Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε ότι τα ποσοστά μητρικής θνησιμότητας είναι σχετικά περιορισμένα, όπως και ο αριθμός γεννήσεων από έφηβες γυναίκες¹³⁸.

Η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε δημογραφικές μεταβολές στην χώρα επηρεάζοντας τη ζωή και του ίδιου του πληθυσμού. Το φαινόμενο της αστικοποίησης αύξησε τους ρυθμούς του, ενώ μια σειρά δημογραφικών προβλημάτων αναδείχθηκαν, όπως ο μεγάλος αριθμός των υπερηλίκων, αλλά και η εσωτερική μετανάστευση για λόγους εργασίας, διατάραξε την κινεζική κοινωνία.

5.2.3 Η περιβαλλοντική ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη της Κίνας συνέβαλε σημαντικά και στην ανάπτυξη σειράς δεδομένων, τα οποία βελτίωσαν αρκετά από τα προβλήματα τα οποία αντιμετώπιζε η χώρα. Η ανάπτυξη όμως αυτή λειτούργησε ανασταλτικά προς το περιβάλλον, αφού σημαντικοί παράγοντες, όπως η αστικοποίηση και η βαριά

¹³⁷ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/china>

¹³⁸ Βλ. China, HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report, Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices, UNDP, σελ. 4-5, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του Human Development Report, στο: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/CHN.pdf

βιομηχανία δημιούργησαν σημαντικές επιπτώσεις καθώς η αύξηση της κατανάλωσης ενέργειας και κυρίως του άνθρακα επέφερε σημαντική μόλυνση.

Τα ποσοστά ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι υψηλά, έχει σημειωθεί σημαντική υποβάθμιση των υδάτινων πόρων, έχει παρατηρηθεί σημαντική μείωση της ατμοσφαιρικής βιοποικιλότητας, ενώ στα δάση παρουσιάζονται καταστροφές λόγω της όξινης βροχής. Ο αντίκτυπος στην κοινωνία είναι σημαντικός, αφού οι ετήσιοι θάνατοι από καρκίνο, λόγω της επιβλαβούς ατμόσφαιρας, έχουν αυξηθεί, η πρόσβαση σε πόσιμο νερό αγγίζει τα 2/3 του πληθυσμού, ενώ αυξημένα είναι και τα ποσοστά δηλητηρίασης.

Λόγω της αυξημένης παραγωγής και της μεγάλης ενεργειακής κατανάλωσης τα ποσοστά εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα, όπως και των χλωροφθορανθράκων την έχουν κατατάξει στη δεύτερη θέση έπειτα από τις ΗΠΑ και παράλληλα έχουν συμβάλει αισθητά στην εμφάνιση της όξινης βροχής. Είναι εμφανής λοιπόν, η «συνενοχή» στην κλιματική αλλαγή και στο πρόβλημα της τρύπας του όζοντος¹³⁹.

Η Κίνα, ήδη από την περίοδο που οι συζητήσεις για το περιβάλλον βρίσκονταν στα σπάργανα, συμμετείχε στις Συνδιασκέψεις του ΟΗΕ ενεργά, όντας μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Επομένως, από μια πιο ενεργή θέση προσπαθεί να συμβάλει τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο στη λήψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος. Είναι γνωστή η αδιαφορία που εξέφραζε για σειρά ετών, όμως από το '72 αντιλήφθηκε τη σημαντικότητα των διεθνών περιβαλλοντικών ζητημάτων, αφού είχαν αντίκτυπο και στο έδαφός της. Η στάση όμως που κρατούσε και συνεχίζει να κρατάει είναι ιδιόμορφη. Αφενός, δείχνει έντονη προθυμία συντονισμού με τους διεθνείς περιβαλλοντικούς κανονισμούς, αφού καταλαβαίνει τη σημασία καταπολέμησης των περιβαλλοντικών απειλών και μέσα από αυτό αποδεικνύεται και το ότι έχει αναδειχθεί ως βασικός ρυθμιστής των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Είναι διαλλακτική σε σχέση με τη συνεργασία σε διεθνές επίπεδο, αφού αποδέχεται τη διεθνή συνεργασία γύρω από αυτά τα θέματα, κάτι που φαίνεται και από την εντατική συνεργασία με το UNEP, αλλά και την υπογραφή σειράς νομικών κειμένων. Αφετέρου, όπως και μια σειρά άλλων

¹³⁹ Βλ. Αλαβάνου, Μ., *Η περιβαλλοντική πολιτική της Κίνας*, στο: *Η Κίνα και οι άλλοι*, Σωτήρης Πετρόπουλος, Αστέρας Χουλιάρας (επιμέλεια), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2013, σελ. 327

αναπτυσσόμενων κρατών θεωρεί ότι κύρια πηγή της εμφάνισης περιβαλλοντικών προβλημάτων ήταν η δράση της Δύσης και ότι η εξάλειψή τους αποτελεί κύρια ευθύνη της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει η επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Κυότο, υπό τον όρο όμως, να ενταχθούν συγκεκριμένες ρυθμίσεις για τα αναπτυσσόμενα κράτη, όπως η αποδοχή της μείωσης των εκπομπών ρύπων, αλλά όχι βάσει των στόχων που μπαίνουν για τα αναπτυγμένα κράτη¹⁴⁰.

Η διεθνή της δράση επομένως, επιδρά και στη διαμόρφωση εθνικών στρατηγικών και πλαισίων για τα περιβαλλοντικά προβλήματα που παρουσιάζει. Δημιούργησε κυβερνητικούς θεσμούς προκειμένου να υπάρξει καλύτερη εφαρμογή και έλεγχος των διεθνών και εθνικών κανονισμών, θεσμοθέτησε νόμους και κανονισμούς για τους εργοστασιακούς ρύπους και επέτρεψε τη λειτουργία ΜΚΟ στη χώρα. Παράλληλα, προσπάθησε να στραφεί προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και πιο συγκεκριμένα την υδροηλεκτρική παραγωγή ενέργειας και τα φωτοβολταϊκά συστήματα. Παρουσιάζονται όμως βασικές αδυναμίες στην εφαρμογή των διάφορων στρατηγικών που έχουν χαραχθεί, καθώς είναι εμφανής η αδυναμία επιβολής τους, με πρωταρχικό παράδειγμα την άρνηση των επιχειρηματιών να τις εφαρμόσουν, καθώς και του αγροτικού πληθυσμού δημιουργώντας προβλήματα στη βιοποικιλότητα και στη διαβίωση των δασών. Επίσης, δεν γίνονται ολοκληρωμένες προσπάθειες καταπολέμησης του πυρήνα που προκαλεί τα προβλήματα και αυτό γιατί και οι ίδιες οι έρευνες των κατάλληλων επιστημόνων δεν έχουν αυτή την κατεύθυνση και πολλές φορές τα επιτεύγματά τους έχουν υψηλό κόστος για την εφαρμογή τους. Σχετικά με τις ΑΠΕ δεν απευθύνονται προς τον κινεζικό πληθυσμό, αλλά αξιοποιούνται προς εξαγωγή, αν και η εγκατάσταση ηλιακών πάνελ έχει αυξηθεί σημαντικά και αυτό γιατί υπάρχει προσανατολισμός σε μεγαλύτερο βαθμό για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Αποδεικνύεται επομένως, ότι οι πολιτικές που ακολουθεί η Κίνα στο εξωτερικό της είναι κυρίως επιφανειακές, λόγω του ότι είναι αναπτυσσόμενο κράτος και επικεντρώνεται στην οικονομία, παραγκωνίζοντας τόσο τον περιβαλλοντικό, όσο και τον κοινωνικό πυλώνα¹⁴¹.

5.3 Η Διατροφή και η Παχυσαρκία στην Κίνα

5.3.1 Οι διατροφικές συνήθειες του κινέζικου λαού

¹⁴⁰ Βλ. Ο.π., σελ. 333-336

¹⁴¹ Βλ. Ο.π., σελ. 341-357

Η κινέζικη κουζίνα έχει πολλά στοιχεία, τα οποία συναντιούνται σε όλη την εδαφική επάρκεια, παράλληλα όμως εντοπίζονται και διαφορές και αυτό γιατί η διαθεσιμότητα κάποιων προϊόντων στην ενδοχώρα της Κίνας ήταν πιο μικρή σε σχέση με τις παραθαλάσσιες περιοχές. Η διαμόρφωσή της ήταν σταδιακή κάτι το οποίο είναι λογικό, καθώς κατά τη διάρκεια των αιώνων βλέπουμε νέα τρόφιμα να λαμβάνουν χώρα στη μαγειρική της κουλτούρα, τρόφιμα ακόμη που δεν φύονταν καν στην χώρα, δείγμα ανάπτυξης εμπορικών σχέσεων. Επίσης, ιδιαίτερος σημαντικό ήταν και το φαγητό που προορίζονταν για τους αυτοκράτορες, το οποίο αποτελεί στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας¹⁴².

Ένας από τους βασικούς παράγοντες που η συμβολή του είναι ιδιαίτερη στον τρόπο που διαμορφώθηκε η κινέζικη κουζίνα, καθώς και οι διατροφικές συνήθειες του λαού είναι οι δύο κυρίαρχες φιλοσοφίες που εμφανίστηκαν στην χώρα, ο κομφουκιανισμός και ο ταοϊσμός.

Ο Κομφούκιος θεωρούσε την τροφή ως μια απόλαυση της ζωής και τη θεωρούσε παράλληλα στοιχείο κοινωνικοποίησης του ανθρώπου, αφού πίστευε πως μια σύναξη ανθρώπων με απουσία φαγητού ήταν εσφαλμένη και ελλιπής. Οι πηγές αποδεικνύουν τη μεγάλη του αγάπη στην τέχνη της μαγειρικής και γι αυτό το λόγο οδηγήθηκε στη δημιουργία γευστικών προτύπων και κατάλληλης εθιμοτυπίας. Ως τέτοια μπορούν να θεωρηθούν η κοπή των κρεάτων σε μπουκιές, αποφυγή χρήσης μαχαιριών, καθώς φτωχαίνουν τη γεύση. Άξιο μνείας, στο οποίο αποτυπώνεται και ένα δομικό στοιχείο της θεωρίας του, αποτελεί η αρμονία της χρήσης των μπαχαρικών με τα διάφορα συστατικά κατά τη διαδικασία του μαγειρέματος, η ανάμειξη των οποίων θα πρέπει να γίνεται αρμονικά προκειμένου και η γεύση που θα προκύψει να είναι αρμονική. Επίσης και η υφή και το χρώμα του πιάτου παίζει ρόλο.

Ο ταοϊσμός εισήγαγε στη μαγειρική κουλτούρα των Χαν τον όρο της υγιεινής και αυτό γιατί πυρήνας αυτής της φιλοσοφίας ήταν η μακροζωία και γι' αυτό οι υποστηρικτές του αναζητούσαν τις ζωοποιείς ιδιότητες των τροφίμων που χρησιμοποιούσαν, αλλά και της ιατρικής τους αξίας. Παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει και η χρήση φύτρων, ριζών, βοτάνων, μυκήτων, σπόρων στη διατροφή τους. Παράλληλα, θεωρούσαν ότι ο τρόπος με τον οποίο θα μαγειρεύονταν τα λαχανικά δε θα έπρεπε να καταστρέφει τα θρεπτικά συστατικά τους.

¹⁴²Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.china.org.cn/english/imperial/25995.htm>

Η κινέζικη κουζίνα είναι ιδιαίτερα υγιεινή και χαμηλή σε θερμίδες, αφού τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι λαχανικά, πολυακόρεστα έλαια και ζωικά λίπη σε ελάχιστο βαθμό, αφού το κρέας καταναλώνεται σε ελάχιστη ποσότητα. Αντίθετα, τα γαλακτοκομικά προϊόντα δεν αποτελούν διατροφική τους συνήθεια¹⁴³. Σημαντικό μέρος στη διατροφή τους καταλαμβάνει η ομάδα των δημητριακών. Τα κρέατα, που έχουν στη διάθεσή τους να καταναλώσουν, είναι περίπου τα 100 είδη, από τα κλασσικά οικόσιτα ζώα, άγρια, διάφορα πουλικά και κυνήγι, αλλά και διάφορα ψάρια ή ερπετά. Ορισμένα από τα τρόφιμα που καταναλώνουν σήμερα σε μεγάλο βαθμό ήρθαν από το εξωτερικό, όπως η γλυκοπατάτα, η σόγια¹⁴⁴, η πατάτα, το καλαμπόκι, τα φυτικά έλαια που αντικατέστησαν τα ζωικά λιπαρά, η ζάχαρη, οι καυτερές πιπεριές¹⁴⁵, τα φιστίκια και διάφορα λαχανικά. Επίσης, η κουζίνα της επηρεάστηκε και από την ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας, π.χ. τα πτερύγια καρχαρία.

Από το παρελθόν ως τις μέρες μας όμως, αυτό που καθορίζει τις διατροφικές συνήθειες του λαού είναι η κοινωνικοταξική θέση, η εκπαίδευση, η κουλτούρα και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του καθενός, γι' αυτό το λόγο μάλιστα αναπτύχθηκαν διαφορετικά είδη κουζινών. Αυτό, όμως, που προσπαθούσαν ανέκαθεν να κάνουν, δηλαδή τη σύνδεση της διατροφής τους με την υγεία, διαταράσσεται σήμερα είτε εξαιτίας της πείνας που υπάρχει, είτε της παχυσαρκίας που παγιώνεται πλέον ως πρόβλημα στη χώρα¹⁴⁶.

5.3.2 Το φαινόμενο του υποσιτισμού (malnutrition)

Η Κίνα είναι πλέον μια χώρα υπερδύναμη, που αρχίζει και κατανοεί την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης. Όμως, δεν έχουν εξαλειφθεί από το έδαφός της στοιχεία του παρελθόντος, όπως η φτώχεια και κατά συνέπεια ο υποσιτισμός, που την κατατάσσουν ακόμη στα αναπτυσσόμενα κράτη. Στη σημερινή Κίνα, λίγους μήνες πριν λήξει ο χρόνος για τον MDG που αφορά την εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας και κατά συνέπεια της στήριξης από το WFP (World Food Program), που ήταν

¹⁴³ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.china.org.cn/english/travel/53611.htm>

¹⁴⁴ Η σόγια παράγεται στην Κίνα, όμως εισαγόταν και από το εξωτερικό και κυρίως από την Ινδία. Βλ. διαθέσιμο στο: Ο.π.

¹⁴⁵ Οι καυτερές πιπεριές θεωρούνταν ως το κρέας των φτωχών. Βλ. διαθέσιμο στο: Ο.π.

¹⁴⁶ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.china.org.cn/english/imperial/25995.htm>

δέκτης για πάνω από μια εικοσαετία, γίνεται εμφανές το φαινόμενο του υποσιτισμού, δοσμένο όμως με μια άλλη χροιά από τη συνηθισμένη¹⁴⁷.

Το φαινόμενο του υποσιτισμού εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στις αγροτικές και μη βιομηχανοποιημένες περιοχές, περιοχές που βρίσκονται στην ενδοχώρα της Κίνας. Συνήθως σε αυτές τις περιοχές η κατανάλωση των απαραίτητων θρεπτικών συστατικών είναι ανεπαρκής, λόγω του κόστους που απαιτείται για να αποκτηθούν τρόφιμα όπως, τα λαχανικά, το κρέας και τα γαλακτοκομικά, με αποτέλεσμα η διατροφή τους να περιορίζεται κυρίως σε αυτά που η ίδια η οικογένεια παράγει.

Η παραγωγή τροφίμων αρκεί για να καλυφθούν οι ανάγκες του κινέζικου λαού, όμως διάφορες κρατικές αδυναμίες διαιωρίζουν το φαινόμενο του υποσιτισμού. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να γίνεται μια πιο ορθή κατανομή των προϊόντων σε όλη τη χώρα, να εκπαιδεύσουν τους αγρότες σε πιο βελτιωμένες και παραγωγικότερες μεθόδους καλλιέργειας και με την αρωγή της τεχνολογίας. Παράλληλα, αν και έχει βελτιωθεί η πρόσβαση σε πόσιμο και καθαρό νερό, δεν αποτελεί όμως προνόμιο όλου του πληθυσμού, κάτι το οποίο λειτουργεί βοηθητικά στη διατήρηση του υποσιτισμού.

Η κοινωνική ομάδα που πλήττεται στο μέγιστο βαθμό από τον υποσιτισμό είναι τα παιδιά από τη βρεφική ως την εφηβική ηλικία και μάλιστα αυτά που βρίσκονται στις επαρχίες που βρίσκονται στην ενδοχώρα της Κίνας. Βασικός

παράγοντας είναι ότι τα παιδιά δεν προσλαμβάνουν από τις τροφές τους απαραίτητα θρεπτικά συστατικά και κυρίως σίδηρο, ενώ μπορεί μέσα στη μέρα τους να προσλαμβάνουν τις θερμίδες που απαιτούνται, χωρίς όμως αυτές να έχουν πραγματικά θρεπτική αξία¹⁴⁸. Παράλληλα, η αντίληψη που επικρατεί στη Κίνα και υιοθετείται και από τους σύγχρονους γονείς είναι ότι τα παιδιά μέχρι να περπατήσουν δεν κάνει να τρέφονται με στερεές τροφές και έτσι τα σιτίζουν με χυλό ρυζιού ή διάφορες σούπες, με αποτέλεσμα να μην προσλαμβάνουν συστατικά που έχουν τροφές όπως τα λαχανικά και το άπαχο κρέας. Όλα τα παραπάνω είναι αποτέλεσμα

¹⁴⁷ Βλ. Zhang, R., UN: *China has big role to play in fighting hunger*, 12 Σεπτεμβρίου 2013, διαθέσιμο στο: http://www.china.org.cn/china/2013-09/12/content_30007571.htm

¹⁴⁸ Βλ. *The hungry and forgotten*, The Economist, Sonjia Village, Hunan Province, 14 Ιουνίου 2014 διαθέσιμο στο: <http://www.economist.com/news/china/21604220-growth-has-helped-millions-avoid-malnutrition-it-still-threatens-hold-back-generation>

μιας γενικότερης άγνοιας των γονέων για τις θρεπτικές αξίες που έχουν οι τροφές, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να τις χορηγούν στα παιδιά τους.

Το κράτος κάνει προσπάθειες να χορηγήσει γεύματα εντός των σχολείων προκειμένου να βελτιώσει την κατάσταση που υπάρχει, οι τοπικές διοικήσεις όμως αρκετές φορές παρακωλύουν την ομαλή διεξαγωγή διαφόρων προγραμμάτων. Σε αρκετές επαρχίες, επίσης, οι γονείς είναι αναγκασμένοι να διανύουν αρκετά χιλιόμετρα καθημερινά για να πάρουν τα τρόφιμα που χορηγεί η κυβέρνηση για τα παιδιά τους. Παράλληλα, διάφορες οργανώσεις προσπαθούν να μάθουν στους γονείς να χορηγούν στα παιδιά τους τις σωστές τροφές

Το πιο σοβαρό πρόβλημα, που προκαλεί ο υποσιτισμός, είναι η εμφάνιση υψηλών ποσοστών αναιμίας από τις πιο μικρές ηλικίες. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τα παιδιά να εμφανίζουν διάφορες μαθησιακές δυσκολίες και να μην αναπτύσσουν ικανοποιητικά τις γνωστικές και κινητικές τους δεξιότητες. Το κράτος μέσω διαφόρων προγραμμάτων χορηγεί καθημερινά συμπληρώματα διατροφής και τα αποτελέσματα είναι αισθητά σε όσα τα προσλαμβάνουν, καθώς τα ποσοστά αναιμίας δείχνουν μείωση στο μισό. Όμως, δεν είναι πάντα τόσο εύκολη διαδικασία για το κράτος και τις λοιπές οργανώσεις να πείσουν τους γονείς να παρέχουν στα παιδιά τους θρεπτικά συστατικά με αυτό τον τρόπο, αφού πολλές φορές έρχονται αντιμέτωποι με τη δυσπιστία, αλλά και την προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος με παραδοσιακές μεθόδους φυσικής ιατρικής, όπως το ζαχαρόνερο, την κόκκινη σάλτσα στα φαγητό και τα φιστίκια¹⁴⁹.

5.3.3 Η παχυσαρκία στην Κίνα

Φέρνοντας στον μυαλό μας τον κινέζικο λαό, αυτό που αυτομάτως έρχεται σαν όψη είναι μια στρατιά μικρόσωμων και αδύνατων ανθρώπων, με χαμηλό όριο ζωής και υψηλό δείκτη μεταδιδόμενων ασθενειών. Κι όμως, σήμερα η πραγματικότητα, σε ένα σημαντικό βαθμό, συγκρούεται με αυτή τη φυσιογνωμία που είχαμε συνηθίσει να την ταυτίζουμε με έναν Κινέζο Χαν. Η Κίνα κατάφερε να

¹⁴⁹ Βλ. Seaman, L., *Tackling Malnutrition Among China's Rural Babies*, FSI Freeman Spogli Institute for International Studies, University of Stanford, 29 Μαΐου 2014, διαθέσιμο στο: http://fsi.stanford.edu/news/tackling_malnutrition_among_chinas_rural_babies_20140529

ξεπεράσει αυτά τα εμπόδια με τη χάραξη μιας ορθής πολιτικής δημόσια υγείας, ανεβάζοντας αισθητά το μέσο όρο ζωής, καθώς και με την εξάλειψη των μεταδιδόμενων ασθενειών σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό¹⁵⁰.

Η ευημερία που έκανε την εμφάνιση στη «Χώρα των Δράκων» πέραν των θετικών στοιχείων που προσέφερε στην κοινωνία, έφερε μαζί της αρνητικές συνέπειες σ' αυτή, που είναι απόρροια της ανάπτυξης που γνώρισε και γνωρίζει. Τις τελευταίες δεκαετίες η περίμετρος της μέσης ενός μεγάλου ποσοστού του λαού τους αυξάνεται σημαντικά και ραγδαία, προκαλώντας το καμπανάκι της παχυσαρκίας να χτυπάει επικίνδυνα. Η εμφάνιση της παχυσαρκίας και η κατάταξη της χώρας στη δεύτερη θέση μετά τις ΗΠΑ, είναι μια κατάσταση που δημιουργεί απορίες και ερωτηματικά και επομένως θέτει αυτή την εξέλιξη άξια έρευνας, αφού στην ίδια χώρα δεν έχει εξαλειφθεί ακόμα ο υποσιτισμός και τα προβλήματα υγείας, που αυτός δημιουργεί¹⁵¹.

Τα ποσοστά που εμφανίζονται είναι ιδιαίτερος ανησυχητικά, αφού το 1/5 σχεδόν του παγκόσμιου παχύσαρκου πληθυσμού είναι Κινέζοι¹⁵². Διάφορες όμως αγκυλώσεις της κοινωνίας και της κουλτούρας λειτουργούν ως τροχοπέδη στην προσπάθεια αντιμετώπισής του. Ανησυχητικό είναι το γεγονός, ότι λαμβάνει επιδημικά χαρακτηριστικά, αφού απλώνεται σε όλο τον πληθυσμό αγγίζοντας τόσο τους ενήλικες, αλλά και τα παιδιά από την προσχολική ηλικία, ένα γεγονός το οποίο καθίσταται ιδιαίτερα ανησυχητικό για τη μελλοντική υγεία των Κινέζων.

5.3.3.1 Η παχυσαρκία στον ενήλικο πληθυσμό

Με μικρή διαφορά ανάμεσα στον ενήλικο πληθυσμό, αυτοί που παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά παχυσαρκίας είναι οι άντρες, σε σχέση με τις γυναίκες. Η πιο συχνή μορφή της είναι η κοιλιακή παχυσαρκία, δηλαδή η αύξηση της περιμέτρου της μέσης, μια όμως από τις πιο επικίνδυνες μορφές της, αφού μπορεί να προκαλέσει

¹⁵⁰ Βλ. Bittman, M., *Will China Defeat Obesity?*, The New York Times, 2 Σεπτεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: http://www.nytimes.com/2014/09/03/opinion/mark-bittman-will-china-defeat-obesity.html?_r=0

¹⁵¹ Βλ. Wang, J., *62 million people in China obese, sparking fears of 'alarming' financial burden*, South China Morning Post, 29 Μαΐου 2014, διαθέσιμο στο: <http://www.scmp.com/lifestyle/health/article/1521011/21-billion-people-are-obese-china-and-us-among-worlds-fattest-new>

¹⁵² Βλ. Yangfeng Wu, *Overweight and obesity in China*, the bmj, 19 Αυγούστου 2006, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1550451/>

σοβαρές μεταβολικές δυσλειτουργίες. Επίσης, η εμφάνιση των NCDs, φυσικό επακόλουθο όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, παρουσιάζεται αυξημένη¹⁵³, ενώ συνδέεται και με τα ανησυχητικά ποσοστά διαφόρων ειδών καρκίνου, ένα γεγονός που τίθεται προς συζήτηση κατά καιρούς¹⁵⁴.

Η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε ριζικές αλλαγές στις παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες των Κινέζων με σημαντική ροπή προς έναν ανθυγιεινό τρόπο ζωής. Η πρόσληψη ενέργειας γίνεται, κατά κύριο λόγο, από ζωικό λίπος, κάτι το οποίο ενισχύεται από τις αντιλήψεις που επικρατούν σχετικά με την κοινωνική στάση που κρατάει ο λαός έναντι του λίπους. Θεωρείται δηλαδή, ότι το πάχος είναι υγεία και ευημερία, γεγονός που δείχνει τα κατάλοιπα του παρελθόντος και του μεγάλου λιμού που είχε χτυπήσει την Κίνα στα μέσα του 20^{ου} αιώνα¹⁵⁵. Οι μεγάλες βιομηχανίες τροφίμων έχουν κατακλείσει τη χώρα και έτσι οι γρήγοροι ρυθμοί ζωής, που γίνονται όλο και πιο αισθητοί στη χώρα, οδηγούν ένα αρκετά μεγάλο μέρος του κινέζικου πληθυσμού στην κατανάλωση junk food¹⁵⁶.

Επιπρόσθετα, έχει παρατηρηθεί μεγάλη μείωση των ποσοστών σωματικής δραστηριότητας. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής ειδικά στα αστικά δίκτυα ενισχύει την καθιστική ζωή σε αντίθεση με τις αγροτικές περιοχές. Ολοένα και λιγότεροι άνθρωποι περπατούν ή χρησιμοποιούν το ποδήλατό τους για να πάνε στην εργασία τους, ενώ η χρήση των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς είναι αυξημένη. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πωλήσεις αυτοκινήτων τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί, όπως και τα αυτοκίνητα που χρησιμοποιούνται. Τέλος, ένας άλλος παράγοντας που λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την φυσική άσκηση είναι η έντονη αστικοποίηση και η υψηλή οικοδομική δραστηριότητα. Δεν έχει υπάρξει μέριμνα για τη δημιουργία υπαίθριων ασφαλών χώρων σε διάφορα σημεία των αστικών συνοικιών στα οποία οι πολίτες θα μπορούν να πηγαίνουν άφοβα¹⁵⁷. Έτσι, τον ελεύθερο χρόνο τους τον αξιοποιούν

¹⁵³ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.hsph.harvard.edu/obesity-prevention-source/obesity-trends/obesity-rates-worldwide/>

¹⁵⁴ Βλ. Mark Bittman, *Will China Defeat Obesity?*, The New York Times, 2 Σεπτεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2014/09/03/opinion/mark-bittman-will-china-defeat-obesity.html? r=0>

¹⁵⁵ Βλ. Yangfeng Wu, *Overweight and obesity in China*, the bmj, 19 Αυγούστου 2006, διαθέσιμο στο <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1550451/>

¹⁵⁶ Βλ. Pang Li, *Obesity is a grown concern in China*, 14 Σεπτεμβρίου 2012, διαθέσιμο στο: http://www.china.org.cn/china/2012-09/14/content_26521029.htm

¹⁵⁷ Βλ. Yangfeng Wu, *Overweight and obesity in China*, the bmj, 19 Αυγούστου 2006, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1550451/>

μένοντας σπίτι, παρακολουθώντας τηλεόραση και απολαμβάνοντας διάφορα θερμιδοφόρα σνακ¹⁵⁸.

5.3.3.2 Η παιδική παχυσαρκία

Το πιο ανησυχητικό γεγονός είναι η εμφάνιση των υψηλών δεικτών παχυσαρκίας στα παιδιά που μπορεί να ξεπερνά ακόμα και εκείνο των ενηλίκων και τείνει λάβει τη μορφή πανδημίας, κυρίως στα αστικά κέντρα, όπου και η οικονομική κατάσταση του πληθυσμού είναι καλύτερη, αν και έχει παρατηρηθεί κατά την τελευταία δεκαετία μία αύξηση των κρουσμάτων και σε αγροτικές περιοχές¹⁵⁹. Οι λόγοι εμφάνισής της είναι ίδιοι με αυτούς που έχουν αναφερθεί προηγουμένως, υπάρχει όμως και σειρά άλλων παραγόντων που επιδρά ενισχυτικά στη διατήρηση και διαιώνιση αυτής της ασθένειας.

Η παιδική παχυσαρκία είναι μια από τις πιο σοβαρές ασθένειες, καθώς ο αντίκτυπός της είναι πολυδιάστατος. Αφενός, είναι κοινωνικός, δεδομένου ότι τα παιδιά κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης τους, προσλαμβάνουν λιπαρές τροφές σε μεγάλη ποσότητα και η σωματική άσκηση είναι, κατά πλειοψηφία, άγνωστη διαδικασία γι' αυτά.

Έτσι, κινδυνεύουν να είναι καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους παχύσαρκα και να απειλούνται από διάφορες μη μεταδιδόμενες ασθένειες, αλλά και από πρόωρη θνησιμότητα¹⁶⁰. Την ίδια στιγμή έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά αυτής της κατηγορίας δεν έχουν τόσο καλή επίδοση στο σχολείο, συγκριτικά με εκείνα που έχουν φυσιολογικό βάρος, καθώς επηρεάζονται οι φυσικές και κοινωνικές λειτουργίες του ατόμου από αυτή την ασθένεια. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παχυσαρκία που αναπτύσσεται κατά την περίοδο της εφηβείας, έχει μειωμένους κινδύνους εμφάνισης παχυσαρκίας κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους, συγκριτικά με την παιδική, όμως πέραν των συνηθισμένων ασθενειών που μπορεί να εμφανίζει επηρεάζει και την

¹⁵⁸ Βλ. Pang Li, *Obesity is a grown concern in China*, 14 Σεπτεμβρίου 2012, διαθέσιμο στο: http://www.china.org.cn/china/2012-09/14/content_26521029.htm

¹⁵⁹ Βλ. Hongpen Sun, Yana Ma, Di Han, Chen-Wei, Yong Xu, *Prevalence and Trends in Obesity among China's Children and Adolescents, 1985-2010*, 20 Αυγούστου 2014, διαθέσιμο στο: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0105469>

¹⁶⁰ Βλ. Ο.π.

ψυχοκοινωνική τους υγεία¹⁶¹. Αφετέρου, είναι οικονομικός, επειδή έχει παρατηρηθεί πως η παχυσαρκία προκαλεί νοσηρότητα, με αποτέλεσμα οι παχύσαρκοι εργαζόμενοι να μην είναι παραγωγικοί, κάτι το οποίο δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα σε μια αναπτυσσόμενη χώρα που στοχεύει να καταφέρει καλύτερους αναπτυξιακούς στόχους¹⁶².

Διάφορα είναι τα δεδομένα που προκαλούν ανησυχία σχετικά με τη συνέχιση αυτής της αρνητικής κατάστασης. Πιο συγκεκριμένα, τα μικρά παιδιά, βάσει ερευνών, έχει διαπιστωθεί αν και δεν ξέρουν να διαβάζουν αγγλικά είναι σε θέση να αναγνωρίζουν μεγάλες αλυσίδες γρήγορου φαγητού όπως τα McDonald's. Επίσης, έχουν μάθει στη σωματική αδράνεια, στη διασκέδαση μπροστά σε μια οθόνη είτε τηλεόρασης, είτε υπολογιστή, ακόμα και smart phone και στην αποχή από οποιαδήποτε δουλειά του σπιτιού, συνήθειες που δεν είναι εμφανείς σε τόσο μεγάλο βαθμό σε αγροτικές περιοχές. Παράλληλα, το κινεζικό εκπαιδευτικό σύστημα, λόγω των πολλαπλών εξετάσεων και των ιδιαίτερως δύσκολων εισαγωγικών στα κολλέγια, σε συνδυασμό με την σχολαστικότητα που καλλιεργείται από το ενδοοικογενειακό πλαίσιο, αφήνει ελάχιστο χρόνο στα παιδιά, να αθληθούν ή να αναπτύξουν οποιαδήποτε δραστηριότητα έξω από το σπίτι. Επομένως, η ενέργεια που προσλαμβάνεται δεν καταναλώνεται και συσσωρεύεται σε λίπος¹⁶³.

Η βασική ευθύνη για την εμφάνιση αυτής της ασθένειας βρίσκεται μέσα στους κόλπους της οικογένειας και του σχολείου, με την πρώτη να βαρύνεται σε μεγάλο βαθμό. Η πολιτική του ενός παιδιού σε συνάρτηση με τη διαμονή στην ίδια οικία πολλών γενεών, δηλαδή των εγγονιών, των γονιών και

¹⁶¹ Βλ. Christie Mei Sheung Chan, Wen – Chung Wang, *Quality of life in overweight and obese young Chinese children: a mixed – methods study*, 6 Μαρτίου 2013, διαθέσιμο στο: <http://hqlo.biomedcentral.com/articles/10.1186/1477-7525-11-33>

¹⁶² Βλ. Hongpen Sun, Yana Ma, Di Han, Chen-Wei, Yong Xu, *Prevalence and Trends in Obesity among China's Children and Adolescents, 1985-2010*, 20 Αυγούστου 2014, διαθέσιμο στο: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0105469>

¹⁶³ Βλ. Tsung O Cheng, *Obesity in Chinese Children*, Journal of the Royal Society of Medicine (JRSM), Μάιος 2014, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1079476/>

των παππούδων, έχει ως αποτέλεσμα να μεγαλώνουν τα παιδιά σαν «μικροί αυτοκράτορες». Αυτή η αντίληψη ανήκει στους γηραιότερους της οικογενείας, οι οποίοι λόγω προσωπικών βιωμάτων, θέλουν τα εγγόνια τους να μεγαλώνουν χωρίς στερήσεις. Αυτό το γεγονός είναι μια διαπίστωση και των γονιών, αλλά και των δασκάλων.

Λόγω των κακουχιών που έζησαν κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Λιμού, αλλά και των μετέπειτα δυσκολιών έχουν συγκεκριμένες θεωρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι τα παχουλά παιδιά είναι υγιή και φροντισμένα, καθώς με τα δικά τους δεδομένα η φτώχεια είχε ταυτιστεί με τους αδύνατους ανθρώπους και ο πλούτος με το πάχος. Επίσης, πιστεύουν ότι η παχυσαρκία συμβαίνει μόνο στους ενήλικες και γι' αυτό δεν αντιλαμβάνονται το λόγο για τον οποίο θα πρέπει να μετριέται το βάρος των παιδιών. Με αυτή τη λογική, τα παιδιά μπορούν να προσλαμβάνουν κάθε είδους λιπαρή τροφή, αφού είναι πιο θρεπτική, καθώς δεν γνωρίζουν τις επιπτώσεις που αυτή έχει και τα οφέλη μιας υγιεινής διατροφής. Παράλληλα, η συμπεριφορά τους απέναντι στα εγγόνια τους είναι ιδιαιτέρως προστατευτική, αφού δεν τα αφήνουν να κάνουν καμία δουλειά στο σπίτι, αλλά επίσης φροντίζουν να μη μένουν ποτέ νηστικά πηγαίνοντας ακόμα και στο σχολείο διάφορα σνακ ή ζαχαρούχα ποτά, για να τα καταναλώσουν εκεί.

Εν γένει όμως το οικογενειακό περιβάλλον επηρεάζει και επιδρά στις διατροφικές συνήθειες του παιδιού και στις καθημερινές του ασχολίες, κάτι το οποίο δηλώνει και τη στάση των γονιών. Έχει παρατηρηθεί ότι οι γονείς συνηθίζουν να ανταμείβουν τα παιδιά τους, όταν αυτά επιδεικνύουν καλή συμπεριφορά με διάφορες ανθυγιεινές τροφές. Παράλληλα, ο τρόπος με τον οποίο περνούν οι ίδιοι τον ελεύθερο τους χρόνο αποτελεί παράδειγμα για τα παιδιά τους, επομένως μια καθιστική ζωή μπροστά σε μια οθόνη, τα διαπαιδαγωγεί λανθασμένα, όπως ακριβώς το ίδιο συμβαίνει με τις διατροφικές συνήθειες που υιοθετούν οι γονείς και ακολουθούν τα παιδιά, κάτι φυσιολογικό, λόγω της μη ικανότητας να κρίνουν το ορθό.

Ανεξάρτητα όμως από τα προαναφερθέντα αρκετοί είναι οι παράγοντες και οι μεταξύ τους συνδυασμοί που λειτουργούν ενισχυτικά ή ανασταλτικά στην εμφάνιση της παιδικής παχυσαρκίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποιους όπως, αν στο σπίτι μένουν παραπάνω από ένας παππούς, αν οι γονείς βρίσκονται αρκετές ώρες στο σπίτι και ασχολούνται με τα παιδιά τους, αν η μητέρα είναι εργαζόμενη, αλλά και το

μορφωτικό επίπεδό της, αν στην οικογένεια υπάρχουν πάνω από ένα παιδί, το φύλο του παιδιού ή ακόμα και το πόσες ώρες μένει αυτό στο σχολείο¹⁶⁴.

5.3.4 Δράσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παχυσαρκίας

Σε παγκόσμιο επίπεδο υπάρχει αρκετή πείρα για το πώς μπορεί αυτό το πρόβλημα υγείας να καταπολεμηθεί και κατά συνέπεια να υπάρξει συνολική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των λαών. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ που παρουσίασαν αυτή τη νόσο, σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου από τότε που εμφανίστηκε στην Κίνα, διαμόρφωσαν διάφορες στρατηγικές, προώθησαν πολιτικές με τη σύμπραξη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, δόθηκε προσανατολισμός για την κοινωνική εταιρική ευθύνη, ενώ ένας μεγάλος όγκος ΜΚΟ δραστηριοποιούνται στα ζητήματα της υγείας. Διδάγματα όμως, μπορούν να αντληθούν και από άλλες αναπτυγμένες χώρες που αντιμετωπίζουν αυτό το πρόβλημα¹⁶⁵.

Από το 1997 η κινεζική κυβέρνηση με τη συνεργασία διαφόρων οργανισμών σχετικών με την υγεία μπήκε στη διαδικασία να προωθήσει τον υγιεινό τρόπο ζωής, ορίζοντας **οκτώ (8) διατροφικές συμβουλές** και μια **Διατροφική Παγόδα**, αντίστοιχη με τη Διατροφική Πυραμίδα των ΗΠΑ. Οι συμβουλές αυτές αναγράφηκαν στο επίσημο εγχειρίδιο των Κινέζων πολιτών και αφορούσαν: α) την κατανάλωση ποικιλίας τροφίμων, με βάση τα δημητριακά, β) την κατανάλωση φρούτων, λαχανικών και ριζών, γ) την κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων ή φασολιών καθημερινά, δ) την κατανάλωση σωστής ποσότητας ψαριών, πουλερικών και άπαχου κρέατος και τη μείωση των ζωικών λιπαρών και των λιπαρών κρεάτων, ε) την ισορροπία στην πρόσληψη τροφής και τη σωματική άσκηση για τη διατήρηση ενός υγιούς σωματικού βάρους, στ) την επιλογή μιας διατροφής χαμηλής περιεκτικότητας σε αλάτι, ζ) την περιορισμένη κατανάλωση αλκοόλ, η) την αποφυγή κατανάλωσης λιπαρών τροφών¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Βλ. Bai Li, Peymane Adab, Kar Keung Cheng, *The role of grandparents in childhood obesity in China – evidence from a mixed methods study*, International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 30 Ιουνίου 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.ijbnpa.org/content/12/1/91>

¹⁶⁵ Βλ. Mark Bittman, *Will China Defeat Obesity?*, The New York Times, 2 Σεπτεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: http://www.nytimes.com/2014/09/03/opinion/mark-bittman-will-china-defeat-obesity.html?_r=0

¹⁶⁶ Βλ. Alice Yen, *Policy Recommendations for Rising Levels of Obesity in Urban China*, διαθέσιμο στο: <http://www.dukenex.us/policy-recommendations-for-rising-levels-of-obesity-in-urban-china.html>

Παρόλα αυτά, η κινέζικη κυβέρνηση άρχισε να συνειδητοποιεί τις διαστάσεις που λάμβανε το εν λόγω πρόβλημα υγείας πριν από μια δεκαετία περίπου, γεγονός που την ώθησε στη δημιουργία διαφόρων προγραμμάτων και πολιτικών για την καταπολέμηση και για την πρόληψη. Στην υλοποίηση αυτών των στόχων συμμετείχε δυναμικά το Κινέζικο Κέντρο για τον Έλεγχο και την Πρόληψη Ασθενειών, το οποίο σαν κύριο καθήκον έχει την προώθηση υγιεινών διατροφών. Με την αρωγή διαφόρων κρατικών οργάνων το **2003** η κυβέρνηση κατάρτισε ένα πρόγραμμα σχετικά με την **Πρόληψη και των Έλεγχο των Υπέρβαρων και Παχύσαρκων Κινέζων** και το **2007** ένα αντίστοιχο επίσης που αφορούσε όμως την **Παχυσαρκία στα Παιδιά Σχολικής Ηλικίας, τους Υπέρβαρους και Παχύσαρκους**. Την ίδια χρονιά υιοθετείται η στρατηγική **«10.000 βήματα τη μέρα, η ισορροπία στη διατροφή και στη δραστηριότητα και μια υγιής ζωή»** Παράλληλα, διάφορα ερευνητικά έργα άρχισαν να δρουν βοηθητικά εστιάζοντας περισσότερο, όμως, στο κομμάτι της παιδικής παχυσαρκίας, προσπαθώντας να προωθήσουν υγιεινές διατροφές, να συμβάλλουν στη μείωση της καθιστικής ζωής και την αύξηση της σωματικής άσκησης.

Επομένως, άρχισε να λειτουργεί ένας πιο συγκροτημένος κυβερνητικός σχεδιασμός για την ανάσχεση της παχυσαρκίας με την υιοθέτηση νόμων και κανονισμών που στόχευε στην πρόληψη. Σε αυτό το σημείο είχε γίνει αντιληπτό από τους κυβερνητικούς κύκλους ότι η ορθή αντιμετώπιση του προβλήματος θα γινόταν σε διακυβερνητικό πλαίσιο και με την ενεργό συμμετοχή της κυβέρνησης, των οργανισμών, καθώς και του συνόλου της κοινωνίας, και αυτό επιδίωξε. Το 2009 το Συμβούλιο Επικρατείας εξέδωσε συγκεκριμένους κανονισμούς γυμναστικής που έχουν αποδειχτεί αποτελεσματικοί, αφού έχουν βελτιώσει το επίπεδο της φυσικής κατάστασης.

Το 2010, το Υπουργείο Υγείας προχώρησε στην αναγνώριση των χρόνιων ασθενειών και κατά συνέπεια δημιούργησε ένα πρόγραμμα που αφορούσε τη βελτίωση στη διαχείριση της τροφής, προκειμένου να ενισχυθεί το διατροφικό καθεστώς και η υγεία των Κινέζων πολιτών. Περιελάμβανε την επιτήρηση της διατροφής, την εκπαίδευση, την καθοδήγηση και την παρέμβαση. Τέλος, το **δωδέκατο πενταετές πλάνο για την Εθνική Οικονομία και την Κοινωνική Ανάπτυξη**, μεταξύ των άλλων στόχων που έθεσε, στα πλαίσια της χάραξης εθνικού σχεδίου δράσης για την υγεία, έθιξε και το ζήτημα της παχυσαρκίας, με την προώθηση ενός υγιεινού τρόπου ζωής από το 2012, που έχει ως στόχο τη μείωση του

ποσοστού εμφάνισής της το 2015. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι, από το 2013, στις ετικέτες των συσκευασμένων τροφίμων αναγράφονται οι διατροφικές πληροφορίες του προϊόντος, προκειμένου οι καταναλωτές να βοηθηθούν στις διατροφικές τους επιλογές.

Διάφορα προγράμματα βρίσκονται σε εξέλιξη αυτή τη στιγμή. Πολλά εξ αυτών αφορούν τον τομέα της παιδικής παχυσαρκίας, αφού είναι πιο εύκολη η θεραπεία στα παιδιά, διότι βρίσκονται ακόμη στην ανάπτυξη. Τα προγράμματα επικεντρώνονται στην προώθηση υγιεινών διαιτολογίων, στην αύξηση της φυσικής δραστηριότητας, στη μείωση της καθιστικής ζωής, στην εκπαίδευση σε θέματα υγείας και στην παροχή σχετικών συμβουλών. Όμως, δεν υπάρχουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, αφού το δείγμα όπου εφαρμόστηκε ήταν μικρό.

Αξίζει να αναφέρουμε το «**Take ten**», ένα πιλοτικό πρόγραμμα που ξεκίνησε το 2004 και το 2010 εφαρμόζονταν σε πενήντα (50) σχολεία του Πεκίνου και άλλων εννέα (9) επαρχιών. Βάσει αυτού, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αφιερώνουν δέκα λεπτά τη μέρα στο να υποβάλλουν τους μαθητές σε διάφορες σωματικές ασκήσεις, μια πολιτική που έχει κριθεί ως επιτυχής κυρίως για τα παιδιά της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στη συνέχεια το 2011, στην επαρχία της Shandong λειτούργησε ένα πρόγραμμα που είχε ως πολιτική τη μια ώρα φυσική άσκηση, κάτι το οποίο αποδείχθηκε ως ευεργετικό για τους εφήβους. Επομένως είναι εμφανές ότι και οι διάφορες τοπικές κοινότητες προσπαθούν να δημιουργήσουν προγράμματα που να στοχεύουν στην πρόληψη της παιδικής παχυσαρκίας, λαμβάνοντας υπόψη και τα διάφορα τοπικά χαρακτηριστικά.

Παρά την προσπάθεια λειτουργίας διαφόρων προγραμμάτων φαίνεται ότι το πρόβλημα της παχυσαρκίας δεν έχει μπει ουσιαστικά σε αντίστροφη τροχιά. Αυτή η κατάσταση θα πρέπει να προβληματίσει την Κίνα και να την οδηγήσει στο να βρει νέους τρόπους όπως: η δημιουργία νέων κανονισμών, αλλά και η φορολόγηση συγκεκριμένων προϊόντων, ακόμα και η διαφήμιση των ανθυγιεινών τροφίμων ή και η προσπάθεια προβολής του προβλήματος μέσω ενός τηλεοπτικού δικτύου. Όμως, η έλλειψη πολυτομεακής διάστασης δεν βοήθησε στο να υπάρξει ένα θετικό αποτέλεσμα, δεδομένου του ότι δεν είχαν συγκεραστεί όλοι οι παράγοντες που επιδρούσαν στην εμφάνιση και στη διατήρηση αυτής της νόσου και δεν υπήρχε μια αгаστή συνεργασία της κυβέρνησης, των διαφόρων οργανισμών και της κοινωνίας

των πολιτών και αυτό γιατί αφενός οι ΜΚΟ δρουν σε μικρό βαθμό ακόμα στη χώρα, ενώ όσον αφορά στον τομέα της Κοινωνικής Εταιρικής Ευθύνης βλέπουμε μια αδυναμία να εφαρμοστεί όπως πρέπει, αφού οι επιχειρήσεις βλέπουν ως πρωτεύουσα την οικονομική ανάπτυξη παρά κάθε άλλο τομέα¹⁶⁷.

Τέλος, άξιο ενδιαφέροντος είναι και η λειτουργία ειδικών παιδικών κατασκηνώσεων για την απώλεια βάρους, οι οποίες λειτουργούν σε διάφορες επαρχίες της Κίνας, κυρίως σε αυτές που εντοπίζεται έντονα το πρόβλημα. Σε αυτές λειτουργούν προγράμματα διάρκειας έως

έξι εβδομάδων και τα παιδιά υποβάλλονται σε καθημερινή άσκηση και σε διάφορες αθλοπαιδιές για κάποιες ώρες. Πραγματοποιούνται διάφορων ειδών εξετάσεις υγείας, ενώ τα παιδιά καταναλώνουν υγιεινά γεύματα, μαθαίνοντας παράλληλα να τρώνε σωστές τροφές και με πιο αργό τρόπο. Γίνεται μια προσπάθεια αποβολής της καθιστικής ζωής, ως συνήθεια και όλων των παρελκόμενων που αυτή συνεπάγεται, όπως η υπερβολική χρήση της τηλεόρασης. Παρατηρείται τις πρώτες κυρίως μέρες τα παιδιά να έχουν έντονες αντιδράσεις και να θέλουν να φύγουν, αφού τις περισσότερες φορές πηγαίνουν επειδή το αποφασίζουν οι γονείς τους και δεν είναι προσωπική επιθυμία. Φαίνεται όμως ότι στη συνέχεια να συνηθίζουν. Σε αυτές τις κατασκηνώσεις οι νέοι καταφέρνουν να χάσουν κάποια κιλά, βέβαια δεν μπορούν να υιοθετήσουν τόσο γρήγορα όλες τις καινούριες συνήθειες, στις οποίες προσπάθησαν να μνηθούν εκεί¹⁶⁸.

5.4 Συμπεράσματα

Η Κίνα γνωρίζει οικονομική ανάπτυξη σε βαθμό που την κατατάσσει σε μια νέα υπερδύναμη. Αυτή η ανάπτυξη έφερε μαζί της μια σειρά από νέες συνθήκες και καταστάσεις που επηρέαζαν την κοινωνία και το περιβάλλον. Το άνοιγμα των αγορών έδωσε τη δυνατότητα στην Κίνα να διοχετεύσει την παγκόσμια αγορά με τα προϊόντα της, κάνοντας όμως και το έδαφός της πεδίο οικονομικής δραστηριότητας,

¹⁶⁷ Βλ. Wang Huijun, Zhai Fengying, *Program and Policy for Preventing Obesity in China*, Author Manuscript, Νοέμβριος 2013, διαθέσιμο στο:

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4048452/>

¹⁶⁸ Βλ. Zhang Chunxiao, Stephen Sacks, Alexander Schwabe, *Welcome to fat camp: China's obese youth pay the price to lose weight*, 21 Αυγούστου 2011, διαθέσιμο στο:

http://news.xinhuanet.com/english2010/indepth/2011-08/21/c_131115878.htm

αφού μια σειρά από βιομηχανίες εγκαταστάθηκαν εκεί. Η Κίνα, στην προσπάθεια ανέλιξής της ήρθε αντιμέτωπη με μια σειρά προβλήματα που προσπάθησε να ξεπεράσει σε μεγάλο βαθμό, προβλήματα, που αφορούσαν την ίδια την κοινωνία, αναδεικνύοντας μέσα από αυτήν την προσπάθεια και μια νέα τάξη, τη μεσαία τάξη.

Σήμερα, στην Κίνα επιβιώνουν από κοινού δύο διατροφικά προβλήματα, απόρροια του αναπτυξιακού φαινομένου, του υποσιτισμού και της παχυσαρκίας. Ο υποσιτισμός, σαν φαινόμενο, καταλαμβάνει όμως μικρότερες διαστάσεις και περιορίζεται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Προσβάλλει τα παιδιά και προκαλεί σημαντικά προβλήματα στην υγεία τους. Τα μέτρα που έχει λάβει η κυβέρνηση, αλλά και άλλοι φορείς δείχνουν να έχουν αξιόλογα αποτελέσματα και να πετυχαίνουν τους στόχους σε ικανοποιητικό βαθμό. Εξάλλου, ο υποσιτισμός είναι μια κατάσταση την οποία μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα, αφού και οι δομές της, ως αναπτυσσόμενου κράτους, έχουν τη γνώση. Αυτό που αρκετές φορές λειτουργεί ανασταλτικά είναι διάφορες παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με τη διατροφή.

Η παχυσαρκία είναι μια νέα κατάσταση, η οποία έρχεται σε σύγκρουση με τις παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες των Κινέζων, αλλά και με τη φιλοσοφία του κομφουκιανισμού, που ήθελε στην κοινωνία να επικρατεί η αρμονία. Η εισαγωγή του δυτικού τρόπου ζωής, σε συνδυασμό με την οικονομική ευρωστία, που απέκτησε ένα μέρος του πληθυσμού, και μια σειρά άλλων παραγόντων ευνόησαν την εμφάνιση της παχυσαρκίας, μιας νόσου υπεύθυνης για την εμφάνιση σειράς ασθενειών. Είναι ιδιαίτερος ανησυχητικά τα υψηλά ποσοστά της παιδικής παχυσαρκίας και αυτό διότι μια νέα γενιά ανθρώπων αποκτά λανθασμένες διατροφικές συνήθειες που, σε συνδυασμό με την καθιστική ζωή, είναι καταστροφικές. Η αλήθεια είναι ότι μια γενιά Κινέζων θα πρέπει να μάθει, με πιο εποικοδομητικούς τρόπους, πώς θα τρέφεται σωστά και πώς θα ζει καλύτερα, αποβάλλοντας παρελθοντικές αγκυλώσεις που επικρατούν, ως ένα άλλο κατοχικό σύνδρομο. Προκαλεί φόβο το γεγονός και στην ίδια τη χώρα, αφού η παχυσαρκία λειτουργεί αποτρεπτικά προς την οικονομία, κάτι που αφορά ιδιαίτερα μια αναπτυσσόμενη χώρα.

Τα μέτρα που λαμβάνει η κυβερνητική πλευρά έχουν καλές προθέσεις και είναι στοχευμένα, το πρόβλημα όμως είναι ότι η επιτυχία που έχουν είναι μικρή και τα προγράμματα που διεξάγονται δείχνουν να έχουν περιορισμένα αποτελέσματα,

καθώς λίγα είναι αυτά που υλοποιούνται τελικά. Είναι ιδιαίτερα θετικό, όμως, ότι δίνεται μεγάλη βαρύτητα στην καταπολέμηση της παιδικής έκφρασης αυτής της ασθένειας και γίνονται προσπάθειες για ανάπτυξη πολυτομεακής δράσης ανάμεσα στους φορείς υγείας και παιδείας, προκειμένου να είναι και πιο αποτελεσματικές οι δράσεις που γίνονται. Είναι αναγκαία η μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση όλων των μελών της οικογένειας, σχετικά με αυτή την ασθένεια και τις καταστροφικές συνέπειες που αυτή φέρει. Ενώ, την ίδια στιγμή απαιτείται να ενεργοποιηθεί και η Κοινωνική Εταιρική Ευθύνη, προκειμένου τα προγράμματα που θα εφαρμόζονται να μπορούν να έχουν ένα πιο δυναμικό υπόβαθρο ως προς την στήριξη και την υλοποίησή τους.

Είναι επομένως εμφανές ότι στην Κίνα δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στον πυλώνα της οικονομίας, με αποτέλεσμα το αναπτυξιακό φαινόμενο να ταυτίζεται αρκετές φορές με αυτό. Είναι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα αρκετών αναπτυσσόμενων κρατών, αφού προσβλέπουν κυρίως στην ανάπτυξη των οικονομικών δεικτών και βάση αυτών αποδεικνύουν το βαθμό ανάπτυξή τους. Φαίνεται η υστέρηση στους άλλους δύο πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό. Είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό ότι ο ένας πυλώνας επηρεάζει τον άλλον και ότι η καθυστέρηση στον έναν δημιουργεί συνολικά προβλήματα, όπως η παχυσαρκία που έχει αντίκτυπο στην παραγωγικότητα, δηλαδή στην οικονομία. Αποδεικνύεται ότι η παχυσαρκία είναι απόρροια του αναπτυξιακού φαινομένου, αφού ο τρόπος με τον οποίο επήλθε η ανάπτυξη στην χώρα ήταν μονοδιάστατος και δε δόθηκε μέριμνα για την ανάπτυξη όλων των πυλώνων, κάτι όμως που μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω και της άγνοιας, χαρακτηριστικό στοιχείο των αναπτυσσόμενων κρατών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. Η Ινδία

6.1 Εισαγωγικά στοιχεία

Η Ινδία είναι μια χώρα, όπου στο έδαφός της γεννήθηκε ένας από τους σπουδαιότερους

πολιτισμούς της ανθρωπότητας. Με αφετηρία την κοιλάδα του Ινδού ποταμού επεκτάθηκε σταδιακά προς κάθε ορίζοντα. Βασική δραστηριότητα αποτέλεσε το εμπόριο γεωργικών κυρίως προϊόντων, λόγω των εύφορων εδαφών της. Ευνοήθηκε επειδή μπορούσε να επικοινωνεί με τους άλλους αρχαίους πολιτισμούς, με μόνη δυσκολία το Βορρά, αφού έχει ως φυσικό όριο την οροσειρά των Ιμαλαΐων. Σε αυτή τη γη γεννήθηκε η αγάπη για τα Έπη και τους Θρύλους των Ηρώων¹⁶⁹.

Η κύρια θρησκεία της χώρας είναι ο ινδουισμός. Πρόκειται για την παλαιότερη θρησκεία του κόσμου και συνδέεται στενά με τις άλλες ινδικές θρησκείες. Σε αντίθεση με τις αβρααμικές, δεν έχει ιδρυτή, κάποια γραφή ή διδασκαλία. Το όνομά του «*Hindu*» προέρχεται από τον Ινδό ποταμό, αλλά χρησιμοποιήθηκε πολύ αργότερα, κατά τον 15^ο αιώνα, για να διαφοροποιήσει τους πιστούς του από τους μουσουλμάνους¹⁷⁰.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της ινδικής κοινωνίας που έχει τις ρίζες της στην ινδουιστική θρησκεία είναι το σύστημα των καστών. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα διαχωρισμό της κοινωνίας, σε τέσσερις τάξεις: α) τους Brahmins, που ήταν πνευματικοί ηγέτες και δάσκαλοι, β) τους Kshatriyas, που ήταν πολεμιστές και άρχοντες, γ) τους Vaishya, που ήταν έμποροι και παραγωγοί, δ) τους Sudras, που ήταν οι εργάτες. Η επιγαμία δεν επιτρεπόταν, κάτι το οποίο υποδηλώνει την αδυναμία ανόδου τάξης. Σήμερα, αυτό το σύστημα έχει απαγορευτεί από την ινδική κυβέρνηση, λόγω του ότι καλλιεργεί ρατσιστικές αντιλήψεις στο λαό¹⁷¹.

Τον 18^ο αιώνα έγινε αποικία του βρετανικού στέμματος, μια κατάσταση η οποία διήρκεσε για δύο αιώνες, όπου ανετράπη το 1947 και απέκτησε την ανεξαρτησία της. Ιδιαίτερη ήταν η συμβολή της εμβληματικής μορφής του Γκάντι που αγωνίστηκε απέναντι στη βρετανική αποικιοκρατία, συμπαρασύροντας και τον ινδικό λαό στον αγώνα για την απόκτηση της ελευθερίας του, αλλά και για την αρμονική συνύπαρξη όλων των θρησκειών στη χώρα του¹⁷².

Σήμερα, η Ινδία έπειτα από όσες κακουχίες πέρασε κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας και όσες δυσκολίες αντιμετώπισε μετά την επανάσταση για να ορθοποδήσει, έχει αναδειχθεί σε παγκόσμιο παίκτη στη διεθνή σκακιέρα. Από εκεί που

¹⁶⁹ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.historyindia.org/>

¹⁷⁰ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/hinduism/ataqlance/qlance.shtml>

¹⁷¹ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.ushistory.org/civ/8b.asp>

¹⁷² Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.historyindia.org/>

βρισκόταν «υπό το βρετανικό πέλαμα» και ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη, έχει καταφέρει να αντιστρέψει την κατάσταση που επικρατούσε, να γίνει η ίδια μεγάλη εξαγωγική δύναμη, να ανεβάσει το ΑΕΠ της, να παρουσιάσει υψηλούς δείκτες ανάπτυξης στην οικονομία, αλλά και να προσπαθήσει να βελτιώσει την κοινωνία και το περιβάλλον. Αυτή η ανάπτυξη ήταν το κλειδί για να αναδειχθεί σε μια από τις μεγαλύτερες περιφερειακές δυνάμεις. Πρόκειται για μια από τις πολυπληθέστερες χώρες του κόσμου, αφού αριθμεί 1,2 δισεκατομμύρια ανθρώπους και αυτό την καθιστά τη μεγαλύτερη δημοκρατία του κόσμου. Οι νέες συνθήκες, που έχουν διαμορφωθεί στη χώρα, είναι σε θέση να προσφέρουν ένα πιο ευνοϊκό περιβάλλον και ένα πιο πρόσφορο έδαφος στην περαιτέρω ανάπτυξη της χώρας κατά τον 21^ο αιώνα, με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση ενός καλύτερο μέλλοντος για το ινδικό έθνος και κυρίως για τη νέα γενιά¹⁷³.

6.2 Ο βαθμός ανάπτυξης

6.2.1 Η οικονομική ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη που παρουσιάζει σήμερα η Ινδία την κατατάσσει στην τέταρτη θέση παγκοσμίως. Κατά την αποικιοκρατία βρίσκονταν υπό καθεστώς εξάρτησης από τη Βρετανία, μια κατάσταση που αποτίναξε και επιδίωξε να σταθεί στις δυνάμεις της στα μέσα του '80, όπου κάνει τα πρώτα ανοίγματα στην ελεύθερη αγορά. Το 1991, αποτελεί έτος ορόσημο για τη χώρα, αφού τότε λήφθηκαν εκείνες οι μεταρρυθμίσεις, που έδωσαν πραγματική ώθηση στην οικονομία, ανοίγοντας την πόρτα προς την ελεύθερη αγορά. Σήμερα, η χώρα είναι αναγκαίο να λάβει επικαιροποιημένες μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να συνεχίσουν οι δείκτες της ανάπτυξης στη χώρα να έχουν ανοδική τάση. Οι μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να αφορούν τις υποδομές, το δημόσιο τομέα, τη γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη, μεταρρυθμίσεις για τις επαρχίες της και την κατάργηση εργασιακών δικαιωμάτων¹⁷⁴.

Η ανάπτυξη κάποτε ταυτιζόταν μόνο με την εκβιομηχάνιση της χώρας, η οποία όταν έκανε τα δειλά της βήματα είχε σαν παραγωγικά προϊόντα το χάλυβα και διάφορα μηχανήματα. Σήμερα έχει επεκταθεί και σε νέα προϊόντα τα οποία είναι εξαγωγίμα, όπως διάφορα χημικά προϊόντα, φάρμακα, χρωστικές ουσίες και

¹⁷³ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/countries/india/>

¹⁷⁴ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://business.mapsofindia.com/india-economy/ecodevelopment.html>

εξαρτήματα αυτοκινήτων¹⁷⁵. Σημαντικό όμως αναπτυξιακό ρόλο παίζει και η γεωργική παραγωγή, αφού είναι πρώτη παραγωγός χώρα σε διάφορα αγροτικά προϊόντα, που παράλληλα τα εξάγει. Οι μεταρρυθμίσεις άνοιξαν την πόρτα σε διάφορες ξένες επιχειρήσεις να αξιοποιήσουν το ινδικό έδαφος για επενδύσεις. Ιδιαίτερη θέση κατέχει και η βιομηχανία παροχής υπηρεσιών, με σημαντικότερη αυτή της πληροφορικής, αλλά και των τραπεζών. Όσον αφορά τους χώρους της πληροφορικής, το εργατικό δυναμικό που απασχολείται εκεί είναι νέο σε ηλικία, ενώ όσον αφορά τις τράπεζες έχει γίνει πεδίο και ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων¹⁷⁶.

Η ανάπτυξη της χώρας υποδηλώνεται και από τη συμμετοχή της σε διάφορους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Η είσοδός της στον ΠΟΕ εδώ και μια δεκαετία έχει συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της, αφού έδωσε από καλύτερη σκοπιά ώθηση στο εμπόριο γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων¹⁷⁷. Η συμμετοχή της στους G-20 αποδεικνύει και το ρόλο που παίζει η οικονομία της σε παγκόσμιο επίπεδο¹⁷⁸. Τέλος, η συμμετοχή της στην Πλατφόρμα των BRICS της δίνει τη δυνατότητα να αναπτύσσει οικονομικές σχέσεις με τους άλλους «περιφερειακούς γίγαντες» και να διεισδύει σε νέες αγορές, μια δραστηριότητα με σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη της χώρας, τόσο στον οικονομικό πυλώνα, όσο και στον κοινωνικό και περιβαλλοντικό, τομείς που έχουν λιγότερο υψηλούς δείκτες¹⁷⁹.

6.2.2 Η κοινωνική ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη είναι μια δεδομένη κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στη χώρα, όμως υπάρχει αδυναμία αυτή να ακουμπήσει το σύνολο της κοινωνίας, με αποτέλεσμα να είναι εμφανείς, ακόμα, οι ανισότητες σ' αυτή. Οι μεταρρυθμίσεις που λαμβάνει η κυβέρνηση για το μεγαλύτερο άνοιγμα προς τις διεθνείς αγορές, όπως αυτή που αφορά τα εργασιακά δικαιώματα, ενδεχομένως να οξύνει τις αντιθέσεις στην κοινωνία, αφού μπορεί να δυσχεράνει την πρόσβαση σε διάφορα κοινωνικά αγαθά.

¹⁷⁵ Βλ. Matleena Kniivila, *Industrial Development and Economic Growth: Implications for Poverty Reduction and Income Inequality*, Industrial Development for the 21st Century, σελ. 303-306, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των Η.Ε, στο: http://www.un.org/esa/sustdev/publications/industrial_development/3_1.pdf

¹⁷⁶ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://business.mapsofindia.com/india-economy/ecodevelopment.html>

¹⁷⁷ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του WTO, στο: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/india_e.htm

¹⁷⁸ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των G-20, στο: <https://g20.org/about-g20/g20-members/>

¹⁷⁹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/countries/india/>

Μια όμως σειρά στοιχείων αποδεικνύουν μια κάποια κοινωνική ανάπτυξη που έχει επιτευχθεί στη χώρα στοιχεία και αντλούνται από το Human Development Report παρουσιάζοντας την πρόοδο που έχει συντελεστεί για την περίοδο 1980-2013. Ο μέσος όρος ζωής έχει αυξηθεί κατά 11,1 χρόνια, ο μέσος όρος φοίτησης στη μέση εκπαίδευση κατά 2,5 έτη, ενώ τα προσδοκώμενα έτη φοίτησης κατά 5,3 έτη¹⁸⁰. Και τα τρία αυτά δεδομένα κρίνονται ως θετικά για την ανάπτυξη του κοινωνικού πυλώνα. Θα μπορούσαμε να κάνουμε μια πιο ειδική αναφορά στα έτη συμμετοχής στην εκπαίδευση, όπου έστω και αυτή η μικρή ανάπτυξη είναι ελπιδοφόρα για την συνολική εξέλιξη και βελτίωση της κοινωνίας. Όμως αξίζει να προσθέσουμε ότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα αυτό να αποτελεί βασικό εμπόδιο σε ζητήματα διαχείρισης και ανοίγματος στην ελεύθερη αγορά, αφού δεν είναι καλλιεργημένες οι συγκεκριμένες ικανότητες¹⁸¹.

Οι ανισότητες, που εντοπίζονται σε αυτή την χώρα, είναι ιδιαιτέρως μεγάλες. Αξίζει να σταθούμε στη φτώχεια, η οποία συγκεντρώνει υψηλά ποσοστά, κάτι που και το μέσο ετήσιο εισόδημα των Ινδών το αποδεικνύει. Ο αριθμός αγγίζει τα 300 εκατομμύρια, ενώ σε βάθος τριάντα (30) χρόνων το ποσοστό της ανθρώπινης φτώχειας μειώθηκε κατά το ήμισυ. Η φτώχεια εντοπίζεται στις κατώτερες κοινωνικές κάστες και σε συγκεκριμένες επαρχίες, κυρίως σε περιοχές τροπικές ή ημιτροπικές, όπου είναι δύσκολη ακόμα και η πρόσβαση σε πόσιμο νερό, στην υγεία και στην εκπαίδευση. Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει και η μη πρόσβαση σε διάφορους πόρους, με σκοπό την εκμετάλλευσή τους. Αυτή η κατάσταση βοηθάει και την εξάπλωση του AIDS, γεγονός που κάνει τη χώρα συγκρίσιμη με χώρες αρκετά πιο φτωχές από αυτή. Σε συνδυασμό με την προσπάθεια για εξάλειψη της φτώχειας είναι αναγκαίο να βελτιωθεί το σύστημα υγείας, αφού τα υψηλότερα ποσοστά αυτής της ασθένειας εντοπίζονται στις πιο παραγωγικές ηλικίες¹⁸².

¹⁸⁰ Βλ. India, HDI Values and rank changes in the 2014 Human Development Report, Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices, UNDP, σελ 2, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του Human Development Report, στο: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/IND.pdf

¹⁸¹ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, στο: <http://www.brics-info.org/countries/india/>

¹⁸² Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/india>

Σχετικά με τη θέση της γυναίκας, αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι είναι ευάλωτη κοινωνικά, μια κατάσταση η οποία ενισχύεται και από τα διάφορα εθνικά στερεότυπα της κουλτούρα τους¹⁸³. Είναι γεγονός όμως, ότι η παιδική και μητρική θνησιμότητα είναι ένα φλέγον ζήτημα, αφού καμία βελτίωση δεν έχει επέλθει στο εν λόγω τομέα, ενώ ο αριθμός γεννήσεων από έφηβες κοπέλες θέτει προβληματισμούς. Παράλληλα, η συμμετοχή της γυναίκας στην εργασία είναι αρκετά χαμηλή, συγκριτικά με εκείνη του άντρα, στοιχείο που πιθανόν να αντικατοπτρίζει τις αντιλήψεις που επικρατούν. Τέλος, το ποσοστό των γυναικών που συμμετέχουν στη Βουλή είναι αρκετά χαμηλό. Είναι εμφανές επομένως, ότι η κοινωνική ομάδα των γυναικών είναι σε μεγάλο βαθμό περιορισμένη από τη συμμετοχή στην ανάπτυξη¹⁸⁴.

Η ανάγκη για εύρεση δουλειάς, νέων ευκαιριών, καλύτερων συνθηκών ζωής οδήγησε σε μεγάλες δημογραφικές μεταβολές και στην ανάπτυξη του φαινομένου της αστικοποίησης. Κάθε χρόνο παρατηρούνται εσωτερικές ροές μετανάστευσης προς τις πόλεις και τα μεγάλα αστικά κέντρα περί των 10 εκατομμυρίων ανθρώπων¹⁸⁵.

6.2.3 Η περιβαλλοντική ανάπτυξη

Η Ινδία αντιμετωπίζει πολύ σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία δημιουργήθηκαν και υποδαλίστηκαν από την άναρχη οικονομική ανάπτυξη που δεν έλαβε γνώση την προστασία του περιβάλλοντος. Παράγοντες όπως ο υπερπληθυσμός της χώρας, αλλά και η βαριά βιομηχανία δημιουργούν προβλήματα σε σημαντικούς φυσικούς πόρους της. Το περιβάλλον, όμως, είναι ένας πυλώνας που αφορά άμεσα τις οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύσσει, αφού η γεωργία η οποία συμβάλλει σημαντικά στο ΑΕΠ της χώρας επηρεάζεται άμεσα από τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι ένα από τα μείζονα προβλήματα που αντιμετωπίζει, αφού οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου είναι τόσο υψηλές λόγω

¹⁸³ Βλ. Ο.π.

¹⁸⁴ Βλ. India, HDI Values and rank changes in the 2014 Human Development Report, Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices, UNDP, σελ. 4, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του Human Development Report, στο: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/IND.pdf

¹⁸⁵ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα των BRICS, διαθέσιμο στο: <http://www.brics-info.org/countries/india/>

της εκβιομηχάνισης της χώρας, και τα ποσοστά της συναγωνίζονται αυτά των ΗΠΑ¹⁸⁶. Έρευνες έχουν δείξει ότι ανάμεσα στις άλλες χώρες των BRICS, αυτή συγκεντρώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά μόλυνσης¹⁸⁷. Αυτό το γεγονός την κάνει συνένοχη στο φαινόμενο της «Κλιματική Αλλαγής».

Ένα σοβαρό περιβαλλοντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ινδία είναι η αποψίλωση των δασών της και αυτό γιατί παρουσιάζει μια μεγάλη ζήτηση σε δασικά προϊόντα. Έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο της *εισβολής* σε δασικές εκτάσεις με ειδικό καθεστώς προστασίας, με αποτέλεσμα να μειώνονται σε σημαντικό βαθμό οι φυσικοί πόροι. Παράλληλα, η υλοτομία είναι αυξημένη σε μεγάλο βαθμό¹⁸⁸. Και τα δύο συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην απώλεια μέρους της βιοποικιλότητας της Ινδίας, που περιέχει και ορισμένους από τους πιο σπάνιους φυσικούς πόρους του κόσμου.

Παράλληλα, η ξηρασία και η αδυναμία πρόσβασης σε καθαρό και πόσιμο νερό είναι από τα πιο σοβαρά προβλήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η χώρα. Η υποβάθμιση των υδάτινων πόρων είναι μεγάλη με αποτέλεσμα να υπάρχουν πηγές με μολυσμένο νερό και ειδικά σε απομακρυσμένες περιοχές να είναι πιο οξυμένο αυτό το πρόβλημα και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού να μην έχει πρόσβαση σε καθαρό νερό¹⁸⁹.

Μια από τις πιο σημαντικές ενέργειες της ινδικής ηγεσίας ήταν η συμμετοχή της σε διάφορες Συνδιασκέψεις που αφορούν το περιβάλλον, με σημαντικότερη αυτή για το Πρωτόκολλο του Κυότο. Ως αναπτυσσόμενη χώρα εξέφρασε την πάγια θέση που έχει αυτή η ομάδα κρατών για την κλιματική αλλαγή, τους βασικούς υπαίτιους της και το διαφοροποιημένο χρέος των αναπτυσσόμενων χωρών για αυτό το πρόβλημα. Έτσι, έθεσε ως προϋπόθεση για την επικύρωσή του, από κοινού με την

¹⁸⁶ Βλ. Sathaye, J., Shukla, P. R., and Ravindranath, N. H., *Climate change, sustainable development and India: Global and national concerns*, CURRENT SCIENCE, VOL. 90, NO. 3, 10 Φεβρουαρίου 2006, σελ 316, διαθέσιμο στο: <http://agricoop.nic.in/Climatechange/ccr/files/Climate%20Change%20and%20Sustainable%20Development-India.pdf>

¹⁸⁷ Βλ. India: Green Growth – Overcoming Environment Challenges to Promote Development, 6 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της World Bank, στο: <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/03/06/green-growth-overcoming-india-environment-challenges-promote-development>

¹⁸⁸ Βλ. διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα της WWF, στο: http://wwf.panda.org/who_we_are/wwf_offices/india/india_environmental_problems/

¹⁸⁹ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.fsdinternational.org/country/india/en/issues>

Κίνα, κάποιες ειδικές ρυθμίσεις που θα αφορούσαν μόνο τα αναπτυσσόμενα κράτη σχετικά με τους στόχους που αρχικά είχαν τεθεί¹⁹⁰.

Η Ινδία παρουσιάζει κάποια αδυναμία ως προς την βελτίωση των συνθηκών του περιβάλλοντος. Η παρουσία διαφόρων ΜΚΟ όμως, οι οποίες συνεργάζονται με κάποιους κυβερνητικούς θεσμούς βοηθάει στην πιο αποτελεσματική επίλυση των προβλημάτων που υπάρχουν. Παράλληλα, διάφορα ερευνητικά κέντρα προσπαθούν, μέσω μελετών, να κινηθούν στην ίδια κατεύθυνση. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι αυτές οι πρωτοβουλίες στηρίζονται από τις κυβερνητικές ηγεσίες τόσο ηθικά, όσο και οικονομικά, με αποτέλεσμα η συμβολή τους να είναι πιο ουσιαστική, βοηθώντας και το περιβάλλον, αλλά και τους ανθρώπους που ζουν στις διάφορες επαρχίες, όπου εντοπίζονται αυτά τα προβλήματα σε ακραίο βαθμό και επιδρούν ζημιογόνα στην καθημερινότητά τους¹⁹¹.

6.3 Η Διατροφή και η Παχυσαρκία στην Ινδία

6.3.1 Οι διατροφικές συνήθειες του ινδικού λαού.

Οι Ινδοί θεωρούν ότι ανάμεσα στην τροφή και την κοινωνική ζωή των ανθρώπων δημιουργείται μια άρρηκτη σχέση, κάτι το οποίο δείχνει τη βαθιά επίδραση της ινδουιστικής αντίληψης για το ρόλο της τροφής στη διαμόρφωση ηθικών αξιών. Η διαμόρφωσή της ήρθε σταδιακά με την πάροδο των αιώνων, την επίδραση των θρησκειών και των διαφόρων λαών που πέρασαν από τα εδάφη της. Δεν μπορούμε όμως να πούμε ότι η Ινδία διαθέτει μια πανεθνική κουζίνα και αυτό λόγω του ότι ο ινδουισμός δημιούργησε αρκετά ταμπού και απαγορεύσεις, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αναδειχθεί μια σύνθετη μαγειρική κουλτούρα, κάτι το οποίο ενίσχυε και η αντίληψη ότι η τροφή είναι ιατρικό θέμα με συνέπεια να προκληθούν περισσότερες αποτροπές στην επιλογή τροφίμων. Βέβαια διάφορες είναι οι τοπικές κουζίνες που διαμορφώθηκαν, οι οποίες είχαν και σύνθετο χαρακτήρα κάτι το οποίο ερχόταν σε αντίθεση με τον ινδουισμό¹⁹².

¹⁹⁰ Βλ. Μυρσίνη Αλαβάνου, *Η περιβαλλοντική πολιτική της Κίνας*, στο: *Η Κίνα και οι άλλοι*, Σωτήρης Πετρόπουλος, Αστέριος Χουλιάρης (επιμέλεια), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2013, σελ 334-335

¹⁹¹ Βλ. διαθέσιμο στο: <http://www.fsdinternational.org/country/india/envissues>

¹⁹² Βλ. Appadurai, A., *Πώς φτιάχνεται μια εθνική κουζίνα*, διαθέσιμο στο: *Ιστορία της Διατροφής, Προσεγγίσεις της Σύγχρονης Ιστοριογραφίας, Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας* 17, Ε.Μ.Ν.Ε. – ΜΝΗΜΩΝ, Αθήνα, 2003

Είναι γεγονός πως στην Ινδία γύρω από τη διατροφή περιστρέφονται αντιλήψεις και θεωρίες που επηρεάζουν την καθημερινότητα των Ινδών. Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί δεν τρέφονται με χοιρινό, ενώ οι Ινδουιστές με αγελάδα. Επίσης, οι πιο φανατικοί ινδουιστές, είναι χορτοφάγοι, λόγω της πίστης στη μετενσάρκωση και αποφεύγουν την κατανάλωση κάθε είδους κρέατος και των παράγωγών του, τρώνε ρίζες, ενώ επικρατεί γενικά η αντίληψη για τη μη κατανάλωση κόκκινων τροφών, γιατί τις συνδέουν με το χρώμα του αίματος.

Επομένως, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τις διατροφικές συνήθειες των Ινδών υγιεινές, αφού τα υλικά που χρησιμοποιούν δε βασίζονται σε λιπαρά έλαια και ζωικά λίπη, ακόμα και ο τρόπος μαγειρέματός των τροφών δεν καταστρέφει τα θρεπτικά συστατικά τους. Χρησιμοποιούν το ψήσιμο, το ελαφρύ τηγάνισμα και το μαγείρεμα στον ατμό, ενώ είχαν επινοήσει και διάφορους τρόπους διατήρησης των τροφίμων, όπως η αποξηράνση και τα παστά. Γενικά, τρέφονται με αρνί, κοτόπουλο και θαλασσινά, με δημητριακά και όσπρια, με λαχανικά και φρούτα, με γιαούρτι και τα παράγωγά του και διάφορες σάλτσες παρασκευασμένες από μπαχαρικά, μυρωδικά και γιαούρτι¹⁹³.

Αυτό που παρατηρείται είναι η έντονη συμβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων στη διαμόρφωση των διατροφικών συνηθειών του ινδικού λαού. Η σημερινή πραγματικότητα όμως, αναδεικνύει δύο μείζονα προβλήματα, αντίθετα το ένα από το άλλο, αυτό του υποσιτισμού και εκείνο της παχυσαρκίας, που κάνουν το λαό να απομακρύνεται από την παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες, τονίζοντας και το ρόλο που παίζει η κοινωνικοταξική θέση σε αυτό τον τομέα της κουλτούρας τους.

6.3.2 Το φαινόμενο του υποσιτισμού (undernourishment)

Η Ινδία σήμερα έχει καταφέρει να σημειώσει υψηλούς δείκτες ανάπτυξης και να αποτελέσει μια από τις πιο μεγάλες οικονομικές δυνάμεις παγκοσμίως. Υπάρχουν όμως αδυναμίες και προβλήματα που η οικονομική ανάπτυξη δεν μπόρεσε να τα ξεπεράσει. Το φαινόμενο του υποσιτισμού είναι ένα από αυτά και λίγο πριν την

εκπνοή της προθεσμίας των Στόχων της Χιλιετίας (MDGs), παρουσιάζεται μια

¹⁹³ Βλ. Petersen, M., Wolf, R., *The cuisine of India*, Center for the Advancement of Food Service Education, διαθέσιμο στο: <http://worldroom.tamu.edu/Presentations/India/Food/The%20Cuisine%20of%20India.pdf>

αδυναμία ως προς την επίτευξη τους. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τον πρώτο στόχο σχετικά με την Εξάλειψη της Φτώχειας και του Υποσιτισμού παρατηρείται ότι με δυσκολία θα μπορέσει να προσεγγίσει τους υποστόχους που ορίζονται. Βέβαια, δεν πρέπει να παρανοήσουμε το γεγονός ότι τα ποσοστά του υποσιτισμού σε βάθος 25 ετών έχουν μειωθεί στο μισό. Θα πρέπει επομένως να τεθούν στο επίκεντρο και οι τρεις πυλώνες της αιφόρου ανάπτυξης, αφού τόσο η οικονομία, η εκπαίδευση και οι διάφορες κοινωνικές δομές, αλλά και ένα υγιές περιβάλλον, συμβάλλουν στη πραγματική εξάλειψη του υποσιτισμού¹⁹⁴.

Ο υποσιτισμός μπορεί να αγγίξει όλες τις κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού και οφείλεται στην έλλειψη βασικών βιταμινών και μετάλλων. Στην Ινδία παρατηρείται ανεπάρκεια στην πρόσληψη πρωτεϊνικής ενέργειας, η έλλειψη της

οποίας δημιουργεί προβλήματα στο ανοσοποιητικό συστήματος, βιταμίνης Α, υπεύθυνη για σημάδια σκηνρότητας και θνησιμότητα, σιδήρου, που δημιουργεί υψηλούς κινδύνους θνησιμότητας και η έλλειψή του εντοπίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό κυρίως στα παιδιά και τις έγκυες και το ιώδιο, η έλλειψη του οποίου μειώνει τις ικανότητες αντίληψης του ατόμου. Η έλλειψη αυτών των στοιχείων δημιουργεί σοβαρά προβλήματα. Πρώτον, τα παιδιά παρουσιάζουν μειωμένες γνωστικές ικανότητες, με αποτέλεσμα κάποιο ποσοστό να εγκαταλείπει το σχολείο είτε οικιοθελώς, είτε έπειτα από την παρέμβαση ειδικών, αφού υπάρχει μια συγκεκριμένη πολιτική, που δέχεται τα παιδιά στο σχολείο με βάση τη διάπλασή τους. Δεύτερον, όσον αφορά τους ενήλικες, η έλλειψη αυτών των στοιχείων δημιουργεί ένα μη παραγωγικό εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα να μειώνονται και οι μισθοί αυτών των ατόμων¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Βλ. Michele Gragnolati, Meera Shekar, Monica Das Gupta, Caryn Bredenkamp and Yi-Kyoung Lee, *INDIA'S UNDERNOURISHED CHILDREN: A CALL FOR REFORM AND ACTION*, HNP Discussion Paper, World Bank, Αύγουστος, 2005, σελ 25-26, διαθέσιμο στο: <http://siteresources.worldbank.org/SOUTHASIAEXT/Resources/223546-1147272668285/IndiaUndernourishedChildrenFinal.pdf>

¹⁹⁵ Βλ. Ο.π., σελ 5-8

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην Ινδία είναι έντονο και το φαινόμενο των λιποβαρών ατόμων, μια κατάσταση η οποία επηρεάζεται από συγκεκριμένους παράγοντες, όπως την επαρχία, την οικονομική κατάσταση, το φύλο και την κάστα. Επομένως, ένα φτωχό κοριτσάκι που ζει σε μια αγροτική περιοχή και προέρχεται από μια χαμηλή κάστα είναι δεδομένο πως θα είναι λιποβαρές. Βέβαια, σχετικά με το φύλο παρουσιάζονται και διαφοροποιήσεις, ανάλογα με την περιοχή¹⁹⁶.

Στα πλαίσια του FAO λειτουργούν διάφορα προγράμματα που αφορούν την επισιτιστική ασφάλεια στην Ινδία και θίγουν ζητήματα σχετικά με την πείνα, τη διατροφή και την αγροτική παραγωγή¹⁹⁷. Σε αντίθεση οι κυβερνητικές πολιτικές φαίνεται ότι υστερούν στην ουσιαστική επίλυση του προβλήματος, ούτως ώστε οι αναπτυξιακοί δείκτες να είναι δυσανάλογοι. Κρίσιμο είναι το ζήτημα μεγαλύτερης μέριμνας στα κορίτσια και στις γυναίκες εγκύους, προκειμένου να μπορέσει να σπάσει ο κύκλος του υποσιτισμού, αφού μια έγκυος υποσιτισμένη, θα φέρει στη ζωή ένα λιποβαρές παιδί.. Αξίζει να αναφέρουμε ότι σημαντικό ρόλο παίζει και το περιβάλλον στο οποίο ζούνε και παίζουν τα παιδιά. Για παράδειγμα, στην Ινδία σε πολλές περιοχές δεν υπάρχουν κατάλληλοι χώροι υγιεινής, με αποτέλεσμα να δημιουργείται το φαινόμενο της δημόσιας αφόδευσης. Είναι επομένως επικίνδυνο να μολυνθούν από διάφορα παράσιτα, τα οποία εμποδίζουν την απορρόφηση των θρεπτικών συστατικών που προσλαμβάνουν¹⁹⁸.

6.3.3 Η παχυσαρκία στην Ινδία

Οι μεταρρυθμίσεις, που πραγματοποιήθηκαν, έφεραν στη χώρα την οικονομική ανάπτυξη που γνωρίζει σήμερα. Μαζί τους δημιουργήθηκε ένα μεγάλο κύμα εσωτερικής μετανάστευσης προς τις πόλεις και τα μεγάλα αστικά κέντρα. Ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού άρχισε να αλλάζει συνήθειες στον τρόπο ζωής του και κατά συνέπεια και στις διατροφικές του συνήθειες. Ανάλογα με τις θέσεις που αποκτούσε στην παραγωγή, μπορούσε να τους έχει μια καλύτερη ή μια πολύ καλύτερη οικονομική δυνατότητα από αυτή που είχε στο παρελθόν. Παρατηρήθηκε επομένως, η εμφάνιση μιας μεσαίας τάξης, η οποία είχε καλύτερο βιοτικό επίπεδο, για το οποίο όμως αναγκάστηκε να θυσιάσει συνήθειες χωρίς να αντιληφθεί ότι ήταν

¹⁹⁶ Βλ. Ο.π., σελ 11-18

¹⁹⁷ Βλ. Αναλυτικότερα στην επίσημη ιστοσελίδα του FAO, στο: <http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=IND&paia=2>

¹⁹⁸ Βλ. *India's Malnourishment Children*, The Economist, 2 Ιουλίου 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/07/daily-chart-0>

ουσιαστικές για τη διατήρηση της υγείας της. Η αλλαγή των διατροφικών συνηθειών σε συνδυασμό με την καθιστική ζωή και τη μείωση της σωματικής άσκησης ήταν η αιτία να εμφανιστεί ένα πρωτόγνωρο για την Ινδία διατροφικό πρόβλημα, η παχυσαρκία¹⁹⁹.

Στη χώρα τα ποσοστά της παχυσαρκίας είναι μεγαλύτερα από εκείνα των υπέρβαρων ατόμων, κάτι ιδιαίτερος ανησυχητικό, αφού αυτού του τύπου ασθένεια είναι υπεύθυνη για τη σειρά διαφόρων ασθενειών και μορφών καρκίνου, όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενα κεφάλαια²⁰⁰. Η εμφάνιση αυτού του φαινομένου προκαλεί ερωτήματα, αφού η Ινδία αντιμετωπίζει προβλήματα υποσιτισμού σε μεγάλο βαθμό. Πρόκειται για μια αντιφατική κατάσταση που έχει δημιουργηθεί, η οποία υπογραμμίζει τις αντιφάσεις που συνεχίζουν να υπάρχουν στη χώρα.

Σήμερα, η Ινδία είναι η τρίτη χώρα παγκοσμίως με το μεγαλύτερο ποσοστό παχύσαρκων ανθρώπων μετά από τις ΗΠΑ και την Κίνα²⁰¹. Μια σειρά από παράγοντες επιδρούν στην εμφάνιση αυτής της νόσου, ενώ τα ποσοστά που παρουσιάζει είναι ιδιαίτερος ανησυχητικά. Κοινωνικές ομάδες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά έχουν προσβληθεί από αυτή την ασθένεια, με τις γυναίκες και τα παιδιά, κυρίως τους εφήβους, να παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά.

6.3.3.1 Η παχυσαρκία στον ενήλικο πληθυσμό

Η παχυσαρκία αποτελεί μια νέα πρόκληση για την Ινδία, η οποία εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στα αστικά κέντρα του Νότου, αφού αυτή η περιοχή είναι περισσότερο αναπτυγμένη. Τονίζουμε αυτό το γεγονός, επειδή στην Ινδία παρατηρείται μια διαφορετική κατάσταση σχετικά με την παχυσαρκία από τις χώρες της Δύσης, όπου από αυτή την νόσο προσβάλλονται κυρίως άτομα των χαμηλότερων

¹⁹⁹ Βλ. Gopalan, C., *Obesity in the Indian Urban "Middle Class"*, Bulletin of the Nutrition Foundation of India, τόμος 19, N. 1, Ιανουάριος 1998, σελ.1, διαθέσιμο στο: http://poshan.nic.in/jspui/bitstream/DL/1255/1/nfi_01_98_651.pdf

²⁰⁰ Βλ. Ο.π., σελ. 3

²⁰¹ Βλ. Lobstein, T., Jackson-Leach, R., Moodie, L. M., Hall, D. K., Gortmaker, L.St., Swinburn, A.B., James, T. Ph., Wang, Y., McPherson, K., *Child and adolescent: part of a bigger picture*, The Lancet, 18 Φεβρουαρίου 2015, διαθέσιμο στο: [http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(14\)61746-3/fulltext](http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(14)61746-3/fulltext)

κοινωνικών στρωμάτων. Στην Ινδία βλέπουμε να εντοπίζεται σε μεγαλύτερα ποσοστά ανάμεσα στα πιο εύπορα τμήματα της χώρας²⁰².

Όπως αναφερθήκαμε προηγουμένως, η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε το φαινόμενο της αστικοποίησης και κατά συνέπεια αρκετές είναι οι εσωτερικές ροές μετανάστευσης από αγροτικές περιοχές προς τις πόλεις και από μικρές πόλεις σε μεγάλα αστικά κέντρα. Έρευνες έχουν δείξει ότι αυτά τα τμήματα του πληθυσμού, οι εσωτερικοί μετανάστες, έχουν την τάση να εμφανίσουν παχυσαρκία σε κάποια στιγμή της ζωής τους²⁰³.

Η ανάγκη για καλύτερες συνθήκες ζωής συνετέλεσε στη μετάβαση από τις παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες των Ινδών, στην υιοθέτηση μιας διατροφής εκ διαμέτρου αντίθετης, πλούσιας σε λιπαρά, ζάχαρη και υψηλής κατεργασίας προϊόντα, μια διατροφή καθαρά δυτικού τύπου. Είναι φυσιολογικό πολίτες αναπτυσσόμενων χωρών, που απολαμβάνουν μια οικονομική ευρωστία να επιλέγουν ένα δυτικό τρόπο ζωής για να «αποδείξουν» την οικονομική τους θέση. Παράλληλα, οι υψηλοί ρυθμοί ζωής, οι αυξημένες ώρες εργασίας οδήγησε στα χαμηλά ποσοστά σωματικής άσκησης, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται έντονη αντίθεση στην πρόσληψη υψηλά ενεργειακής τροφής και στη φυσική αδράνεια. Επιπροσθέτως, η εκβιομηχάνιση διαφοροποίησε τις συνθήκες εργασίας, με αποτέλεσμα να απαιτείται μικρότερη σωματική κίνηση, για να επιτελεστούν τα καθήκοντα στον εργασιακό χώρο. Τέλος, η καλύτερη οικονομική κατάσταση έφερε στην καθημερινότητα των ανθρώπων τις νέες τεχνολογίες, οι οποίες όξυναν το πρόβλημα της αδράνειας, αφού πλέον ο εύπορος Ινδός περνάει τις ελεύθερες ώρες του μπροστά από την τηλεόραση, ή στον υπολογιστή²⁰⁴.

Όπως επιγραμματικά αναφέρθηκε στην Ινδία, τα υψηλότερα ποσοστά παχυσαρκίας τα κατέχει το γυναικείο φύλο. Συνήθως πρόκειται για γυναίκες προερχόμενες από εύπορες τάξεις, παντρεμένες, που μένουν σε μεγάλα αστικά

²⁰² Βλ. Gopalkrishnan, Unnikrishnan, A., Kalra, S., Garg, K., M., *Preventing obesity in India: Weighing the options*, Indian Journal of Endocrinology and Metabolism, 16 (1), Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3263196/>

²⁰³ Βλ. Varadharajan, K., S., Thomas, T., Rajaraman, D., Kurpad, V., A., Vaz, M., *Overweight and Obesity among Internal Migration in India*, St John's Research Institute, Koramangala, Bangalore, Karnataka, India, σελ. 421-422, διαθέσιμο στο: <http://apjcn.nhri.org.tw/server/APJCN/22/3/416.pdf>

²⁰⁴ Βλ. Gopalkrishnan, Unnikrishnan, A., Kalra, S., Garg, K., M., *Preventing obesity in India: Weighing the options*, Indian Journal of Endocrinology and Metabolism, 16 (1), Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3263196/>

κέντρα και έχουν Πανεπιστημιακή μόρφωση. Η εισαγωγή των γυναικών στην παραγωγική εργασία τις οδήγησε στην καθιστική ζωή, λόγω και των αιτιών που αναφέραμε ήδη και η διαμονή τους σε ένα άνετο σπίτι, στο οποίο παρακολουθούν τηλεόραση, τις καθιστά σωματικά αδρανείς. Βάσει ερευνών, έχει αποδειχθεί ότι οι γυναίκες που είναι μητέρες τριών παιδιών και άνω έχουν ροπή προς την παχυσαρκία. Θα πρέπει να τονίσουμε πως η θρησκεία δεν παίζει ρόλο στο αν μια γυναίκα θα εμφανίσει αυτή τη νόσο²⁰⁵.

Τέλος, λόγω του υψηλού ποσοστού μητρικής θνησιμότητας που παρουσιάζεται στην χώρα, θα μπορούσαμε να κάνουμε μια μικρή αναφορά στο πώς η παχυσαρκία επιδρά αρνητικά κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης, στη διάρκεια του τοκετού και στην επιλόχεια περίοδο. Έγκυες γυναίκες με παχυσαρκία παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά εμφάνισης προβλημάτων στην καρδιά, στην πίεση και στο αναπνευστικό σύστημα. Αυτές οι γυναίκες είναι αναγκαίο να υποβάλλονται σε πολλές εξετάσεις προκειμένου να μη διακινδυνεύσουν την υγεία τους και την υγεία του εμβρύου. Ειδικά, όσες επρόκειτο να υποβληθούν σε καισαρική τομή, αφού η αναισθησία μπορεί να προκαλέσει ανεπιθύμητες ενέργειες, ενώ είναι αυξημένος ο κίνδυνος να εμφανίσουν επιπλοκές ακόμα και μεγάλη αιμορραγία²⁰⁶.

6.3.3.2. Η παιδική παχυσαρκία

Πέραν του γυναικείου πληθυσμού υψηλοί δείκτες παχυσαρκίας παρουσιάζονται στα παιδιά και τους εφήβους, μια κατάσταση που προκαλεί ανησυχία,

λόγω των άσχημων επιδράσεων που έχει στην υγεία των νέων ατόμων, ένα γεγονός που επιδρά αρνητικά στην αειφόρο ανάπτυξη, αφού αυτή η ασθένεια έχει αντίκτυπο στην οικονομία και στην κοινωνία. Οι λόγοι που εμφανίζεται είναι περίπου οι ίδιοι με αυτούς που ευθύνονται

²⁰⁵ Βλ. Gopalkrishnan, Unnikrishnan, A., Kalra, S., Garg, K., M., *Preventing obesity in India: Weighing the options*, Indian Journal of Endocrinology and Metabolism, 16 (1), Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3263196/>

²⁰⁶ Βλ. Koduri, A., Subbalakshmi, T.D.P., Khasim, Shaid, M., *Increasing Trend of Maternal Obesity in India: A Prospective Study*, Department of Anaesthesia, Andhra Medical College, Visakhapatnam, IOSR Journal of Dental and Medical Sciences (IOSR-JDMS), τόμος 14, Θέμα 3 ΙΙ, Μάρτιος 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.iosrjournals.org/iosr-jdms/papers/Vol14-issue3/Version-2/Y01432100103.pdf>

για την εμφάνιση αυτής της νόσου και στον ενήλικο ινδικό πληθυσμό. Η διαφοροποίηση έγκειται στο ρόλο που παίζουν οι γονείς στη διαμόρφωση των διατροφικών προτύπων στα παιδιά τους²⁰⁷. Παράλληλα, η βιομηχανία γρήγορου φαγητού της Δύσης έχει κατακλείσει την αγορά, μια διατροφική συνήθεια ξένη ως προς αυτή της Ινδίας και ιδιαίτερα θερμιδοφόρα. Το φαγητό σε τέτοια εστιατόρια επιλέγεται από τους νέους αφού η τιμή του είναι χαμηλή, μπορούν να φάνε την ώρα ακριβώς που πεινάνε, μαζί με τους φίλους τους, το μόνο που θυμίζει την ινδουιστική προσέγγιση για την τροφή²⁰⁸.

Τα παιδιά των εύπορων οικογενειών που ζούνε στις πόλεις είναι τα πιο ευάλωτα σε αυτή την ασθένεια. Η διατροφή τους περιλαμβάνει τρόφιμα με υψηλή περιεκτικότητα ζάχαρης, οι μερίδες φαγητού που καταναλώνουν είναι πιο μεγάλες συγκριτικά με το παρελθόν, αλλά και από την ποσότητα που θα έπρεπε να φάνε, και η σωματική αδράνεια δημιουργεί τη νόσο της παχυσαρκίας. Έχει παρατηρηθεί στις οικογένειες που και οι δύο γονείς είναι εργαζόμενοι πως ορισμένες φορές πιο εύκολο να βγουν έξω με τα παιδιά τους και να φάνε σε ένα fast food, από το να μαγειρέψουν στο σπίτι. Τα παιδιά στην Ινδία περνούν ένα μεγάλο μέρος της μέρας τους μέσα στο σπίτι, μπροστά από μια οθόνη, μια κατάσταση που τα μετατρέπει σε καταναλωτικά όντα ανθυγιεινών τροφίμων, λόγω των διαφημίσεων τέτοιων προϊόντων που κατακλύζουν τα προγράμματα της τηλεόρασης. Επίσης, η καθιστική ζωή ενισχύεται και από το γεγονός ότι τα παιδιά δεν πάνε στο σχολείο με τα πόδια, αλλά λόγω του υψηλού κινδύνου επικινδυνότητας, όπως οι απαγωγές, πηγαίνουν με το αυτοκίνητο των γονιών τους.

Είναι γεγονός, ότι οι γονείς αποτελούν πρότυπο για τα παιδιά τους. Έτσι ένα παιδί θα καταναλώσει τις τροφές που βλέπει τους γονείς του να καταναλώνουν και θα ακολουθήσει τον τρόπο ζωής που εκείνοι ακολουθούν. Ένας από τους βασικούς λόγους, για τους οποίους στην Ινδία έχει εμφανιστεί η παιδική παχυσαρκία, είναι γιατί οι γονείς αυτών των παιδιών έχουν αλλοτριωθεί εντελώς και δεν ακολουθούν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των Ινδών. Αξίζει να αναφέρουμε ότι ένα ποσοστό

²⁰⁷ Βλ. Sahoo, K., Sahoo, B., Choudhoury, A., K., Sofi, N., Y., Kumar, R., Bhadoria, A., S., *Childhood obesity: causes and consequences*, Journal of Family Medicine and Primary Care, 4 (2), Απρίλιος-Ιούνιος 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4408699/>

²⁰⁸ Βλ., Bhattaharya, C., *Fast Food and Obesity in India*, International Journal of Marketing and Technology, τόμος 4, 9, Σεπτέμβριος 2014, διαθέσιμο στο: http://www.academia.edu/9597480/Fast_Food_and_Obesity_in_India

υπέρβαρων παιδιών προέρχεται από μονογονεϊκές οικογένειες και μένουν με τη μητέρα τους. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός που έχουμε ήδη επισημάνει ότι το γυναικείο φύλο είναι πιο ευάλωτο στην παχυσαρκία²⁰⁹.

Αντιθέτως, η παιδική παχυσαρκία χτυπάει κυρίως τα αγόρια, προερχόμενα από υψηλή κοινωνική θέση. Αυτό το γεγονός μπορεί να αποκαλύψει διάφορες αντιλήψεις που κρύβονται πίσω από αυτήν την κατάσταση. Σίγουρα μια από αυτές είναι ο φυλετικός διαχωρισμός, κάτι το οποίο αποδεικνύει και από το ότι τα κορίτσια είναι εκτεθειμένα σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια στον υποσιτισμό. Επίσης, στην Ινδία όπως και σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες πιστεύουν ότι κάποιος που είναι παχύς είναι δείγμα πλούτου και ευημερία, κατάλοιπο από το ότι στη χώρα υπήρχε και υπάρχουν ακόμα τα φαινόμενα της φτώχειας και του υποσιτισμού²¹⁰.

Στην Ινδία, η παχυσαρκία στα παιδιά και στους εφήβους δημιουργεί το υπόβαθρο για την εμφάνιση προβλημάτων τόσο στη σωματική, όσο και στην ψυχική τους υγεία. Είναι γνωστό το ζήτημα περί ανάπτυξης διαφόρων μη μεταδιδόμενων ασθενειών, όπως ο διαβήτης, η αρτηριοσκλήρωση κλπ. Παράλληλα, όμως φαίνεται ότι είναι υπεύθυνη και για τη χαμηλή αυτοεκτίμηση που νιώθουν τα παιδιά, αλλά και για τη δυσαρέσκεια για το σώμα τους, μια κατάσταση όμως που επηρεάζει περισσότερο τα κορίτσια, λόγω των δυτικών προτύπων ομορφιάς. Τέλος, έχει σημειωθεί αδυναμία των παχύσαρκων μαθητών να ανταπεξέλθουν στα μαθήματά τους, αφού τόσο η νοσηρότητα, όσο και οι μαθησιακές αδυναμίες, είναι απόρροια της νόσου²¹¹.

6.3.4 Δράσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παχυσαρκίας

Το πιο μεγάλο διατροφικό πρόβλημα που είχε η Ινδία για πολλά χρόνια να επιλύσει και εκκρεμεί ακόμα είναι ο υποσιτισμός. Οι νέες οικονομικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν και η λανθασμένη κατά κάποιο τρόπο ανάπτυξη, μόνο από τη

²⁰⁹ Βλ. Sahoo, K., Sahoo, B., Choudhoury, A., K., Sofi, N., Y., Kumar, R., Bhadoria, A., S., *Childhood obesity: causes and consequences*, Journal of Family Medicine and Primary Care, 4 (2), Απρίλιος-Ιούνιος 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4408699/>

²¹⁰ Βλ. Gupta, D., K., Shah, P., Misra, A., Bharadwaj, S., Gulati, S., Gupta, N., Sharma, R., Pandey, M., R., Goel, K., *Secular Trends in Prevalence of Overweight and Obesity from 2006 to 2009 in Urban Asian Indian Adolescents Aged 14-17 Years*, 23 Φεβρουαρίου 2011, διαθέσιμο στο: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0017221>

²¹¹ Βλ. Sahoo, K., Sahoo, B., Choudhoury, A., K., Sofi, N., Y., Kumar, R., Bhadoria, A., S., *Childhood obesity: causes and consequences*, Journal of Family Medicine and Primary Care, 4 (2), Απρίλιος-Ιούνιος 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4408699/>

σκοπιά της οικονομίας, έφερε στην επιφάνεια το πρόβλημα της παχυσαρκίας. Η Ινδία όμως έχει τη δυνατότητα να αντλήσει τρόπους πρόληψης και καταπολέμησης, παίρνοντας ως παράδειγμα δράσεις που έλαβαν χώρα, στα αναπτυγμένα κράτη, αφού αυτά αντιμετωπίζουν αυτό το πρόβλημα υγείας για δεκαετίες και τα συνοδευόμενα από αυτό²¹².

Η ινδική κυβέρνηση είναι στη διαδικασία αντίληψης και κατανόησης του προβλήματος. Βέβαια, άλλες προτεραιότητες έχουν αφήσει πίσω την δραστική επίλυσή του. Από τη διεθνή βιβλιογραφία, λίγα είναι αυτά τα οποία μπορούμε να αντλήσουμε σχετικά με τις δράσεις που η ινδική ηγεσία εφαρμόζει, κάτι βέβαια το οποίο είναι θετικό. Αυτή τη στιγμή χρηματοδοτεί διάφορες μελέτες, τις οποίες κάνει από κοινού με διάφορους ιδιωτικούς φορείς, προκειμένου να ποσοτικοποιήσει το πρόβλημα, κάτι που αποδεικνύει και το λόγο της καθυστέρησης στη λήψη μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης. Οι μελέτες αυτές αφορούν όλη την επικράτεια της χώρας και δεν επικεντρώνονται μόνο στη Νότια, όπου είναι αυξημένα τα ποσοστά παχυσαρκίας. Παράλληλα, έχει δημιουργήσει κάποια προγράμματα σχετικά με την πρόληψη, τα οποία όμως είναι σε εξέλιξη και δεν είμαστε σε θέση να τα αξιολογήσουμε²¹³.

Δεν θα μπορούσαμε όμως να μην επισημάνουμε μια σημαντική προσπάθεια, η οποία έχει κυβερνητική προέλευση και αφορά την πρόληψη των NCDs. Πρόκειται για το **Εθνικό Πρόγραμμα για την Πρόληψη και τον Έλεγχο του Διαβήτη, τις Καρδιοαγγειακές Παθήσεις και τα Εγκεφαλικά**. Εκπονήθηκε το 2008 από το Υπουργείο Υγείας και στόχο είχε την πρόληψη και τον έλεγχο για αυτού του τύπου τις ασθένειες (NCDs), τη γνώση για την υιοθέτηση ενός διαφορετικού τρόπου ζωής, τον έγκαιρο εντοπισμό τους και τη δημιουργία ενός συστήματος υγείας ικανού να τις αντιμετωπίζει. Η εφαρμογή του ήταν πιλοτική, ακόμα όμως δεν υπάρχουν στοιχεία αξιολόγησής του²¹⁴.

²¹² Βλ. Sekhar Kar, S., Sekhar Kar, S., *Prevention of Childhood Obesity in India: Way Forward*, Journal of Natural Science, Biology and Medicine, 6 (1), Ιανουάριος-Ιούνιος 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4367021/>

²¹³ Βλ. Gopalkrishnan Unnikrishnan, A., Kalra, S., Garg, M. K., *Preventing obesity in India: Weighing the options*, Indian Journal of Endocrinology and Metabolism, 16(1), Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3263196/>

²¹⁴ Βλ. Verma, R., Khann, P., Mehta, B., *National Programme on Prevention and Control of Diabetes in India: Need to focus*, Australasian Medical Journal, 5 (6), 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3395295/>

Διάφορες όμως είναι οι προτάσεις που γίνονται από τον επιστημονικό χώρο σχετικά με την επιστροφή στον ινδικό τρόπο ζωής, με τον οποίο θα πρέπει να διαπαιδαγωγηθούν και οι νέες γενιές. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για τη συμβολή που θα έχει η γιόγκα και ο διαλογισμός στην βελτίωση της υγείας και της θωράκισης του οργανισμού από προβλήματα όπως η παχυσαρκία και οι παράγωγες ασθένειές της. Η επίδρασή τους έχει να κάνει και με τη βελτίωση της ψυχικής υγείας, καθώς αυτού του είδους η άσκηση προκαλεί ευεξία²¹⁵. Επίσης, ο παραδοσιακός χορός των Ινδών που είναι ιδιαίτερος απαιτητικός θα μπορούσε να είναι μια σωματική άσκηση στα πλαίσια της πρόληψης. Αυτές οι προτάσεις που έχουν τεθεί δείχνουν τις προσπάθειες που κάνει ο επιστημονικός χώρος να αναδείξει την παράδοση, ως δύναμη ενάντια σε αυτές τις ασθένειες που μέχρι πριν από κάποιες δεκαετίες δεν ήταν γνωστές στη χώρα. Εκεί έγκειται και οι προτάσεις που κάνουν σχετικά με τη διδασκαλία τους, στο ενδοσχολικό πρόγραμμα των μαθητών, αφενός για να μπορέσουν να προστατευτούν από αυτή την κατηγορία των ασθενειών, αφετέρου για να έρθουν πιο κοντά στην ινδική παράδοση και κουλτούρα²¹⁶.

6.4 Συμπεράσματα

Η Ινδία γνωρίζει σημαντική οικονομική ανάπτυξη, που την καθιστά μια από τις πιο μεγάλες οικονομίες του κόσμου. Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που πήρε της έδωσαν τη δυνατότητα να εξαπλώσει στην παγκόσμια αγορά τα προϊόντα της, ενώ παράλληλα έγινε η ίδια χώρα εισροής ξένων κεφαλαίων. Η οικονομική όμως ανάπτυξη δεν ισοδυναμείται με τους άλλους δύο πυλώνες της αειφορίας, αφού και ο κοινωνικός πυλώνας και ο περιβαλλοντικός σημείωσαν μικρή άνοδο, ενώ παλιά προβλήματα και νέα συνέθεσαν ένα μωσαϊκό νέων δεδομένων που το κράτος θα έπρεπε να λύσει.

Η χώρα αντιμετώπιζε και αντιμετωπίζει το πρόβλημα του υποσιτισμού, μια κατάσταση η οποία δυσχεράνηκε από την εμφάνιση της παχυσαρκίας, ως μείζον πρόβλημα υγείας. Αυτή η ασθένεια συγκρούεται με τη δομικό τρόπο ζωής της ινδικής κουλτούρας, αφού οι διατροφικές συνήθειες που είχε ο λαός, βασίζονται σε ένα

²¹⁵ Βλ. Balaji, P.A., Varne, R., S., Sadat Ali, S., *Physiological Effects of Yogic Practices and Transcendental Meditation in Health and Disease*, North American Journal of Medical Sciences, 4(10), Οκτώβριος 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3482773/>

²¹⁶ Βλ. Gopalkrishnan Unnikrishnan, A., Kalra, S., Garg, M. K., *Preventing obesity in India: Weighing the options*, Indian Journal of Endocrinology and Metabolism, 16(1), Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2012, διαθέσιμο στο: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3263196/>

υγιεινό τρόπο διατροφής και άσκησης. Η ανάδειξη όμως μιας μεσαίας και εύπορης τάξης, λόγω της οικονομικής ανάπτυξης και η διείσδυση του δυτικού τρόπου ζωής στη χώρα, δημιούργησαν ένα πρόσφορο έδαφος για την εμφάνιση αυτής της νόσου.

Η οικονομική ανάπτυξη διαμόρφωσε μια νέα κοινωνία, η οποία όμως θωράκιζε αυτό το πρόβλημα στους κόλπους της και αυτό γιατί μια νέα γενιά ανθρώπων, αυτή των παιδιών και των εφήβων προερχόμενων από τις εύπορες τάξεις, έχουν υιοθετήσει ένα τρόπο ζωής πολύ διαφορετικό από αυτόν της ινδικής κοινωνίας. Αυτό το γεγονός ενισχύεται από την ισχύ διαφόρων αντιλήψεων, αλλά κυρίως από το ότι τα παιδιά έχουν πρόσβαση σε ανθυγιεινές τροφές και τα πρότυπα που έχουν από την οικογένειά τους δε διαφοροποιούνται. Έτσι, η καθιστική ζωή και οι λιπαρές τροφές είναι γι' αυτούς η καθημερινότητά τους. Τόσο τα παιδιά, όσο και οι γυναίκες που συγκεντρώνουν τα υψηλότερα ποσοστά παχυσαρκίας είναι σε θέση να εμφανίσουν σοβαρά προβλήματα υγείας σωματικών και ψυχικών.

Η κυβέρνηση έχει μπει στη διαδικασία λήψης μέτρων, κάτι το οποίο δείχνει την κατανόηση του προβλήματος από μεριά της, όμως οι προσπάθειές της βρίσκονται ακόμα σε πρωταρχικό στάδιο. Τα βήματα που κάνει προσπαθεί να είναι σταθερά και αυτό φαίνεται από τη συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς για τη διεξαγωγή ποσοτικών ερευνών πάνω στο πρόβλημα. Χρειάζεται όμως να δει πιο επιτακτικά την εφαρμογή προγραμμάτων κυρίως στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, προκειμένου να προλάβει άσχημες επιπτώσεις που θα επιφέρει αυτή η ασθένεια στο μέλλον, προλαμβάνοντας από την παιδική ηλικία, διαπαιδαγωγώντας το μέλλον της Ινδίας σε έναν υγιεινό τρόπο ζωής, προσπαθώντας να το φέρει κοντά στις ρίζες του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

7. Συμπεράσματα

7.1 Γενικά Συμπεράσματα

Φτάνοντας στα συμπεράσματα, μπορούμε άφοβα να στηρίξουμε τη θέση ότι η παχυσαρκία είναι όντως απόρροια του αναπτυξιακού φαινομένου στις αναπτυσσόμενες χώρες, αφού η εμφάνισή του προήλθε από τις μεγαλειώδεις προσπάθειες αυτών των κρατών να έρθουν ένα βήμα πιο κοντά στην ανάπτυξη. Το δικαίωμα στην ανάπτυξη ανέκαθεν αποτελούσε και θα αποτελεί τον πάγιο στόχο κάθε κράτους, ανεξάρτητα από το αν είναι αναπτυγμένο η αναπτυσσόμενο. Πάντα θα θέτει

στο επίκεντρο την οικονομία, τη βελτίωση των συνθηκών ζωής, το υγιές περιβάλλον. Σαφώς και παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα κράτη και στο πώς γίνεται αντιληπτός ο όρος της ανάπτυξης, ειδικά από τότε που προστέθηκε δίπλα του ο προσδιορισμός «αειφόρος».

Οι προσπάθειες που έκαναν τα κράτη για να αναπτυχθούν άλλοτε τα έφερε σε σύγκρουση, όπως συνέβη κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας και άλλοτε τα ένωσε πολιτικά, είτε τα αναπτυγμένα, είτε τα αναπτυσσόμενα. Η ανάγκη ενώσεων και συμμαχιών τα καθιστά δυνατά να προσπελάσουν τις αναπτυξιακές δυσκολίες που παρουσιάζουν. Με την εκπνοή του παρόντος έτους πολλά από τα αναπτυσσόμενα κυρίως κράτη θα μετρήσουν τις προσπάθειές τους και την ικανότητά τους να ξεπεράσουν αδυναμίες και υποκειμενισμούς και να πετύχουν τους στόχους που έθεσε η Χιλιετία, Έτσι, θα μπορέσουν να κινηθούν στην επίτευξη των νέων στόχων αυτών της αειφορίας. Είναι γεγονός ότι τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα Αναπτυσσόμενα κράτη είναι προβλήματα που για εμάς τους πολίτες του Αναπτυγμένου κόσμου μας φαίνονται μακρινά. Ίσως, γιατί δεν τα ζήσαμε, ή μάλλον δεν χρειάστηκε να τα ζήσουμε σε αυτό το βαθμό, γιατί τα έζησαν και τα ζουν κάποιοι άλλοι.

Είναι γεγονός, ότι ο πλανήτης και όλη η διεθνής κοινωνία έρχεται αντιμέτωπη με προβλήματα που προκαλεί είτε η έλλειψη, είτε η υπερβολική κατανάλωση τροφής. Η πείνα και η παχυσαρκία, δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, δύο ασθένειες, που γεννιούνται και πεθαίνουν από την ίδια μήτρα, το αναπτυξιακό φαινόμενο, κουβαλούν μαζί τους προβλήματα, που η επίλυσή τους μπορεί να φαίνεται εύκολη, χωρίς όμως να σταθμίζονται συγκεκριμένοι παράγοντες. Για χρόνια η πείνα ήταν χαρακτηριστικό γνώρισμα του Αναπτυσσόμενων, του Τρίτου Κόσμου, όπως λέγεται στη καθομιλουμένη. Αντίθετα, η παχυσαρκία ήταν η ασθένεια που χτυπούσε τις πλούσιες χώρες, αφού η πρόσβαση σε τρόφιμα στον Αναπτυγμένο κόσμο γινόταν χωρίς καμία δυσκολία. Η πρώτη σχετίζεται άμεσα με την εμφάνιση μεταδοτικών και μολυσματικών ασθενειών, ενώ η δεύτερη με τις λεγόμενες μη μεταδιδόμενες ασθένειες (NCDs).

Όμως, όταν η ανάπτυξη σταμάτησε να είναι μονοπώλιο στα χέρια του Βορρά και νέες χώρες του Νότου άρχισαν να κάνουν δειλά βήματα στην κλίμακά της, άρχισε να παρουσιάζεται και σε αυτές μια πρωτόγνωρη ασθένεια, που όμως δεν γινόταν

αντιληπτή με αυτό της το χαρακτηριστικό της. Λόγω, της φτώχειας και της πείνας που τα κράτη αυτά βίωναν για αιώνες θεωρούσαν αυτή την κατάσταση ως κάτι φυσιολογικό, ως ένδειξη πλουτισμού και ευημερίας. Οι χώρες που πήραμε ως περιπτώσεις μελέτης προσέγγισαν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο αυτή τη νέα κατάσταση και έχοντας να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα του υποσιτισμού και της αναιμίας δεν έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα ούτε στην πηγή της, ούτε στα προβλήματα που δημιουργεί στους πάσχοντες.

Η οικονομική ανάπτυξη στην Κίνα που επήλθε με τις σταδιακές οικονομικές ρυθμίσεις δημιούργησε το υπόβαθρο, για να εμφανιστεί αυτό το φαινόμενο. Η νέα μεσαία τάξη που αναδείχθηκε, που κουβαλούσε μαζί της τις αντιλήψεις των παραδόσεων διόγκωσε το πρόβλημα, με αποτέλεσμα σήμερα ένα μεγάλο μέρος του νεανικού πληθυσμού της χώρας, να πάσχει από αυτή την ασθένεια και να παρουσιάζει υψηλούς κινδύνους εμφάνισης των NCDs. Παράλληλα, αυτή η κατάσταση είναι δεδομένο πως αν δεν ανακοπεί η ταχύτητα που αναπτύσσει θα δημιουργήσει προβλήματα στο μέλλον στην χώρα, κάνοντας να οπισθοχωρήσει στα βήματα που έχει σημειώσει στην ανάπτυξη. Είναι θετικό το γεγονός, ότι η ηγεσία της έχει συνειδητοποιήσει σε κάποιο βαθμό το πρόβλημα που προκύπτει από την εμφάνισή της και εδώ και πάνω από μια δεκαετία προσπαθεί να υιοθετήσει μέτρα και στρατηγικές που θα αφορούν κυρίως τη νέα γενιά. Υπάρχουν κάποια θετικά δείγματα όμως, αυτά δεν αγγίζουν το σύνολο του προβλήματος.

Το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε με τον ίδιο τρόπο και στην Ινδία. Η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε μια μεσαία τάξη, η οποία μέσα από την υιοθέτηση του δυτικού τρόπου ζωής σε συνδυασμό με τις παραδοσιακές αντιλήψεις, έκανε εμφανή την εμφάνιση αυτού του προβλήματος. Η Ινδία, όμως σε μεγάλο βαθμό έχει ακόμα να αντιμετωπίσει τη φτώχεια και τον υποσιτισμό και έτσι οι πολιτικές που χαράσσονται από την πλευρά της κυβέρνησης είναι αμιγώς στραμμένες προς τα εκεί. Ελάχιστες είναι προσπάθειες που έχει καταβάλει για να αντιμετωπίσει αυτή την ασθένεια, όμως υπάρχουν θετικές ενδείξεις ότι προσανατολίζεται στην πρόληψη και την καταπολέμησή της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Ελληνική

1) Βιβλία

Παπασωτηρίου, Χ., *Η Κίνα από την Ουράνια Αυτοκρατορία στην Ανερχόμενη Υπερδύναμη του 21^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2013

Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο & Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές & Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010

2) Άρθρα – Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

Αλαβάνου, Μ., *Η περιβαλλοντική πολιτική της Κίνας*, Η Κίνα και οι άλλοι, Σωτήρης Πετρόπουλος, Αστέρης Χουλιάρας (επιμέλεια), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2013

Appadurai, A., *Πώς φτιάχνεται μια εθνική κουζίνα*, Ιστορία της Διατροφής, Προσεγγίσεις της Σύγχρονης Ιστοριογραφίας, Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17, Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων, Αθήνα, 2003

Aron, J., *Βιολογία και Διατροφή στην Αυγή του 19^{ου} αιώνα*, στο: Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας, Jean-Paul, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα, 2003

Barthes, R., *Για μια Ψυχο-Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Διατροφής*, Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας, Roland, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 ΕΜΝΕ-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003

Bloch, M., *Οι τροφές στην Παλαιά Γαλλία*, Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 EMNE-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003

Braudel, F., *Γενική Εισαγωγή, Διατροφή και κατηγορίες της ιστορίας*, Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 EMNE-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003

Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ., *Η Συνδιάσκηψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1993

Κλάδη- Ευσταθοπούλου, Μ., *Γυναίκες στη Φτώχεια. Η Μεγάλη Πρόκληση. Συναγερμός ενάντια στην Πείνα*, Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας, Γρ., εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα, 2009

Λυμπεράκη, Α., *Η επίδραση της οικονομικής μεγέθυνσης των χωρών BRIC (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία και Κίνα) στην παγκόσμια οικονομία*, επιμέρους σημειώσεις για το μάθημα: ανάλυση τύπου εγκατάστασης, Αθήνα 2010

Μαυρογένης, Στ., Πασπάτη, Ε., *Κλιματική Αλλαγή: Επισιτιστική κρίση και Αναπτυσσόμενος Νότος*, Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας, Γρ., Πασπάτη, εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα, 2009

Μπούρτζης, Τ., Τάσιννας, Δ., *Πείνα και Υποσιτισμός-Κοινωνικές Διαστάσεις. Παιδί το Πρώτο Θύμα*, Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας, Γρ., εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα, 2009

Mellenn, St., *Αποκλίσεις και Συγκλίσεις στην Ανάπτυξη της Μαγειρικής Κουλτούρας*, στο: Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας, Stephen, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 EMNE-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003

Murray, O., *Οι κανόνες του Συμποσίου ή η Προβληματική της Ηδονής*, Ιστορία της διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας, εκδ. Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 17 EMNE-Μνήμων 2003, Αθήνα 2003

Ροδοθεάτος, Γ., *Η Παγκόσμια Επισιτιστική Κρίση. Μια Οπτική από τον Ανεπτυγμένο Βορρά*, Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας Γρηγόρης, , εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα, 2009

Τσάλτας Γρ., *Το Δικαίωμα στην Τροφή: Ο Ρόλος του ΟΗΕ στην Προαγωγή μιας Παγκόσμιας Στρατηγικής για την Καταπολέμηση της Πείνας και της Κακής Διατροφής*, Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον, Τσάλτας, Γρ., εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα, 2009

Φακιάλας, Στ., *Συνεργασία ή Σύγκρουση; Ορισμένες σκέψεις για την ανοδική πορεία της Κίνας στο διεθνές σύστημα*, Η Κίνα και οι άλλοι, Σωτήρης Πετρόπουλος και Αστέρης Χουλιάρας (επιμέλεια), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2013

II. Ξενόγλωσση

1) Άρθρα – Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

Balaji, P.A., Varne, R., S., Sadat Ali, S., *Physiological Effects of Yogic Practices and Transcendental Meditation in Health and Disease*, North American Journal of Medical Sciences, 4(10), Οκτώβριος 2012

Bhattacharya, C., *Fast Food and Obesity in India*, International Journal of Marketing and Technology, τόμος 4, 9, Σεπτέμβριος 2014

Chambers, R., *What is poverty? Who asks? Who answers?*, International Poverty in focus, International Poverty Center, UNDP, Δεκέμβριος 2006

Chan, C., Wang, W., *Quality of life in overweight and obese young Chinese children: a mixed – methods study*, 6 Μαρτίου 2013

Hoffman, J., D., *Obesity in developing countries: causes and implications*, Food, Nutrition and Agriculture, τ. 28, εκδ. FAO, Food and Nutrition Division, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 2001

Sun, H., Ma, Y., Han, D., Wei, C., Xu, Y., *Prevalence and Trends in Obesity among China's Children and Adolescents, 1985-2010*, 20 Αυγούστου 2014

Kniivila, M., *Industrial Development and Economic Growth: Implications for Poverty Reduction and Income Inequality*, Industrial Development for the 21st Century

Gopalan, C., *Obesity in the Indian Urban "Middle Class"*, Bulletin of the Nutrition Foundation of India, τόμος 19, N. 1, Ιανουάριος 1998,

Gragnotati, M., Shekar, M., Das Gupta, M., Bredenkamp C., and Lee, Y., K., *India's Undernourished Children: A call for reform and action*, HNP Discussion Paper, World Bank, Αύγουστος, 2005

Griffith-Jones, St. A BRICS Development Bank: A dream coming true?, UNCTAD, No 215, Μάρτιος 2014

Gopalkrishnan, Unnikrishnan, A., Kalra, S., Garg, K., M., *Preventing obesity in India: Weighing the options*, Indian Journal of Endocrinology and Metabolism, 16 (1), Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2012

Gupta, D., K., Shah, P., Misra, A., Bharadwaj, S., Gulati, S., Gupta, N., Sharma, R., Pandey, M., R., Goel, K., *Secular Trends in Prevalence of Overweight and Obesity from 2006 to 2009 in Urban Asian Indian Adolescents Aged 14-17 Years*, 23 Φεβρουαρίου 2011

Koduri, A., Subbalakshmi, T.D.P, Khasim, Shaid, M., *Increasing Trend of Maternal Obesity in India: A Prospective Study*, Department of Anaesthesia, Andhra Medical College, Visakhapatnam, IOSR Journal of Dental and Medical Sciences (IOSR-JDMS), τόμος 14, Θέμα 3 ΙΙ, Μάρτιος 2015

Li, B., Adab, P., Cheng, K., K., *The role of grandparents in childhood obesity in China – evidence from a mixed methods study*, International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 30 Ιουνίου 2015

Lobstein, T., Jackson-Leach, R., Moodie, L. M., Hall, D. K., Gortmaker, L.St., Swinburn, A.B., James, T. Ph., Wang, Y., McPherson, K., *Child and adolescent: part of a bigger picture*, The Lancet, 18 Φεβρουαρίου 2015

Oyelaran-Oyeyinka, B., *Systems of Innovation and Underdevelopment: An Institutional Perspective*, United Nations University, INTECH (Institute of New Technology), Μάαστριχτ Ιούνιος 2005

Li, P., *Obesity is a grown concern in China*, 14 Σεπτεμβρίου 2012

Petersen, M., Wolf, R., *The cuisine of India*, Center for the Advancement of Food Service Education

Ranis, G., Stewart, Fr., and Samman, E., *Human Development: Beyond the HDI, International Poverty in focus*, Δεκέμβριος 2006, International Poverty Center, UNDP

Sahoo, K., Sahoo, B., Choudhoury, A., K., Sofi, N., Y., Kumar, R., Bhadoria, A., S., *Childhood obesity: causes and consequences*, Journal of Family Medicine and Primary Care, 4 (2), Απρίλιος-Ιούνιος 2015

Sathaye, J., Shukla, P. R., and Ravindranath, N. H., *Climate change, sustainable development and India: Global and national concerns*, CURRENT SCIENCE, VOL. 90, NO. 3, 10 Φεβρουαρίου 2006

Seaman, L., *Tackling Malnutrition Among China's Rural Babies*, FSI Freeman Spogli Institute for International Studies, University of Stanford, 29 Μαΐου 2014

Sekhar Kar, S., Sekhar Kar, S., *Prevention of Childhood Obesity in India: Way Forward*, Journal of Natural Science, Biology and Medicine, 6 (1), Ιανουάριος-Ιούνιος 2015

Townsend, P., *What is poverty? A historical perspective*, International Poverty in focus, Δεκέμβριος 2006, International Poverty Center, UNDP,

Tsung O Ch., *Obesity in Chinese Children*, Journal of the Royal Society of Medicine (JRSM), Μάιος 2014

Wang, H., Zhai, F., *Program and Policy for Preventing Obesity in China*, Author Manuscript, Νοέμβριος 2013

Varadharajan, K., S., Thomas, T., Rajaraman, D., Kurpad, V., A., Vaz, M., *Overweight and Obesity among Internal Migration in India*, St John's Research Institute, Koramangala, Bangalore, Karnataka, India

Verma, R., Khann, P., Mehta, B., *National Programme on Prevention and Control of Diabetes in India: Need to focus*, Australasian Medical Journal, 5 (6), 2012

Yangfeng Wu, *Overweight and obesity in China*, the bmj, 19 Αυγούστου 2006

Yen A, *Policy Recommendations for Rising Levels of Obesity in Urban China*

Zhang, Ch., Sacks, St., Schwabe, Al., *Welcome to fat camp: China's obese youth pay the price to lose weight*, 21 Αυγούστου 2011

III. Εκθέσεις – Αναφορές – Ειδικές Εκδόσεις

An action Agenda for sustainable development, Report for the UN Secretary-General, 6 June 2013

China, HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report, Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices, UNDP

Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health, WHO, France 2004

India, HDI Values and rank changes in the 2014 Human Development Report, Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices, UNDP

Obesity: preventing and managing the global epidemic, Report of a WHO Consultation, 894, Γενεύη 2000

Process for a Global Strategy on Diet, Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health, WHO, Φεβρουάριος, 2003

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Φεβρουάριος 1987

Statement on Behalf of the Group of 77 and China by H.E. .R. Peter Thomson, Ambassador, Permanent Representative of Fiji to the United Nations, Chairman of the Group of 77, at the Implementation of Resolution 61/16 of the General Assembly, on the strengthening of the Economic and Social Council, Νέα Υόρκη, 29 Ιανουαρίου 2013

The State of Food Insecurity in the World, Meeting the 2015 International Hunger Targets: taking stock of uneven progress, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Ρώμη 2015

IV. Τύπος

Bittman, M., *Will China Defeat Obesity?*, The New York Times, 2 Σεπτεμβρίου 2014

Wang, J., *62 million people in China obese, sparking fears of 'alarming' financial burden*, South China Morning Post, 29 Μαΐου 2014

The hungry and forgotten, The Economist, Songjia Village, Hunan Province, 14 Ιουνίου 2014 (Ανώνυμο)

India's Malnourishment Children, The Economist, 2 Ιουλίου 2015 (Ανώνυμο)

V. Ηλεκτρονικές Πηγές

Agenda 21, διαθέσιμο στο:

<http://www.agenda21.gr/brundt.htm>

Alliance of Small Islands States, διαθέσιμο στο:

<http://aosis.org/about/>

Asia – Pacific Economic Cooperation, διαθέσιμο στο:

<http://www.apec.org/>

<http://www.apec.org/About-Us/About-APEC/Member-Economies.aspx>

Association of Southeast Asian Nations, διαθέσιμο στο:

<http://www.asean.org/news/item/asean-japan-free-trade-area-2>

<http://www.asean.org/news/item/asean-republic-of-korea-free-trade-area-2>

<http://www.asean.org/news/item/agreement-on-trade-in-goods-of-the-framework-agreement-on-comprehensive-economic-co-operation-between-the-association-of-southeast-asian-nations-and-the-people-s-republic-of-china-4>

<http://www.asean.org/news/item/framework-agreement-on-comprehensive-economic-co-operation-between-asean-and-the-people-s-republic-of-china-phnom-penh-4-november-2002-2>

BBC, διαθέσιμο στο:

<http://www.bbc.co.uk/religion/religions/hinduism/ataglance/glance.shtml>

BRICS Platform, διαθέσιμο στο:

<http://www.brics-info.org/countries/china/>

<http://www.brics-info.org/countries/india/>

Business, διαθέσιμο στο:

<http://business.mapsofindia.com/india-economy/ecodevelopment.html>

China. org, διαθέσιμο στο:

<http://www.china.org.cn/english/imperial/25995.htm>

<http://www.china.org.cn/english/travel/53611.htm>

<http://www.china.org.cn/english/travel/53611.htm>

Food and Agriculture Organisation, διαθέσιμο στο:

<http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=IND&paia=2>

<http://www.fao.org/hunger/glossary/en/>

Foundation for Sustainable Development, διαθέσιμο στο:

<http://www.fsdinternational.org/country/india/envissues>

G-77, διαθέσιμο στο:

<http://www.g77.org/doc/>

<http://www.g77.org/doc/members.html>

G-20, διαθέσιμο στο:

<https://g20.org/about-g20/g20-members/>

Grameen, διαθέσιμο στο:

<http://www.grameen-info.org/about-us/>

Harvard, διαθέσιμο στο:

<http://www.hsph.harvard.edu/obesity-prevention-source/obesity-trends/obesity-rates-worldwide/>

History of India, διαθέσιμο στο:

<http://www.historyindia.org/>

IFAD, διαθέσιμο στο:

<http://www.ifad.org/english/sids/list.htm>

New Development Bank, διαθέσιμο στο:

<http://ndbbrics.org/agreement.html>

<http://ndbbrics.org/index.html>

<http://ndbbribs.org/projects.html>

Oxford dictionaries, διαθέσιμο στο:

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hunger>

Rural Poverty portal, διαθέσιμο στο:

<http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/india>

United Nations Conference on Sustainable Development, διαθέσιμο στο:

<http://www.uncsd2012.org/about.html>

United Nations Conference on Trade and Development, διαθέσιμο στο:

<http://unctad.org/en/Pages/ALDC/Landlocked%20Developing%20Countries/UN-recognition-of-the-problems-of-land-locked-developing-countries.aspx>

<http://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/LDCs.aspx>

United Nations, Millenium Development Goals (MDGs), διαθέσιμο στο:

<http://www.un.org/millenniumgoals/>

<http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml>

<http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>

United Nations Office of the High Representative for the Least Developed Countries, διαθέσιμο στο:

<http://unohrlls.org/about-ldcs/>

United Nations, Sustainable Development Goals, διαθέσιμο στο:

<https://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html>

<https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1300>

<https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships/goal2>

<https://sustainabledevelopment.un.org/partnerships>

US History, διαθέσιμο στο:

<http://www.ushistory.org/civ/8b.asp>

World Health Organization, διαθέσιμο στο:

<http://www.who.int/dietphysicalactivity/diet/en/>

<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>

<http://www.who.int/nutrition/topics/obesity/en/>

<http://www.who.int/topics/obesity/en/>

<http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/>

World Trade Organization, διαθέσιμο στο:

https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/india_e.htm

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

WWF PANDA, διαθέσιμο στο:

http://wwf.panda.org/who_we_are/wwf_offices/india/india_environmental_problems/

III. Εικόνες

Εικόνα σελίδα 59, διαθέσιμο στο:

<http://www.globalresearch.ca/brics-and-the-shanghai-cooperation-organization-sco-challenge-u-s-global-dominance/5415550>

Εικόνα σελίδα 61, διαθέσιμο στο:

http://prometheaneuropa.blogspot.gr/2013/08/blog-post_30.html

Εικόνα σελίδα 71, διαθέσιμο στο:

<http://www.economist.com/news/china/21604220-growth-has-helped-millions-avoid-malnutrition-it-still-threatens-hold-back-generation>

Εικόνα σελίδα 72, διαθέσιμο στο:

http://fsi.stanford.edu/news/tackling_malnutrition_among_chinas_rural_babies_20140529

Εικόνα σελίδα 75, διαθέσιμο στο:

http://www.china.org.cn/china/2012-09/14/content_26521029.htm

Εικόνα σελίδα 76, διαθέσιμο στο:

<http://www.corbisimages.com/stock-photo/rights-managed/42-19696648/the-drum-tower-and-mcdonalds-restaurant-xian>

Εικόνα σελίδα 77, διαθέσιμο στο:

<http://www.scmp.com/lifestyle/health/article/1521011/21-billion-people-are-obese-china-and-us-among-worlds-fattest-new>

Εικόνα σελίδα 81, διαθέσιμο στο:

<http://www.scmp.com/lifestyle/health/article/1521011/21-billion-people-are-obese-china-and-us-among-worlds-fattest-new>

Εικόνα σελίδα 84, διαθέσιμο στο:

<http://gr.dreamstime.com/%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BA-%CF%86%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BC%CE%B1-%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B7%CF%82-%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B9%CE%BD-%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%87%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82-image35203025>

Εικόνα σελίδα 92, διαθέσιμο στο:

<http://koukfamily.blogspot.gr/2015/02/16.html>

Εικόνα σελίδα 93, διαθέσιμο στο:

http://atenizodas.blogspot.gr/2012/02/blog-post_17.html

Εικόνα σελίδα 97, διαθέσιμο στο:

<http://www.newsbeast.gr/world/arthro/810541/poula-to-nefro-tou-gia-na-sosei-ta-pahusarka-paidia-tou>